

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί

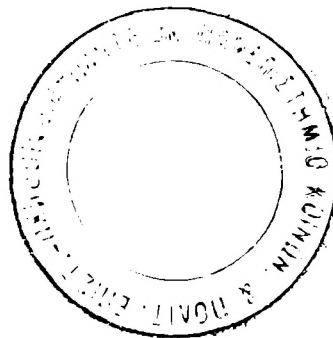

Περίοδος Β'
Τεύχος 594
Παρασκευή
22 Δεκεμβρίου 1995
Δρχ. 400

Σελίδες για τον
Ζήσιμο Λορεντζάτο

Μποβλ.

09 12 1995

Γράφουν οι:
Γιώργος Γ. Αλυσανδράτος
Μισέλ Φάις, Γεώργιος Παμπούκης
και Παναγιώτης Ιωαννίδης

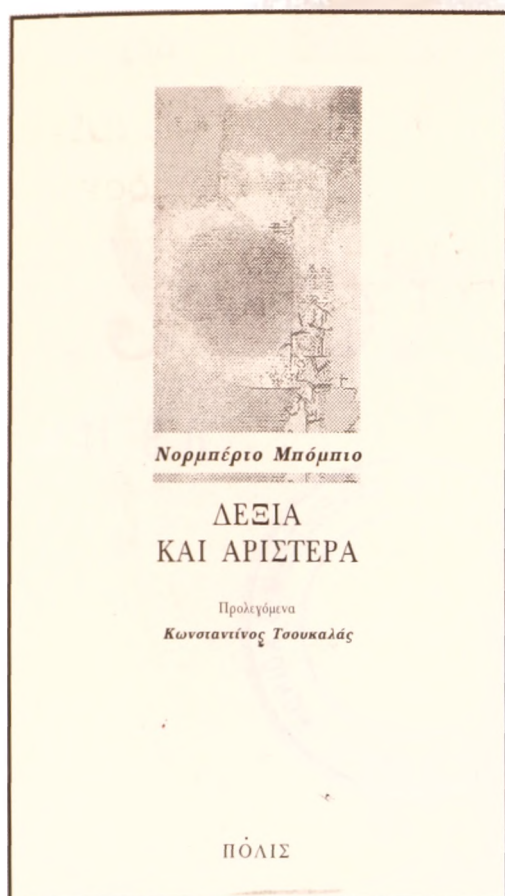
κυκλοφορούν

ΝΟΡΜΠΕΡΤΟ ΜΠΟΜΠΙΟ

ΔΕΞΙΑ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Μετάφραση: *Ελεονώρα Ανδρεδάκη*

Προλεγόμενα: *Κωνσταντίνος Τσουκαλάς*

Το βιβλίο του Μπόμπιο απευθύνεται σε εκείνους που εξακολουθούν να αγωνιούν νιώθοντας την ταυτότητά τους να ξεθωριάζει, να αποδιοργανώνεται, να ρευστοποιείται και να κατακερματίζεται. Σε εκείνους που εμμένουν στην αριστερή τους «ευαισθησία», αλλά ασφυκτιούν υπό την πίεση της διάχυτης εγχειρηματικής λογικής που τους αποπροσανατολίζει. Σε εκείνους που διστάζουν να αποξενωθούν από τις πεποιθήσεις που τους σφράγιζαν μιαν ολόκληρη ζωή. Σε εκείνους που επιχειρούν ακόμα να αναζωογονήσουν τις ξεφτισμένες αξιακές τους αφετηρίες. Σε εκείνους τέλος που ξέρουν ότι πίσω από έναν καθρέφτη που αντανακλά αντιφατικά και παραπλανητικά αξιακά είδωλα, караδοκούν οι σειρήνες της αποστασιοποίησης, της αδιαφορίας και του καγχασμού. Και αναζητούν ερείσματα για να αντιδράσουν.

από τα προλεγόμενα του Κωνσταντίνου Τσουκαλά

ΠΩΛ ΚΡΟΥΓΚΜΑΝ

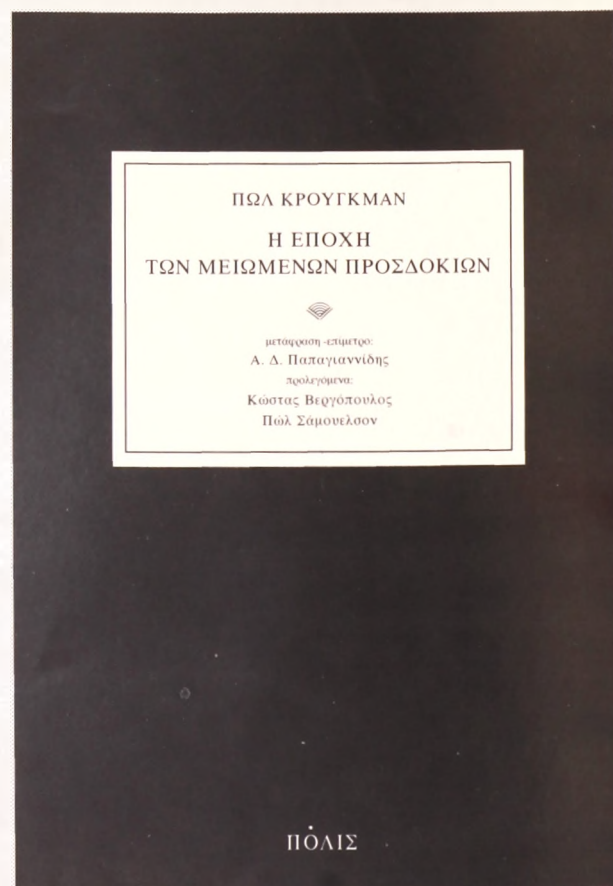
Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΜΕΙΩΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΔΟΚΙΩΝ

Η φθορά του αμερικάνικου ονείρου

Μετάφραση – Επίμετρο: *Α. Δ. Παπαγιαννίδης*

Προλεγόμενα: *Κώστας Βεργόπουλος – Πωλ Σάμουελσον*

Χωρίς να εντάσσεται σε μια ριζοσπαστική προσέγγιση των Οικονομικών, ο Κρούγκμαν ακολουθεί μια κριτική-ρεαλιστική ανάγνωση των οικονομικών φαινομένων. Συνδυασμένη με την πρωταρχική μέριμνα για την πραγματική οικονομία, με την εξώθηση της ανάλυσης στις ακραίες συνέπειες της και με χιούμορ που δεν διστάζει να αγγίξει τα όρια του σαρκασμού, η προσέγγιση που καθιέρωσε ο Κρούγκμαν οδήγησε τον Πωλ Σάμουελσον να τον χαρακτηρίσει «ανατέλλοντα αστέρα της οικονομικής επιστήμης για τον παρόντα αιώνα – και για τον επόμενο».

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

editorial, σελ. 4

ΗΡΕΜΗ ΔΥΝΑΜΗ

Γιώργος Φιλιδισάκος, σελ. 5

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Αντήνωρ, σελ. 6

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Τύπος, ΜΜΕ, σελ. 24

ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ

Γεγονότα από τον κόσμο, σελ. 29

ΕΠΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Πολιτισμός, σελ. 39

ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΠΑ

Μάνος Στεφανίδης, σελ. 66

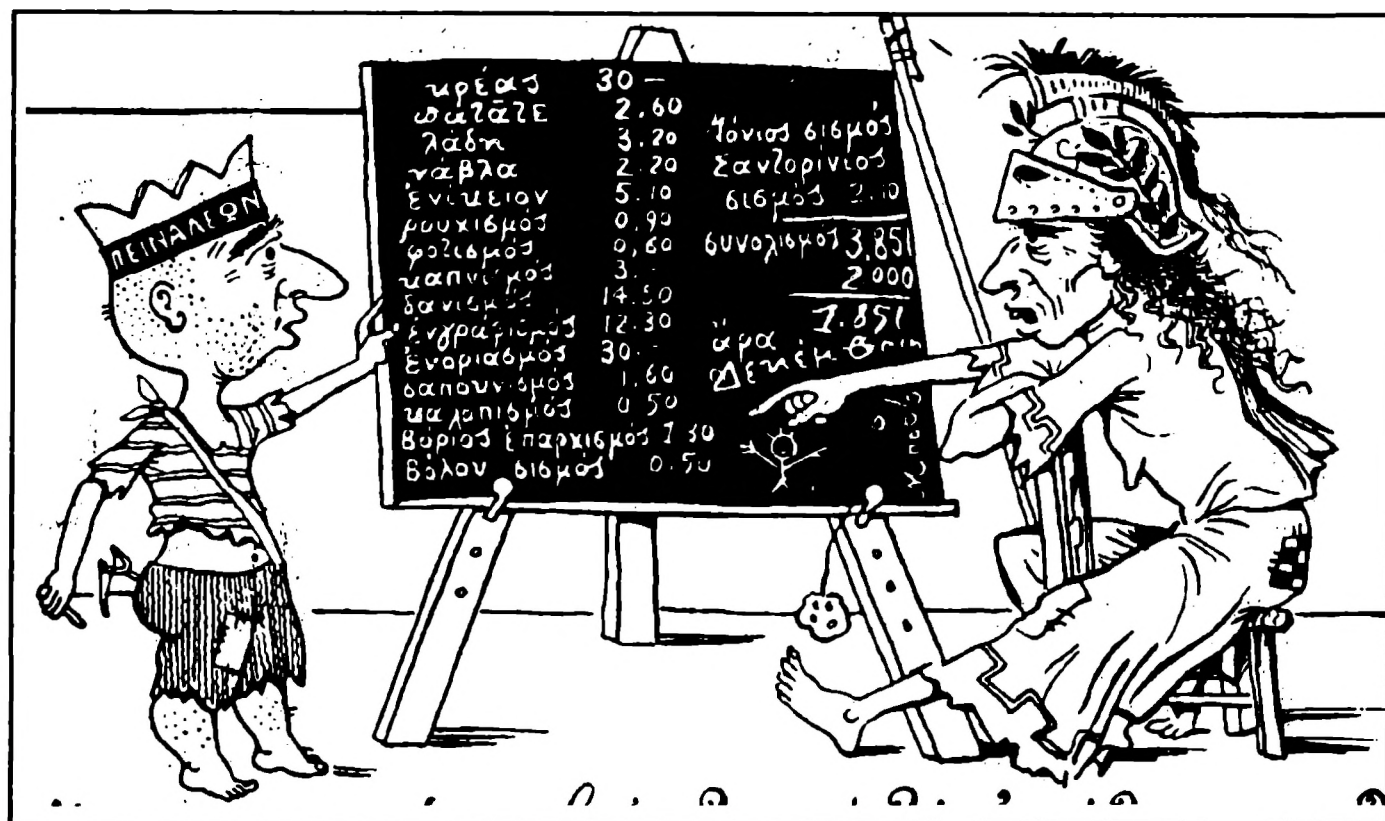
Το ΑΝΤΙ

σας εύχεται Χρόνια Πολλά
και
Καλή χρονιά

ΕΞΩΦΥΛΛΟ
ΜΠΟΣΤ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΠΟΣΤ. ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΝΗ ΛΟΓΙΚΗ «Καιγομένων των Σοδώμων τα ποδάρια μας στον ώμον...» Ο αγαπημένος μας **Μποστ** δεν ζει πα ανάμεσά μας. Ένας πρώτος αποχαιρετισμός από τον **Μανώλη Βασιλάκη** και τη **Ρένα Αγγουρίδου**. ΣΕΛ. 12 **Η ΠΑΡΑΛΥΤΙΚΗ ΕΚΚΡΕΜΟΤΗΤΑ** Ποιος θα κινήσει τις διαδικασίες της «διαδοχής» στο ΠΑΣΟΚ; Οι καρδιολόγοι, οι συνταγματολόγοι ή οι... ανεκδοτολόγοι; Γράφει ο **Τάσος Παππάς**. ΣΕΛ. 16 **ΟΙ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΤΟΣ** Ο ευρωβουλευτής **Μιχάλης Παπαγιαννάκης** γράφει για το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης. ΣΕΛ. 18 **ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΕΣ ΤΟΥ ΥΠΕΧΩΔΕ** Ο **Φίλιππος Βασιλείου** από το μετρό στο αεροδρόμιο των Σπάτων, υπόσχεται μια σειρά ερευνών για τα μεγάλα έργα που δεν έγιναν... ΣΕΛ. 20. **ΠΩΣ Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΕΓΙΝΕ ΑΪ-ΒΑΣΙΛΗΣ** Από την ποίηση στα... παραμύθια. Αν, όμως, ο κυβερνητικός εκπρόσωπος στο Ωνάσειο Χυτήρης θυμόταν τον ποιητή Χυτήρη; Γράφει ο **Χρήστος Κανελλόπουλος**. ΣΕΛ. 28. **Ακόμη:** Φώτης Κόντογλου (ΣΕΛ. 54), οι Βενετσιάνοι επίγονοι του Ελ Γκρέκο στην Πινακοθήκη (ΣΕΛ. 58) κ.ά.

Περίοδος Β' • Έτος 22ο • Τεύχος 594 • Παρασκευή 22 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1995 • Δρχ. 400

ΑΝΤΙ • ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107
E-mail: anti@compulink.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ: Τασία Ρούμπου - **ΚΑΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:** Βασίλης Μπάλλας - **ΜΟΝΤΑΖ:** Τασία Λεβόν

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασιού 5, Περιστέρι, τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 4.100 δρχ., Ετήσια 8.200 δρχ., Ετήσια Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 30.000 δρχ. Φοιτητικά ετήσια: 7.000 δρχ.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ: Εξαμ.: 30 δολ., Ετήσια: 60 δολ., ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ: Εξαμ. 35 δολ., ετήσια 70 δολ.

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα **ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ:** ΔΡΧ. 400, **ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ:** ΔΡΧ. 600

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας περιοδικό ΑΝΤΙ, για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α Πουλουκτσά και Σία Ε.Ε. Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ

ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΑ στολίδια των Δήμων μπορεί να δίνουν κάποια νότα στην καθηγή και δύσκολη ζωή τις μέρες αυτές, που εξ ορισμού είναι μέρες για συννευρέσεις, φαγητό, ποτό, γλέντι, ρεβεγιόν, ευθυμία και τα συναφή. Παρά τις γκρίνιες και τα παράπονα, τις ασυνήθιστες για παραμονές εορτών κινητοποιήσεις στους δρόμους, οι άνθρωποι τελικά τάσσονται με τη ζωή και προσπαθούν να τα καταφέρουν και να περάσουν όσο το δυνατόν καλύτερα.

ΑΥΤΕΣ οι μέρες είναι και μέρες περισυλλογής. Απολογισμών και αποτιμήσεων, ελπίδων και προσδοκιών. Απ' αυτή την άποψη δύσκολα θα μπορούσε κανείς να βρει στοιχεία, ενδείξεις, σημάδια αισιοδοξίας για το μέλλον.

ΩΣΤΟΣΟ μπορεί κανείς να αντλήσει από το παρόν στοιχεία μιας μετάβασης σε μια νέα εποχή, η οποία, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, ίσως γεννήσει την αυτοπεποίθηση, την εμπιστοσύνη και την ελπίδα που λείπουν απ' αυτή τη χώρα.

Η ΚΡΙΣΙΜΗ κατάσταση στην υγεία του Α. Παπανδρέου έχει δημιουργήσει νευρικότητα, ανησυχία, αδράνεια ακόμα και παράλυση σε πολλούς τομείς. Τα πάντα εν αναμονή και εν αναστολή. Οι λύσεις όμως έχουν δρομολογηθεί. Διότι ουδείς αναντικατάστατος και ουδείς αιώνιος στην πολιτική και τη ζωή. Νόμος της φύσης. Και η πολιτική, όπως και η φύση, απεχθάνεται τα κενά, κυρίως όταν διαρκούν πέραν του δέοντος ή του αναγκαίου. Η ιστορία θα κρίνει τα πεπραγμένα. Προέχει το σήμερα και το αύριο. Το κυβερνών κόμμα έχει τεράστιες ευθύνες για τη σημερινή κατάσταση. Δεν χρειάζεται να επαναλάβουμε εδώ τα όσα κατά κόρον επισημαίνονται από τους σοβαρούς, στα media και κατ' ιδίαν.

ΕΙΝΑΙ ΦΑΝΕΡΟ ότι παρ' όλες τις ωδίνες η σελίδα θα γυρίσει. Μπαίνουμε σε μια νέα εποχή πολιτικών ανακατατάξεων με πολλαπλές κοινωνικές επιπτώσεις. Εξαρτάται από τις προθέσεις και την αποφασιστικότητα των νέων ηγεσιών αν η μεταβατική αυτή περίοδος οδηγήσει στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις στα κόμματα και στο πολιτικό μας σύστημα, δημιουργώντας μια νέα πολιτική κουλτούρα, πείθοντας τους πολίτες ότι η πολιτική είναι μια διαδικασία που παράγει αποτελέσματα για την κοινωνία, διαδικασία η οποία τους αφορά και στην οποία αξίζει να συμμετέχουν σε πολλά επίπεδα.

ΑΛΛΑ πολλά επαφίενται και στα χέρια των πολιτών που δεν πρέπει να αφήσουν την κοινωνία μας να αποπρωχέσει ακόμα περισσότερο, να βυθιστεί ολότελα στο τέλμα, να απογυμνωθεί εντελώς από τον πολιτισμό της, να παραιτηθεί από τη δημιουργία και τον αγώνα. Η χώρα χρειάζεται νέο ξεκίνημα, αναγέννηση. Αλλά γι' αυτό απαιτείται η ενεργός συμμετοχή των κοινωνικών στρωμάτων που φέρουν το βάρος της υποτιθέμενης ανασυγκρότησης ή οποιασδήποτε «δημοσιονομικής προσαρμογής» χρόνια τώρα. Τα φαινόμενα στη Γαλλία και αλλού είναι ενδεικτικά και, όσο και να φαίνονται μακρινά, είναι στρουθοκαμηλισμός να πιστεύουμε ότι δεν μας αφορούν.

ΚΑΘΩΣ θα αποχαιρετούμε τον παλιό χρόνο και θα υποδεχόμαστε τον καινούργιο –το 1996– ας φέρουμε στο νου μας ότι τίποτα το ανομοτελειακό δεν ισχύει στα κοινωνικά και στα ανθρώπινα. Κι ότι η τύχη μας εξαρτάται και από μας.

ΚΑΛΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΑ

αντι

ΗΡΕΜΗ ΔΥΝΑΜΗ

ΓΑ!

ΟΥΑΟΥ!

ΜΟΥ ΕΦΕΡΕΣ
ΤΟ ΝΙΝΤΕΝΤΟ
ΠΟΥ ΖΗΤΗΣΑ;

ΟΧΙ!

ΣΟΥ ΕΦΕΡΑ
ΚΑΤΙ ΠΟΛΥ
ΚΑΛΥΤΕΡΟ

ΕΝΑ ΚΟΥΠΟΝΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ
ΣΤΟΝ ΣΟΥΠΕΡ ΔΙΑΓΟΝΙΣΜΟ ΜΕ Ε-
ΠΑΘΛΟ ΕΝΑ ΚΟΥΡΔΙΣΤΟ ΒΑΤΡΑ-
ΧΑΚΙ ΑΞΙΑΣ 1270 ΔΡΑΧΜΕΝ!

ΘΑ ΧΡΕΙΑΣΤΕΙ
ΟΜΟΣ ΝΑ ΠΡΟΚΑΤΑΒΑΛΕΙΣ
130 ΔΡΑΧΜΕΣ ΦΟΡΟ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΠΟΥ ΘΑ ΚΕΡΔΙΣΕΣ

ΔΕΝ ΕΧΩ
...

ΔΕΝ ΠΕΙΡΑΖΕΙ...
ΘΑ ΚΑΝΟΥΜΕ ΜΙΑ ΠΡΟΣΗΜΕΙΟΣΗ
ΣΤΟΝ ΑΡΚΟΥΔΟ ΣΟΥ...

ΓΙΑ ΝΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΘΕΙΣ ΤΟ
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΣΗΣ ΚΑ-
ΛΕΣΕ ΤΟ 095-272921 ΠΡΟΣ
36 ΔΡΑΧΜΕΣ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΛΕΠΤΟ.

Ποιοι ακόμα εθελοτυφλούν;

ΣΤΗ ΒΟΣΝΙΑ, η ευχή είναι *Ντόμπαρ Μπόζιτς*... Και στην κατεχόμενη Καρπασία *Καλά Χριστούγεννα*... Στη Βοσνία, βρίσκεται ήδη εκεί ο Βρετανός Μάικλ Ουόκερ, διοικητής των χερσαίων δυνάμεων του ΝΑΤΟ, μια και η «διατήρηση της ειρήνης» είναι τώρα υπόθεση του ΝΑΤΟ και όχι του ΟΗΕ. [Αν παραστεί ανάγκη, το ΝΑΤΟ μπορεί και να «επιβάλει» την ειρήνη – θεωρία της «ανθρωπιστικής βίας» –, επίδοση στην οποία υστέρησαν τα Ηνωμένα Έθνη...] Στην Καρπασία, οι εκεί «ελεύθεροι πολιορκημένοι Έλληνες», αλλά και οι επίλοιποι άλλοι των κατεχομένων εδαφών, μετρούν τα χρόνια της τουρκικής κατοχής. Τι να σημαίνει γι' αυτούς η τελωνειακή ένωση της Ε.Ε. με την Τουρκία; Στη Λευκωσία, πάντως, περιμένουν το νέο «μάγο» της αμερικανικής διπλωματίας, τον Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ, αναπληρωτή υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ. Ο «μάγος» δηλώνει πολλά και διάφορα: «Το 1996 θα είναι χρονιά της μεγάλης προσπάθειας για την Κύπρο»... «Οι ΗΠΑ θα εργασθούν για την απεμπλοκή του Κυπριακού από το σημερινό αδιέξοδό του», κ.λπ. Μόνο που οι ΗΠΑ ανακάλυψαν, ξαφνικά, ότι «οι προσπάθειες της Ουάσιγκτον για την επίλυση του Κυπριακού είναι μακροχρόνιες και πολύ δημιουργικές» (!) και, συνεπώς, «δεν απαιτείται άλλη μέθοδος τύπου *Ντέιτον*»... Πάντως, και μέχρις ότου ο Χόλμπρουκ φθάσει στη Λευκωσία, τέλη Ιανουαρίου, οι ΗΠΑ σκέφθηκαν να διαθέσουν (να πωλήσουν) στην Τουρκία 120 υπερσύγχρονους πυραύλους τύπου ΑΤΑΜCS. Προφανώς για να δημιουργήσουν το «κατάλληλο κλίμα»...

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ... Στην πλατεία Συντάγματος, από την περασμένη Τρίτη, λάμπει το «Χριστουγεννιάτικο δέντρο της Αθήνας», το οποίο ο δήμαρχος Αθηναίων κ. Δ. Αβραμόπουλος θέλει να καθιερώσει ως «σύμβολο του εορταστικού πνεύματος»... Το ίδιο βράδυ, στο Ωνάσειο, η κατάσταση της υγείας του πρωθυπουργού χειροτέρευε. Η ιατρική ανακοίνωση –όπως

συνήθως – έλεγε τη μισή αλήθεια. Δεν έλεγε λ.χ. για τη νέα ενδονοσοκομειακή λοίμωξη, η οποία είχε πλήξει το αναπνευστικό του σύστημα. Και δεν έλεγε για την «πύκνωση στους πνεύμονες», η οποία ήταν η αιτία της εισαγωγής του στο νοσοκομείο, στις 20 Νοεμβρίου... Με καθυστέρηση 24 ωρών (μεσημβρινή ανακοίνωση της Τετάρτης), οι θεράποντες γιατροί του πρωθυπουργού άρχισαν να παραδέχονται ό,τι είχε διαρρεύσει, την Τρίτη, από «ιατρικούς κύκλους». Αποτέλεσμα: Να ενισχυθεί η αίσθηση στην κοινή γνώμη ότι, γύρω από την κλίνη του πάσχοντος πρωθυπουργού, παίζονται όχι μόνο πολιτικά, αλλά και ιατρικά «παιγνίδια». Πάντως, την Τετάρτη βράδυ, κοινή ήταν η πεποίθηση ότι «η ζωή του Ανδρέα Παπανδρέου κρέμεται από μια κλωστή». Μαζί και το ερώτημα: Υπάρχει δύναμη –ιατρική ή υπερκόσμια– που μπορεί ν' αναστήσει τον πρωθυπουργό «από κλίνης οδυνηράς και στρωμινής κακώσεως»;

ΠΟΙΟΙ ΕΘΕΛΟΤΥΦΛΟΥΝ;

ΠΟΙΟΙ, όμως εξακολουθον ακόμα να παίζουν «παιγνίδια», εις βάρος του Ανδ. Παπανδρέου, εις βάρος της ίδιας της ρας; Ξέρουν ότι η κατάσταση δεν πάει καλά, ότι η «προσωρινότητα» έχει χρονίζοντας, ότι πρόβλημα αντικατάστα του σημερινού πρωθυπουργού έχει τίποτα εκ των πραγμάτων... Και, όμως, επί μήνα τώρα, ψεύδονται κατ' εξακολούσια. Πότε διατείνονται ότι «συνομιλή με τον πρωθυπουργό», πότε ότι ο πρωθυπουργός «ζήτησε μουσική» (Μπαχ ή Σαρία Μπέλλου...), πότε ότι «θα βρούμε τα Χριστούγεννα ή την Πρωτοχρονιά –ιπάνω, λίγο κάτω– σπίτι του», με κεντρικά πάντοτε, επωδό ότι «δεν υπάρχει πρόβλημα», ότι «όλα πάνε πρίμα» και ότι δεν υπάρχει «διαδικασία διαδοχής» χωρίς την ενεργό παρέμβαση –και συναίνεση– του ίδιου του Ανδρέα Παπανδρέου! Αυτά, όταν όλο το διάστημα της παραμονής του Ωνάσειο, είναι ζήτημα αν επρόφερε 4 ή 5 λέξεις (με πολύ αδύνατη φωνή), όταν Τρίτη 5 Δεκεμβρίου εκοινώνησε με Αχράντων Μυστηρίων και όταν, με ελπίστα διαλείμματα, βρισκόταν, συνεχώς, σε κατάσταση «φυσικού ύπνου» ή «νάρκης» ή «βαρυθυμίας»...

Και καλά οι «ανασφαλείς» – υπουργοί, υφυπουργοί και άλλοι, που εγγράφον δύο και τρεις φορές την ημέρα στο βήμα επισκεπτών του νοσοκομείου, χωρίς μπορούν να προσφέρουν τίποτε στον γάλο ασθενή. Καλά οι παρατρεχάμενοι Εκάλης που ξέρουν ότι, έτσι και «εμφύσει» ο πρωθυπουργός, θα εκλείψουν, επομένη και οι ίδιοι. Τι να πεις, όμως, τον «πρώτο τη τάξει υπουργό» και αναπληρωτή πρωθυπουργό κ. Α. Τσοχατζόπουλο που μόλις την περασμένη Τρίτη, βγαίνοντας από το Προεδρικό Μέγαρο, επέμεινε ότι «δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα», «υπάρχει θέμα διαδοχής του Ανδρέα Παπανδρέου»! Ολόκληρη η δήλωσή του αποτελεί μνημείο υποκρισίας ή –στην καλύτερη περίπτωση– μνημείο στρουθοκαμη-

μού και πολιτικής αφελείας. «Ευελπι-
τούμε όλοι –δήλωσε, την ίδια μέρα που η
κατάσταση της υγείας του Α. Παπανδρέου
παρουσίαζε σοβαρή επιδείνωση– πως η
ρήγορη ανάρρωση του πρωθυπουργού θα
ώσει μια ουσιαστική απάντηση (...), έτσι
στε ο τόπος να μπορέσει να διεκδικήσει
την επιτυχία των στόχων του»!

Οι γλωσσολόγοι υποστηρίζουν ότι κάθε
λώσσα έχει τις λεγόμενες «βαθιές τομές»,
οι οποίες περιορίζουν τους άπειρους τρό-
πους με τους οποίους συνδυάζονται οι λέ-
ξεις για να συγκροτήσουν νοηματικές προ-
τάσεις. Ο Νόαμ Τσόμσκι, μάλιστα, δίνει
ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Η φρά-
ση λ.χ. «οι πράσινες ιδέες κοιμούνται οργι-
σμένα» (green ideas sleep furiously), είναι
συντακτικώς και γραμματικώς άρτια αλλά
δεν σημαίνει τίποτε. Ορισμένοι πολιτικοί
σολιαστές υποστηρίζουν ότι ο «πρώτος τη-
λάξι υπουργός» αγνοεί τους κανόνες
ουσιαστικής συμπεριφοράς, ακριβέστερα
τις βαθιές τομές». Γι' αυτό οι δηλώσεις
του, αν και άρτιες συντακτικώς, δεν συ-
νταγοτούν νοηματικές προτάσεις.]

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ «ΑΝΤΙΒΙΟΤΙΚΑ»

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ και ενώ «θέμα» έχει δημι-
ουργηθεί από τη δήλωση της κ. Λιάνη-Πα-
πανδρέου ότι «θα στηρίξει» τον πρωθυ-
πουργό, οποιαδήποτε απόφαση κι αν λά-
βει στο θέμα της διαδοχής («με ποια ιδιό-
τητα θα στηρίξει πολιτικές επιλογές του
πρωθυπουργού ή σύζυγός του;» – διερωτώ-
μαι επιφανή και άλλα στελέχη του κυβερ-
νητικού κόμματος, χωρίς να συνειδητοποι-
ούν ότι ο πρωθυπουργός δεν είναι σε θέση
να λάβει οποιαδήποτε απόφαση...), τερμα-
ίνεται, σήμερα, η συζήτηση για τον προϋ-
πολογισμό.

Ο ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ, φυσικά, θα ψη-
φισθεί. Εντύπωση, ωστόσο, προκάλεσαν
οι αιχμές του υπουργού Μεταφορών κ. Β.
Βενιζέλου κατά της κυβερνητικής οικονο-
μικής πολιτικής, η οποία, παρά «τα καλά
δημοσιονομικά και άλλα μακροοικονομι-
κά αποτελέσματα», δεν μπόρεσε να αναι-
ρέσει τη δυσφορία πολλών κοινωνικών
πρωμάτων, ακριβέστερα «ενός μεγάλου
έθνους της κοινής γνώμης που εκφράζεται
πολιτικά από αυτό που ονομάζεται μεγάλη
δημοκρατική παράταξη»... Αλλά ο κ. Βενι-
ζέλος προχώρησε ακόμη περισσότερο.
Ενθουσιώμενος, ίσως, τους συνιδρυτές του
Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμμα-
τος –χαίρε Αουγκούστ Μπέμπελ και χαίρε
Ουέλμ Λήπκνεχτ!...– δεν απέκρυψε την
επαιρησία του, για το γεγονός ότι «πολύ συ-
χνά ακούονται έπαινοι για την κυβερνητική
πολιτική από κοινωνικές ομάδες που η πο-
λιτική τους συμπεριφορά και παράδοση

δεν τους θέλει κοντά στο ΠΑΣΟΚ»... Συμ-
πέρασμα: Όταν υπάρχουν «κοινωνικές
ομάδες» (όπως λ.χ. οι βιομήχανοι, ο ΣΕΒ)
που ζητούν να μην αλλάξει η σημερινή κυ-
βερνητική πολιτική, έπεται ότι κάπου η οι-
κονομική πολιτική του «σοσιαλιστικού» (;)
ΠΑΣΟΚ κάνει νερά. Όταν σε επαινούν οι
αντίπαλοί σου, έλεγε ο Μπέμπελ...

ΣΕ ΑΝΤΙΘΕΣΗ με τον κ. Βενιζέλο, ο
υπουργός Οικονομικών κ. Αλ. Παπαδό-
πουλος υποστήριξε ότι κι αν δεν υπήρχε το
Μάαστριχτ, θα έπρεπε να το είχαμε εφεύ-
ρει, αφού «υποτροπή προς τον πληθωρι-
σμό και τα ελλείμματα θα μας υποβιβάσει
σε χώρα αν όχι τριτοκοσμική, πάντως τρι-
τοευρωπαϊκή». Όσο για την τρέχουσα,
σχεδόν γενικευμένη, φοροκλοπή –κατά-
λοιπο του άλλοτε μαυραγοριτισμού– ο κ.
Παπαδόπουλος είπε ότι «είναι καιρός να
μπει τέλος στην ανταρσία του μαγαζάτορα
και του κάθε λογής επιχειρηματία έναντι
του κράτους», αλλά και καιρός «το κράτος
να συνάψει ένα νέο σύμφωνο αμοιβαίας
εμπιστοσύνης με τους πολίτες στο χώρο της
οικονομίας».

ΚΑΤΑ ΤΑ άλλα, οι περισσότεροι αναλυ-
τές πιστεύουν ότι με την «έκλειψη» του ση-
μερινού πρωθυπουργού και την έναρξη
της «μετα-παπανδρεϊκής εποχής», θα πυ-
κνώσουν οι πιέσεις για «χαλαρότητα»,
«παροχές», «προσλήψεις στο δημόσιο»
και άλλα παρόμοια. Ο χρόνος γαρ των
εκλογών δεν είναι καθόλου «ειμαρμέ-
νος»... Και ο υπουργός Οικονομικών -αν
παραμείνει στη θέση του- θα εξακολουθεί
να εισηγείται «αντιβιοτικά» και όχι «ασπι-
ρίνες»...

ΚΑΙ ΔΥΟ «ΕΥΑΡΕΣΤΑ»

ΜΕΣΑ ΣΤΟ «Δεκαπενθήμερο» που επι-
σκοπούμε συνέβησαν και δύο ευάρεστα
γεγονότα. Το πρώτο είναι η απόφαση του
πανεπιστημίου των Βρυξελλών να ανακη-
ρύξει τον Θόδωρο Αγγελόπουλο διδάκτο-
ρα Γραμμάτων και Τεχνών, στην ομώνυμη
έδρα, ενώ Το βλέμμα του Οδυσσέα ταξι-
δεύει σε όλο τον κόσμο... (Μαζί με τον
Αγγελόπουλο τιμήθηκαν και τρεις άλλοι
Ευρωπαίοι, ο Πολωνός Αντρέι Βάιντα, ο
Γάλλος Αντρέ Ντελβό και ο Βέλγος ντοκι-
μενταρίστας Ανρί Στορκ). Το δεύτερο ήταν
αυτή η συγκλονιστική παρουσίαση του νέ-
ου βιβλίου του Λεωνίδα Κύρκου –Ανατρε-
πτικά– όπου φίλοι και πολιτικοί του αντί-
παλοι συγκεντρώθηκαν «επί τω αυτώ», στο
θέατρο «Διονύσια», για «να μη νεκρωθεί η
σκέψη», για «να μη συνεχισθεί αυτή η πα-
ρακμή», για «μια μορφή οργάνωσης της δη-
μοκρατικής ζωής», με κυρίαρχο στοιχείο
το διάλογο, που πρέπει ν' αρχίσει...

ΑΝΤΗΝΩΡ

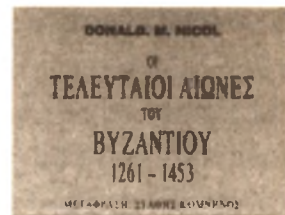
ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: ΙΣΤΟΡΙΑ
(Αρχαία-Μεσαιωνική-Νεότερη)

DONALD M. NICOL

Καθηγητής Πανεπιστημίου

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ
ΑΙΩΝΕΣ
ΤΟΥ BYZANTIOY

Με 752 σελίδες, 15 εικόνες
εκτός κειμένου, ένα χάρτη
και ένα σχεδιάγραμμα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

ΑΝΤΙ ΕΣΕΙΣ

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ '96

Η κυβέρνηση επαίρεται για τα αποτελέσματα της οικονομικής διαχείρισης και ομολογεί για τα πολλά δύσκολα χρόνια που έρχονται κάτω από τις απαιτήσεις της σύγκλισης. Ωστόσο τα δείγματα της κοινωνικής αναταραχής στη Γαλλία και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες είναι τέτοια που το ασφυχτικό χρονοδιάγραμμα των στόχων σύγκλισης και οι τεράστιες θυσίες των εργαζομένων και των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων που συνεπάγεται «έχει αποδειχθεί οικονομικά ανέφικτο και κοινωνικά επικίνδυνο», όπως ορθά επισημαίνει ο ΣΥΝ. Το χειρότερο είναι ότι ακόμα κι αυτοί οι διαβόητοι στόχοι της σύγκλισης ούτε κατά διάνοια ελαττώνουν την απόσταση που μας χωρίζει από τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ασθμαίνοντας προσπαθούμε να «φτάσουμε». Θα χρειαστούν γι' αυτό ορισμένες δεκαετίες εφόσον τα πράγματα αφέθηκαν στην τύχη τους μέχρι τώρα.

Δεν φαίνεται να έχει συνειδητοποιηθεί, τόσο από την κυβέρνηση όσο και από την αξιωματική αντιπολίτευση που άσκοπα και δημαγωγικά φωνασκεί, ότι κανένας «στόχος» δεν μπορεί να επιτευχθεί και καμιά θυσία δεν μπορεί να γίνει πλέον ανεκτή αν δεν διατηρηθεί η κοινωνική συνοχή και αν δεν τηρηθούν στοιχειώδεις αρχές κοινωνικής δικαιοσύνης που δημιουργούν και το ηθικό υπόβαθρο για τη συναίνεση αλλά και τη συμβολή των στρωμάτων που επωμίζονται πάντα τα κυριότερα βάρη κάθε εθνικής προσπάθειας.

Αν πράγματι η προσπάθεια οικονομικής ανόρθωσης υπερβαίνει τις δυνατότητες ενός κόμματος, όση πλειοψηφία κι αν διαθέτει, τότε, κατά μείζονα λόγο, συναινετική και ομόφωνη πρέπει να είναι η προσέγγιση απέναντι στο θέμα της ενίσχυσης των στρωμάτων που στενάζουν και δεινοπαθούν.

Β. Κ.

ΑΦΗΝΟΝΤΑΣ ΠΙΣΩ ΚΥΝΙΣΜΟ

Και τώρα τι θα γίνει; Δηλαδή τι θα γίνει στην περιβόητη μεταπαπανδρεϊκή εποχή. Ίσως και να μη γίνει τίποτα ιδιαίτερο. Το πιθανότερο είναι ν' ακολουθήσουμε επί ποινή χρεωκοπίας την πολιτική σύγκλισης που επιτάσσει η πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Κι εδώ ακριβώς βρίσκεται (αλλά όχι μόνο εδώ) η πλήρης αντιστροφή της πολιτικής του «χαρισματικού» Ανδρέα Παπανδρέου: καλούμαστε τώρα να πληρώσουμε αυτά που τότε απλόχερα, κομματικότητα και ιδιοτελώς διανεμήθηκαν ή σπαταλήθηκαν εν ονόματι της «αλλαγής εδώ και τώρα».

Ακόμη και προ ολίγου επιχειρούσε να καταγγείλει το «διευθυντήριο των Βρυξελλών»: γνωρίζοντας την ίδια στιγμή ότι δεν μπορούσε να κάνει τίποτα χωρίς αυτό – και βέβαια χωρίς τις παχυλές οικονομικές ενισχύσεις του. Ήταν μια πολιτική υποκρισίας και ψεύδους. Ήταν μια πολιτική που επανειλημμένα χρειάστηκε να διαψευστεί

και ν' αναπροσαρμοστεί εν ονόματι των ξεροκέφαλων απαιτήσεων του ρεαλισμού. Στο μεταξύ, χάιδευε με «μεγάλα κούφια λόγια» γνωρίζοντας πως ήταν ψεύτικα και ταυτόχρονα πως ο λαός ήταν επιρρεπής σ' αυτά. Δεν τον ένοιαζε, είχε το χρίσμα «χαρισματικού» κι ήξερε πως ν' ανεβεί στο βάθρο της λαϊκής λατρείας και της εξουσίας.

Από τον Καντάφι και τον Μπάαθ μέσω Γιαρουζέλσκι έφτασε τελικά στον Κλίντον: τώρα ήταν πραγματιστής αναγνωρίζοντας την πρώην υπερδύναμη. Στο μεταξύ, είχε παρασύρει και υποτάξει την Αριστερά, αμήχανη ιδεολογικά κι από μόνη της: δυσκολευόταν να κάνει τους ίδιους ελιγμούς και δεν ήταν γεννημένη για την εξουσία. Είχε γίνει σχεδόν εξαρτημένη προσωρινά και ίσως, μερικώς, την αποτινάξει το 1989. Κάπως για λογαριασμό της, δηλ. της Αριστεράς, ανέλαβε το έργο ο Α. Παπανδρέου διαφθείροντας όχι μόνο λέξεις και αξίες, αλλά σκορπίζοντας κυνισμό στην κοινωνία.

Δ. Καΐσης

ΨΥΧΑΡΙΚΑ...

Στα δύο προηγούμενα τεύχη, δημοσίευσουμε δύο εμπειριστатωμένα κείμενα γ τον βίο και την πολιτεία του γνωστού Σταύρου Ψυχάρη. Κανένα μέσο ενημέρωσης, πλην της Αυγής, δεν έκρινε ά αναφοράς τα αποκαλύπτικά αυτά δημοσιεύματα. Επιβεβαιώνοντας, έτσι, τη δική μας υπόθεση της αποκλειστικής αποκλή των συμφερόντων; Δεν πειράζει. Εμείς άλλωστε θα συνεχίσουμε.

ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΥΚΝΩΣΗ

Με την ασθένεια του πρωθυπουργού πλην άλλων, δοκιμάζεται και η κοινή λογική. Ας πάρουμε το παράδειγμα των γυναικών που κατηγορήθηκαν ως γυρολόγων μέσων: Ο κάθε ειδικός μπορεί να φέρει γνώμη με τα στοιχεία που γνωρίζει ανά πάσα στιγμή, είτε έχει δει τον ασθενή είτε όχι. Ασφαλώς στη δεύτερη περίπτωση έχει μεγαλύτερη ανακρίβεια η άποψή του αλλά σε μια ευνομούμενη δημοκρατία ο καθένας έχει και το δικαίωμα να εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη του. Το ίδιο ισχύει για κάθε ειδικό πρόβλημα, η δε προσέγγιση είναι γνωστή ως σεναριογραφία εννοημένων, πολλές φορές και με αποτίμη πιθανοτήτων, τουλάχιστον με το βάθος ακρίβειας του βραβευμένου ΒΑΝ.

• Υπάρχει η τάση, ίσως από αρχαιοτάτων χρόνων αλλά ασφαλώς και πρόσφατη, κατατοριών, ιδίως σοβιετικών, να αποκλείεται η σοβαρότητα των ασθενειών των καθημένων. Οι εξουσίες πιστεύουν ότι πολίτες και η οικονομία θα πανικοβληθούν. Σκέπτονται πριν από μας για μια αλλά στην περίπτωση Παπανδρέου Χρηματιστήριο άντεξε και ο πανικός ριορίστηκε σε ορισμένους φανατικούς. Αυτή η προστατευτική τακτική της εξουσίας εκτός των άλλων ταλαιπωρεί και τους ασθενείς. Δεν πιστεύω βέβαια ότι οι γιατροί αποκλίνουν από τη βέλτιστη ιατρική τακτική για λόγους εντυπώσεων, αλλά δεν ξέρω τι συνέπειες είχε λ.χ. για τον σιλιό Παύλο η περίφημη αυτοκινητοεπιδείξεως υγείας λίγο πριν πεθάνει.

• Δεν σχολιάστηκε αρκούτως η ελαφρώς ανεπαίσθητη μεταστροφή του Ιατρικού Συμβουλίου στη σύγκρουσή του με τον μάγο Γιακούμπ, όπως τουλάχιστον αποδείχθηκε από τον κ. Σκαλκέα. Ο Γιακούμπ, χωρίς τις μαγικές ικανότητες, σκέφτηκε προφανές και τετριμμένο που ακόμα και δημοσιογράφοι μπορούσαν να συλλάβουν. Εφόσον ο πρωθυπουργός δεν είναι ανενόρθητα ασθενής, έχει πιθανότητα

αναλάβει. Μόνον τότε το συμβούλιο διά του κ. ακαδημαϊκού εδήλωσε ότι δεν συμπεριφέρεται την αισιοδοξία του κ. Γιακούμπ. Όπως όλοι θυμούνται, το συμβούλιο μέχρι τη στιγμή εκείνη παρουσιαζόταν περισσότερο αισιόδοξο από το κοινό ιατρικό αίσημα εξ ου και το πρόβλημα με τους γιατρούς των ΜΜΕ, τον υφυπουργό και τον Ιατρικό Σύλλογο. Γεννάται όθεν το ερώτημα προς τι η αντιρροπιστική αυτή τακτική; Ίσως η αλλαγή πορείας του συμβουλίου επί το απαισιόδοξότερο οφείλεται στη φροντίδα των μελών του να μη χρεωθεί μια αποτυχημένη απόπειρα θεραπείας στους εγχώριους θεράποντες όταν ο Γιακούμπ έχει μιλήσει για πιθανότητα ή έστω δυνατότητα ανάκαμψης της υγείας του πρωθυπουργού.

• Βέβαια, η προσοχή που δίνουν στον υψηλό ασθενή οι γιατροί είναι δικαιολογημένη με όποιους κώδικες αξιών και αν κριθεί. Θα έπρεπε ωστόσο, όταν ηρεμήσουν τα πράγματα, να μελετηθεί η συνολική στρατηγική μήπως και βγουν συμπεράσματα όχι μόνο για τον βέλτιστο χειρισμό της συγκεκριμένης περίπτωσης αλλά και για την εν γένει πολιτική υγείας, ιδίως για το βαθμό ταλαιπωρίας που μπορούν να επιβάλουν οι θεραπείες.

Στέλιος Π. Καφαντάρης

ΛΙΘΟΒΟΛΙΣΜΟΙ

Λιθοβολούν τον ευρωβουλευτή του ΣΥΝ Μιχάλη Παπαγιαννάκη για τη στάση του

ΤΣΟΒΟΛΑ, ΔΩΣ' ΤΑ ΟΛΑ

Ο κ. Τσοβόλας δι' ασήμαντον αφορμήν αποχώρησε από το ΠΑΣΟΚ, και την περασμένη Τετάρτη ανήγγειλε από τη συμπρωτεύουσα την ίδρυση νέου κόμματος, του «Δημοκρατικού Κοινωνικού Κινήματος».

Το φαινόμενο Τσοβόλα δεν είναι τυχαίο. Γέννημα-θρέμμα του αυριανισμού και του άκρατου λαϊκισμού του ΠΑΣΟΚ, κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν του αρχηγού του, το ρόλο του οποίου φιλοδοξεί να ξαναπαίξει. Απευθύνεται στα λαϊκά στρώματα της εκλογικής βάσης του ΠΑΣΟΚ, σηκώνοντας το λάβαρο της «πραγματικής» παράδοσης του «Κινήματος» (όλα τα «Κινήματα» συνήθως φασαρίζουν), συνεχιστής ο ίδιος, αμετανόητος και αμετακίνητος, ο «συνεπής αγωνιστής» του Κινήματος τους σκοπούς και στόχους του οποίου αρχηγός και κόμμα εγκατέλειψαν. Γνωρίζει βέβαια και ο ίδιος ότι δημαγωγεί. Απλώς ελπίζει ότι θα κόψει μια καλή φέτα από την εκλογική πίτα του ΠΑΣΟΚ για να παίξει κι αυτός «ρυθμιστικό» ρόλο σε μετεκλογικά κυβερνητικά σχήματα.

Το «κίνημα Τσοβόλα» αποτελεί συνέπεια της κατακερματισμένης πολιτικής και ιδεολογικής ταυτότητας του ΠΑΣΟΚ που συνεκτική του ουσία αποτελούσε το πάλαι ποτέ η αυταρχική προσωπικότητα του Α. Παπανδρέου καθώς και ο άκρατος και απερίσκεπτος λαϊκισμός του, ο οποίος τώρα στρέφεται εναντίον του κυβερνώντος κόμματος.

Ω.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΙΜΙΟΝ ΔΙ' ΟΛΟΥΣ

ΘΕΜΑ Α'

(αύμα υέ διά ζόν υ." έβερζ.)

Ἄνάβοντες καλορίζερ εἰς τοὺς δευκαοικτώ, ἐπὶ ἄνοθεν παλόμενα θά θάναθι θοὺς δυὶ.
Ἄρα, οἱ θερμενόμενοι τῶν πρόζων ζῶν δρόφων, τῶν ἄνω τὴν ἐπίεμεψιν θάχουν εἰς ὑάθε ψόγον.
Διὰ γὰρ γενῆ ευμψηφισμός, πᾶσι τὸ καλομερί οἱ υἱάθεν γὰρ μένουσι ἐπὶ ἄνοθεν τὰ μέρη.
Ἄφθ' ὁ νομοσχέδιον ὅποιος τὸ προσθίεν, τὰς πιθανὰς ζῆς προεζιβας θά ζῶν ἀποσθίβη.

ΘΕΜΑ Β' (μετὰ λύσεως)

Ὅποιος μ' ὀγδόνζα ζειννεῖ διὰ τὴν κομοζηνή, υἱ 3 ἡμέρας τῶν μηνός τ' ἀμάξι δέν κινεῖ, φέβγων τὴν ὑπόλην ζῶν μηνός, υἱ 10 διὰ γὰρ θάναθι παραμονὴν ἐνδέμαζης, δέν θά τὴν πληθιάδῃ.
θὰ ἔλεπν τὴν κομοζινῇν ἀπ' τὸ παράθιρόν ζῶν διανιυτερέων ἀρεζιρῶς ἐπὶ ἀφθουίνιζόν ζῶν, υἱ μόνον πὶ δωδέκατη ὅζων θά ζιμερόσθ.
ζῶν πιναιίδας υἱ ἄδειαυ μμπορεῖ γὰρ ζῶν ζιητόσθ.
Δι' ἄφθ' εἰς μέρη μαυρινά, ἂν πᾶμε γὰρ δουζιά μας πρέπει ἐπὶ πῖσο καθίσμα γὰρ ἔχομαι πιζιάμας.

Μποστ από το 1979. Σκίτσο δημοσιευμένο στην Πρωινή Ελευθεροτυπία. Από τότε είχε πάρει χαμπάρι ο διορατικός Μέντης τον «αρχηγό».

στο θέμα της τελωνειακής ένωσης της Τουρκίας με την Ε.Ε.

Λιθοβολούνται στην Ελλάδα όσοι έχουν το θάρρος της πολιτικής τους γνώμης ή όσοι εγκαίρως προειδοποιούν και δεν στρουθοκαμηλίζουν. Όσοι επιχειρηματολογούν χωρίς προκαταλήψεις και δεν ψηφοθηρίες ή όσοι αντιλαμβάνονται τον πολιτικό τους ρόλο ως ρόλο πολύπλευρης εξέτασης των προβλημάτων. Ρόλο αλήθειας, όσο πικρή και «ασύμφορη» και αν εί-

ναι. Τι θα γινόμασταν αν έλειπαν οι «παραφωνίες» από θαρραλέους ανθρώπους οι οποίοι δεν φορούν τους παραμορφωτικούς φακούς ενός στείρου και παράλογου εθνικισμού; Ποιος θα αντισταθεί σ' αυτά τα λαϊκιστικά ψεύδη, ότι δήθεν η ημισέληνος ήδη κυριαρχεί στην Ευρώπη, ποιος θα αντισταθεί στην εύκολη πλην εθνικώς επικίνδυνη δημαγωγία; Μόνον πολιτικοί σαν τον Μιχάλη Παπαγιαννάκη. Εύγε!

Β. Κ.

ΕΚΛΕΙΨΕΙΣ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ ΚΑΙ ΕΚΛΑΜΨΕΙΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΛΟΓΩΝ

Ίσως χρειάζεται ανάλυση περιεχομένου το Σύνταγμα για να ελεγχθούν τα περίεργα, π.χ. το ευσύνοπτο «αν ο πρωθυπουργός παραιτηθεί ή εκλείψει» στο άρθρο 38, ή το γλαφυρό «όταν απουσιάζει στο εξωτερικό περισσότερο από δέκα ημέρες, αν πεθάνει, παραιτηθεί, κηρυχθεί έκπτωτος ή αν κωλύεται για οποιονδήποτε λόγο...» για τον πρόεδρο στο άρθρο 34.

Αντί οι κορυφαίοι συνταγματολόγοι να μας βαρύνουν με τις εν πολλοίς εκ των υστέρων ερμηνείες τους, καλό θα ήταν να επηρεάζουν το σεπτόν εκκλησίασμα της Βουλής με προτροπές, πριν από την ψήφιση ή έστω κατά την ηρεμία, πριν από την επόμενη αναθεώρηση. Δεν έχει τόσο ενδιαφέρον να κάνουν τους μάγους της φυλής μόνο κατά την κρίση. Τότε το πράγμα γίνεται καθαρά πολιτικό και βέβαια οι πολίτες ξέρουν καλύτερα. Άλλωστε, καμία κυβέρνηση δεν έπεσε από ερμηνεία ρέκτου συνταγματολόγου, ούτε καν για τα εκτός συντάγματος μπλε ψηφοδέλτια.

Σ.Κ.

Έρωτας και χρόνος

του Στέλιου Καφαντάρη

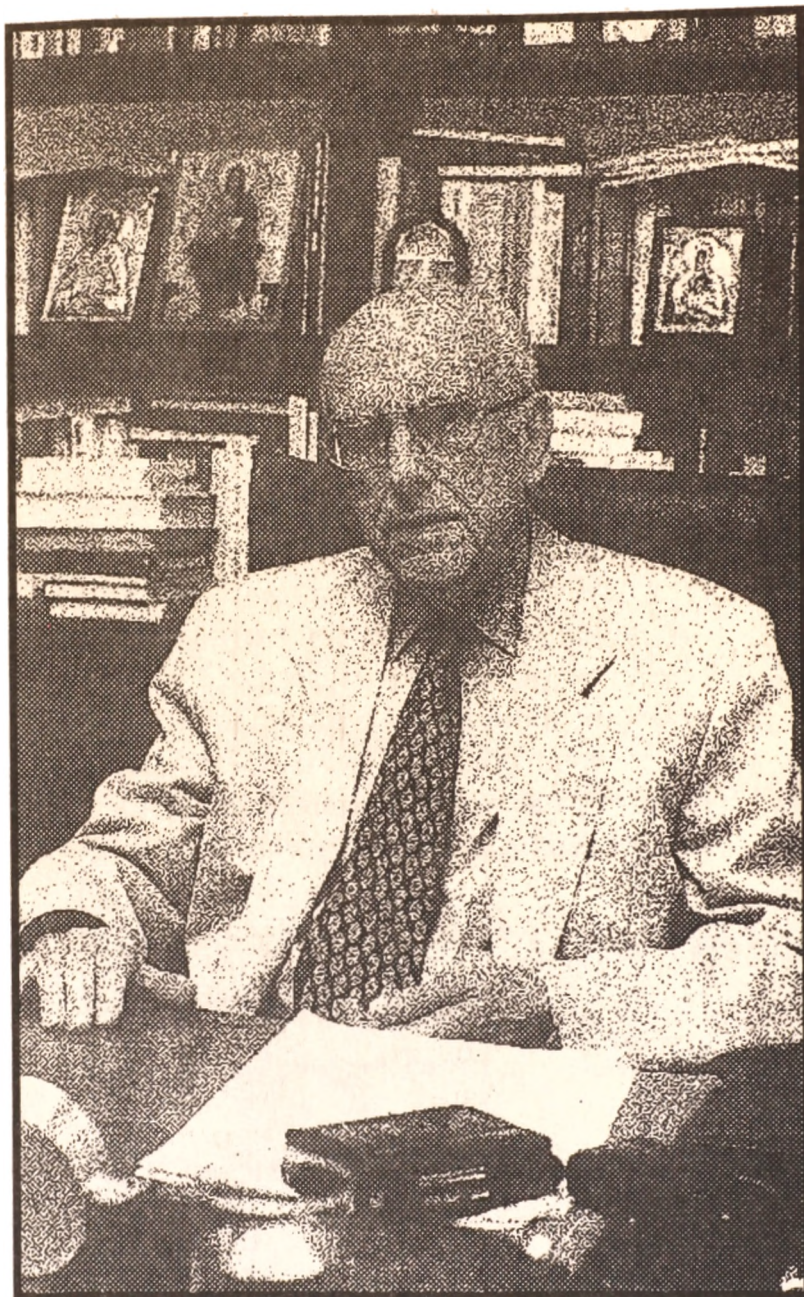
Ο μακαρίτης Αντώνης Τρίτσης είχε προβλέψει για τον Ανδρέα Γ. Παπανδρέου, κατά το 1988, ότι θα είχε τέλος οικτρώ αν δεν επαραιτείτο εκείνη τη στιγμή από την πολιτική. Ήταν μια πρόβλεψη δοσμένη με κεφαλονίτικη πεποίθηση και βέβαια πολύ λίγους συγκίνησε.

Ερχόμαστε όμως τώρα ύστερα από τόσα χρόνια και μοιραία σκεφτόμαστε τα δυναμικά λόγια του Αντώνη. Θα μπορούσε ίσως να πει κανείς ότι ορισμένες προβλέψεις είναι ζήτημα χρόνου. Η περίπτωση όμως του Α. Γ. Παπανδρέου δεν βρίσκεται σ' αυτή την κατηγορία. Ο ίδιος επέλεξε τις επάλξεις και από το 1988, μετά την εγχείρησή του, ως σήμερα, και η τύχη εν πολλοίς δικαιώσε αυτή την απόφασή του αλλά όχι μέχρι τέλους.

Οι ειδικές συνθήκες και το σκεπτικό της επιλογής του μας είναι άγνωστα και αμφιβάλλουμε αν ποτέ γίνουν γνωστά από χρονογράφους και ιστορικούς. Εικάζουμε ότι δεν θα συμφέρουν τους ασιογράφους του και προβλέπουμε ότι επιμελώς θα παραλειφθούν από την προσωπική του ιστορία μαζί και με πολλές άλλες σελίδες που δεν είναι του παρόντος ούτε να απαριθμήσουμε.

Θέτουμε την υπόθεση εργασίας ότι ο Παπανδρέου ήθελε την εξουσία εκ νέου όχι τόσο πολύ για την προσωπική του δικαίωση στο σκάνδαλο Κοσκωτά όσο για να δώσει στη Δήμητρα τον τίτλο της πρωθυπουργικής συζύγου και ό,τι αυτό συμπαρασύρει στη δουλοπάροικη χώρα για το μεγαλύτερο δυνατόν διάστημα.

Η εξήγησή μας είναι απλή: Αν ο Παπανδρέου παρέμενε αργηγός του ΠΑΣΟΚ μόνο για να πιέσει έμμεσα, με την απειλή διχασμού, την τακτοποίηση της εμπλοκής του στην υπόθεση Κοσκωτά, ενδέχεται να έκανε την προσπάθεια της επανεκλογής του απλώς για τη συνέχεια της δικαίωσής του και την εξαφάνιση του αντιπάλου του Μητσοτάκη. Μα τότε όμως θα έφταναν

λίγοι μήνες διακυβέρνησης, διορισμός αντιπροέδρων και οργάνωση της διαδοχής, όχι αυτή η έμφαση στην εξάντληση της τετραετίας από τον ίδιο.

Οι συνέπειες της μαξιμαλιστικής στρατηγικής ήταν ολέθριες για τη χώρα, έβλαψαν όμως ασφαλώς και τον ίδιο. Η αιτιολογία των υποστηρικτών του αυλικών, οπαδών και συγγενών ότι η πολιτική είναι η ζωή του είναι μάλλον πρόφαση εν αμαρτίαις γιατί αυτά τα χρόνια εξουσίας ελάχιστες πολιτικές παρεμβάσεις έκανε, και όλες απέπνεαν την ατμόσφαιρα της καμαρίλας του. Μοναδική εξαίρεση, αληθινή και αιφνίδια πρωτοβουλία, υπήρξε η άφεση αμαρτιών στον Μητσοτάκη, για την οποία διατηρούνται οι σκοτεινότερες υποψίες.

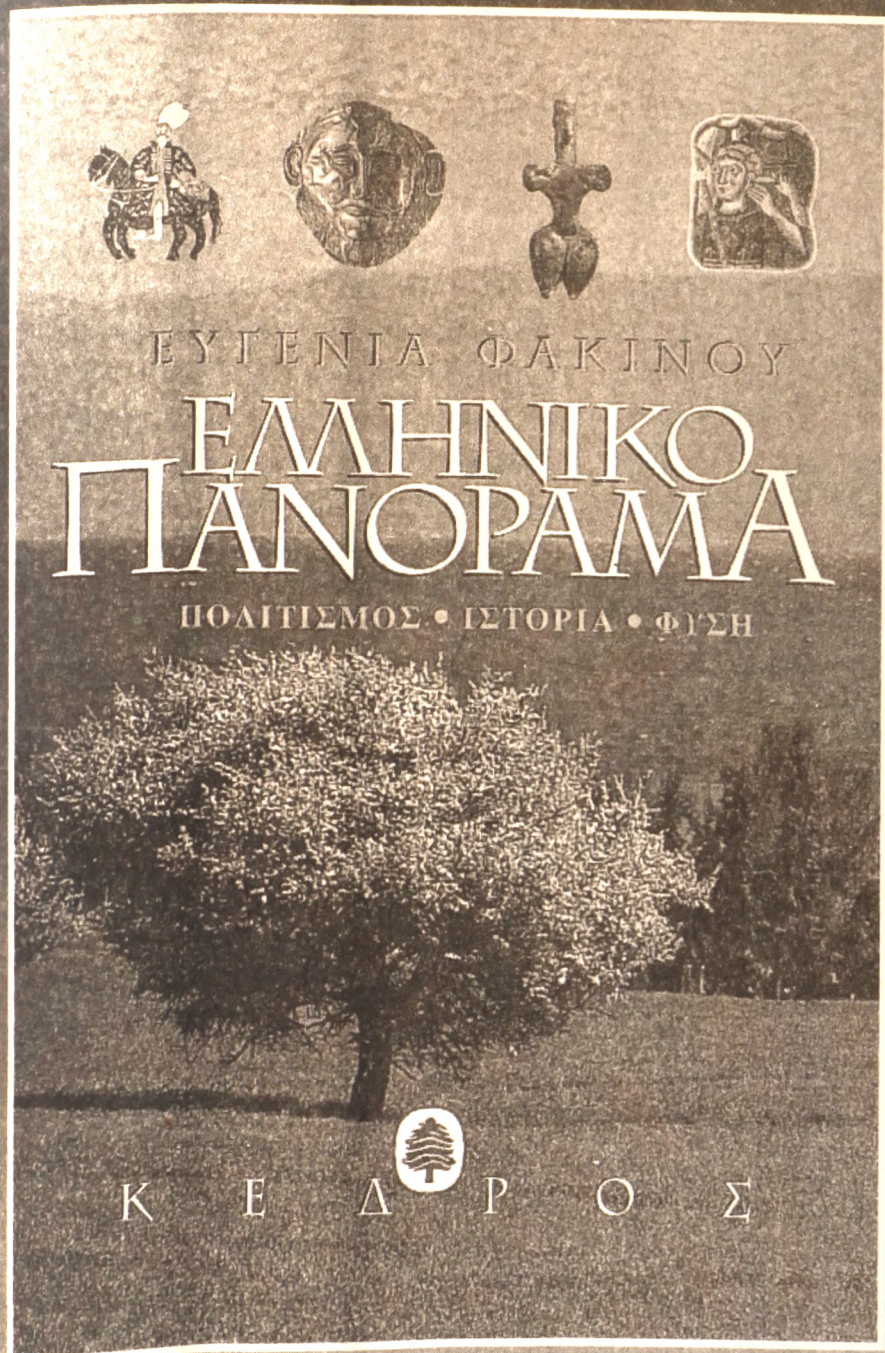
Έτσι φτάνουμε νομοτελειακά στο οικτρώ σημείο, ο Παπανδρέου να υφίσταται την ταλαιπωρία της μοντέρνας ιατρικής σ' όλο της το μεγαλείο και ουσιαστικά να εκλείπει χωρίς πολιτικό διάδοχο, χωρίς καν να έχει χαρεί τα εγγόνια του, χωρίς τους περιπάτους, τις επισκέ-

ψεις, τις δόξες και τιμές ενός πλήρους ημερών ιδρυτού Κινήματος και χωρίς να έχει επιμεληθεί προσωπικώς του αρχείου του και κυρίως της υστεροφημίας του. Όσο ειρωνικά και αν ακούγονται, είναι θεμιτές και εύλογες δραστηριότητες συνταξιούχου πολιτικού και πολύ περισσότερο ενός εκ των αποκαλούμενων τελευταίων μεγάλων.

Και ο Παπανδρέου μεν είναι άξιος της τύχης του αφού επέλεξε να μην παραιτηθεί εγκαίρως. Είχε όλον τον καιρόν και τας φρένας να το σκεφτεί και να το απορρίψει. Η Ελλάδα όμως έπρεπε να παραπαίει κατά τον τρόπον που βλέπαμε από το 1993, ήδη, αλλά και ιδιαίτερα τον τελευταίο μήνα; Είναι σοβαρή χώρα με υπεύθυνους πολιτικούς άνδρες, ή μήπως μια χώρα-οπερέτα όπου μια απόφαση παρμένη με τόσο ιδιωτικά, σχεδόν εγωιστικά, κριτήρια να μην μπορεί να ανατραπεί από κανένα όργανο και κανέναν θεσμό;

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ

Το *Ελληνικό Πανόραμα*
είναι ένα ταξίδι
στην Ελλάδα, μέσα από
πολλές φωτογραφίες
και σύντομα αλλά
περιεκτικά κείμενα,
που αποκαλύπτουν έναν
τόπο γοητευτικό,
παράξενο, μοναδικό, άξιο
για μια ιδιαίτερη αγάπη.

ΕΥΓΕΝΙΑ ΦΑΚΙΝΟΥ

Ένα βιβλίο για παιδιά
που πιστεύουμε
ότι θα εκτιμηθεί κι από
τους μεγαλύτερους

ΚΕΔΡΟΣ
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

Πάνω από την κοινή λογική

Ο Μέντης Μποσταντζόγλου γεννήθηκε το 1918 και έφυγε στα 77 του χρόνια, στις 3 παρά πέντε ακριβώς της προπερασμένης Τετάρτης, ένα έτος δηλαδή πριν από τον θάνατο του Γεωργίου Σουρή ο οποίος έφυγε 66 ετών, ενώ ο Μέντης ήταν 16 ετών όταν κοιμήθηκε ο Θεόφιλος. Έτσι, με ένα κενό μερικών δεκαετιών εμφανίζεται ο Μποστ για να συνεχίσει επί μισόν αιώνα με τον μοναδικό και πρωτότυπο τρόπο του την μεγάλη παράδοση στην χώρα που γέννησε τον Αριστοφάνη. Αλλά δεν είναι ο σκοπός αυτού του κειμένου να συγκρίνει, σήμερα, το έργο των δυο μεγάλων νεοελλήνων σατιρικών· ούτε —απόθου την λύπην— να περιγράφει την φαντασίωση τού υπογράφοντος που θέλει κάποιον κύριον Ιάσωνα

προερχόμενον εκ της Ταυρίδος της Καππασίας ή κάποιον ξυπασμένον Διόνυσον εξ Αμπελοκήπων φορώντας ένα ψευδοδέρας ή καμηλό παλτό να επιβιβάζεται εις το ταχύπλοον του Χάρωνος και να επαναλαμβάνονται οι Βάτραχοι του Αριστοφάνους μεταξύ Μποστ και Γ. Σουρή. Και τον Μέντη να σπάει συνεχώς την αιωνίαν παραδείσιον ανίαν. (Αυτά σκέπτομαι και χαμογελώ πικρά· κλαυσίγελως, που λέει ο Μέντης μας).

Γεγονός είναι ότι ο Μέντης ανεχώρησεν αιφνιδίως και εκτάκτως, αν και όχι απροειδοποίητα. Μόνο που από κανενός το μυαλό δεν πέρασε τέτοια ιδέα, κανείς δεν είστευσεν ότι αι σκοτειναί δυνάμεις βρήκαν τρόπον να τον πλήξουν την ώρα της πιο ώριμης ανθοφορίας του. Μα αφού η αν-

θρώπινη κωμωδία δεν έχει τέλος, αφού ανθρώπινη αφέλεια και η θεία περιέργεια είναι ανεξάντλητες, αφού ο θαυμαστός σμος της ανθρώπινης αφροσύνης είναι ώνιος· κι αφού ήταν τόσοσ ολιγαριθμοί που τον αγαπούσαμε τόσο, αφού χρειαζόμασταν τόσο, αφού τόσο μάς πει, πώς γίνεται να φύγει τώρα; Ο τόσ αγαθός άνθρωπος, ο τόσο καλός (με αρχαία έννοια των λέξεων). Πώς άλλωστε του πέρασε η ιδέα ότι «είμαι αυτοκίνητος χωρίς μηχανή»; Πώς, αυτός ο τελευταίος ναριώτης ο επί των σεκρέτων της νεοελληνικής αβελτηρίας μέγας λογοθέτης με αγνότητα και τρυφερότητα του Μικ. Πρίγκηπα, πώς εγκατέλειψε τα εγκόσσια (Είναι μυστηριώδης χώρα, είναι μυστηριώδης τόπος / κι' εύκολα δεν εξηγείται και

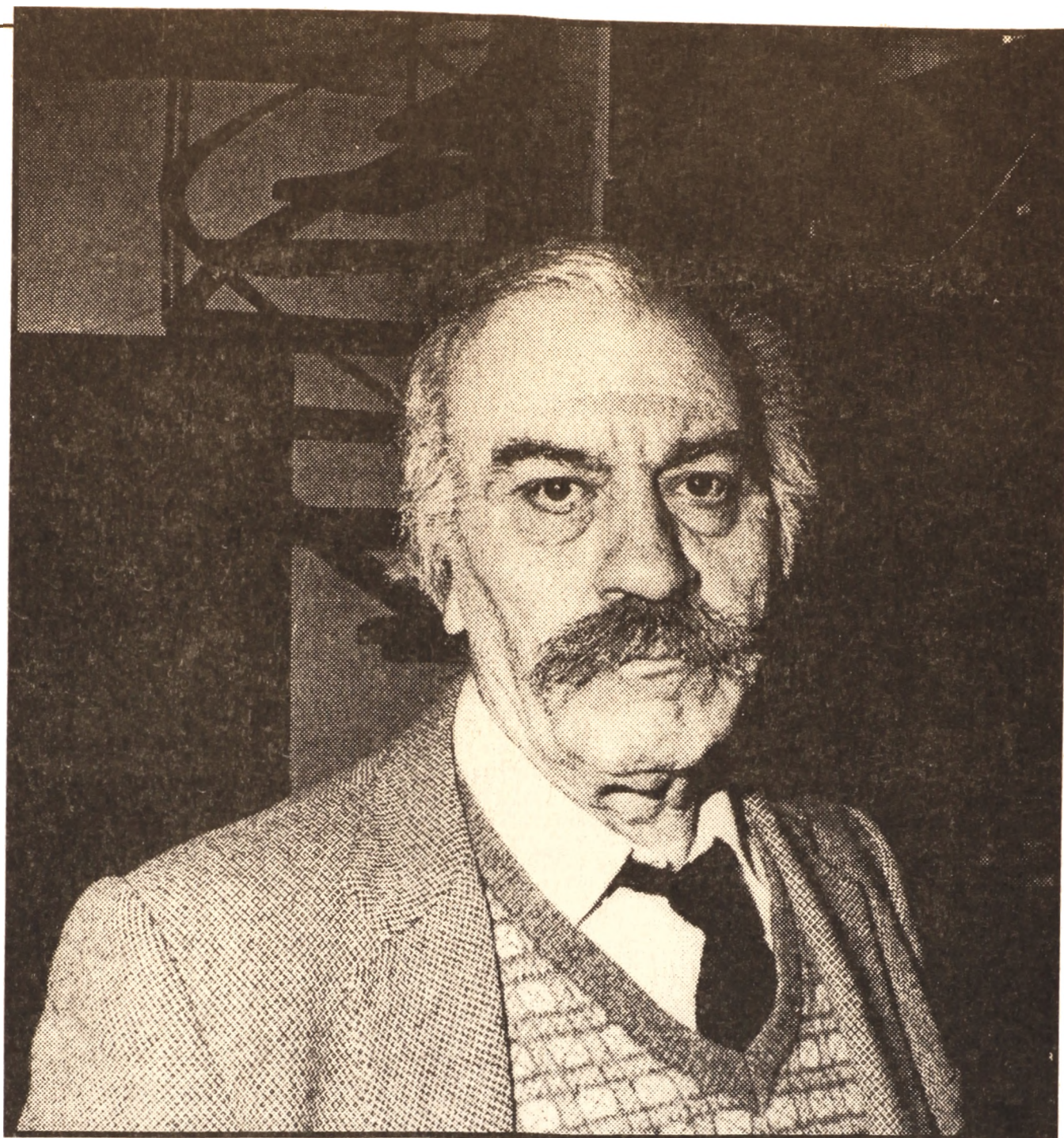

ένος είναι κόπος, γράφει ο Μέντης στην Αἴδεια του· είναι τόσο μυστήριος τόπος η ώρα των δακρύων, γράφει ο Εξυπερύ).

«Μυστήριος» άνθρωπος ο Μέντης, άνθρωπος πλήρης, παράδειγμα μοναδικό ανθρωπίνης τελειώσεως επέτυχε θήραμα κάλυστον βίω. Μυστήριο η τέχνη του, στην πλοότητά της και την σοφία της/του. «Μυστήριος» — θα τον αποφύγω ξανά τον παλαιθονικό χρόνο; — όντας απλός, ανιδιοελής, ανεξίκακος, επιεικής, γλυκύς, τρυφερός, όσο τρυφερό είναι ένα μεγάλο παιδί που έχει την μορφή ήρωα του 1821 (δείχνει την μορφή του και προπαντός τα στοχαστικά μάτια του, την ομοιότητά του με τους ήρωες της Επανάστασης), γενναιοδωρός, μεγαλόψυχος και μεγάλθυμος, εμβριθής και οξυδερκής μελετητής της ουσίας πραγμάτων και φαινομένων. Και εδώ θα καταειάσομε επαναλαμβάνοντας το αυτοκίνητον: Αυτός που με μίαν «αφελή» ερώτηση έφθανε απευθείας στην ουσία των φαινομένων και των πραγμάτων, στοχεύοντας καιρίως, πώς να περιγραφεί; Εκείνος ο οποίος, προκειμένου να μας δείξει αυτό που δεν θέλαμε ή δεν μπορούσαμε να δούμε, έφθανε διά της συντομωτέρας οδού, όπως κι αν είχε σοβαρωτάτους λόγους για μια περιπλάνηση ή ακόμη και μόνο — πώς — για να μας κάνει εύθυμους.

Η ανορθογραφία του είναι αποτέλεσμα απειρίας γνώσης τής γλώσσας και της ορθογραφίας της, η ζωγραφική του είναι προϊόν βιολογικής και μελέτης και ασκήσεως βασανιστικής ώστε να μπορέσει να δημιουργήσει αρχής έξω από τους καθιερωμένους κανόνες και τεχνικές ανακαλύπτοντάς τα μόνα, η καταπληκτική γνώση της Ιστορίας που απετέλεσε το υλικό για να ξαναδούμε νεοελληνική πραγματικότητα με μέσο δημιουργίες του, ο συνδυασμός τής βαθιάς γνώσης και του ανατολίτικου στυλ που να επιτυγχάνει το απρόβλεπτο, το προσδόκητο, όλα αυτά τα στοιχεία τέλος των που εδημιούργησαν το ανεπανάληπτο έργο τού Μποστ, τα τόσο απλά, ουδέποτε υπήρξαν απλοϊκά. Εχρησιμοποιήσαν για τον ριζοσπαστικό, εικονοκλαστικό, ανατρεπτικό του λόγο, τον σουρεαλιστικό και τόσο ρεαλιστικόν και λογικόν χαρακτήρα.

Όπως δοκιμάζεις την ορθότητα εδραίων κρίσεων; Μα με ανατρεπτικά ερωτήματα τύπου Μποστ. Όπως η απλουσιότητα της επιστήμονος: «Γιατί η νύχτα είναι σκοτεινή, γιατί ο ουρανός είναι σκοτεινός τη νύχτα;» (παράδοξο του Olbers) έδωσε καταφατική απάντηση στο ερώτημα αν το Σύμπαν μίαν αρχή στον Χρόνο, με τις παραδόξες μποσταντζόγειες ερω-

Ανορθόγραφος κατεδαφιστής της κοινής λογικής ο Μποστ, εισήλθε στο λειμών με τους μαργαρίτες ως... δημιουργός διαφημίσεων (όπως αυτή που δημοσιεύουμε κάτω αριστερά).

τήσεις τετράγωνης λογικής ο Μποστ ανατρέπει το σύμπαν της συμβατικής κοινής μας λογικής και των αντιλήψεών μας. Διεισδύει βαθιά και με τρόπο διαχρονικό κάτω από το δέρμα της κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας, με όλα τα μέσα και τα όπλα του: στίχους, θεατρικά έργα, έπη, κωμικοτραγωδίες,... Και πάντοτε με καλοσύνη, τονίζοντας με τρόπον άκακο το κωμικόν, το γελοίον του πράγματος.

Αλλά στο έργο του θα επανέλθουμε με τεύχος-αφιέρωμα του Αντί, τεύχος που το είχα συζητήσει μαζί του εδώ και δύο χρόνια. Και χρειάστηκε επανειλημμένως να τον πιέσω να το αποδεχθεί, γιατί τόσο σεμνός ο ίδιος ο αγαπημένος μας Μποστ, αυτός που ουδέποτε ηρνήθη να δώσει, να προσφέρει, θεωρούσε υπερβολικό να του αφιερώσομε ένα ολόκληρο τεύχος! Με επιχειρήματα σαν αυτό: «Να σας βάζω, παιδάκι μου, σε τόσο κόπο;»!...

Χάσαμε έναν δικό μας άνθρωπο. Κρατώ στα χέρια μου το τελευταίο γραπτό του, που είχε την καλοσύνη και γενναιοδωρία να γράψει για κάποιο κείμενό μου, και το φέρνω στα χείλη μου. Δεν μπορώ να συνε-

χίσω, Αγαπημένε. Βασανίστηκα πολύ να γράψω αυτά τα φτωχά λόγια. Ξέρω τι θα μου 'λεγες πάλι: «Δεν χρειαζότανε, βρε παιδάκι μου». Λίγα χρυσάνθεμα, τουλάχιστον να μου επιτρέψεις, κύριε Χρυσάνθε, σήμερα που είναι 9 μέρες κιόλας!; Για να ξαναδώ και τους ανθρώπους σου. Την υπέροχη σύντροφό σου 47 ολόκληρα χρόνια, την Μαρία Μποσταντζόγλου, με αυτήν την απώλεια να παρηγορεί συγγενείς και φίλους... Και την υπέροχη αδελφή σου Αυγή, να λέει αμυνομένη για τον αγαπημένο της: «Πρώτη φορά που βρεθήκαμε σε κηδεία και δεν είχαμε τον Μέντη να μας πει τα αστεία του. Κι αυτό θα το 'κανε επιθεώρηση».

Πού σου, άδη, το νίκος; Η Φαύστα, η Μήδεια, ο Ιάσων, ο Ρωμαίος, η Ιουλιέτα, η Μαρία Πενταγιώτισσα, ο Μεγαλέξανδρος, ο Δον Κιχώτης, οι Γοργόνες, η Ανεργίτσα, ο Πειναλέων, η Μαμά Ελλάς, όλα τα έργα του ενεδύθησαν την αθανασία. Κι αν υπάρχει παράδεισος είναι φτιαγμένος από και για τέτοιους ανθρώπους. Σε ευγνωμονούμε, ακριβέ μας φίλε.

Μανώλης Βασιλάκης

Λίγο πριν-λίγο μετά

της Ρένας Αγγουρίδου

Όταν στις αρχές της δεκαετίας του '60, το πρώτο που κάναμε οικογενειακώς αγοράζοντας την *Ελευθερία* ήταν να πέσουμε με τα μούτρα στα εικονογραφημένα σκίτσα του Μποστ, δεν φανταζόμουν ότι εγώ μερικά χρόνια αργότερα θα δενόμουν με τον Μέντη και τη Μαρία Μποσταντζόγλου με το ακριβό είδος της φιλίας που κρατάει μια ζωή. Ίσως επειδή γεννήθηκε σε δύσκολες μέρες. Στα τέλη του '67, στη δίκη και καταδίκη του μικρότερου γιού τους, του 16χρονου τότε Γιάννη, γιατί φώναζε συνθήματα κατά της χούντας στην κηδεία του Γεωργίου Παπανδρέου.

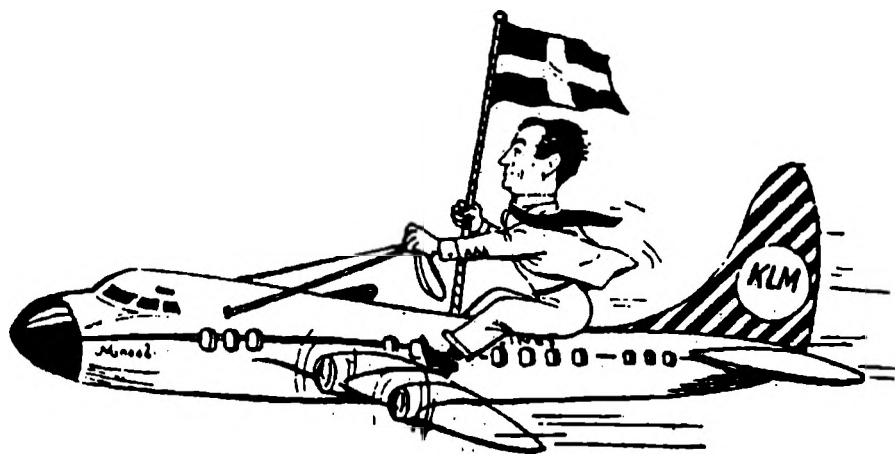
Με την ιδιότητα της φίλης λοιπόν αλλά και της δημοσιογράφου, αφού του έχω πάρει συνεντεύξεις για την *Καθημερινή*, τις *Εικόνες*, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση, θα μιλήσω για τον Μέντη. Όμως, όσο καλύτερα γνωρίζεις κάποιον, κι όσο περισσότερο τον αγαπάς, τόσο δυσκολεύεται να μιλήσεις γι' αυτόν. Ίσως γιατί στην φιλία βλέπεις μόνο τα χαρίσματα. Αν και στην περίπτωση του Μέντη, δεν είμαι σίγουρη ότι αυτά που βλέπω εγώ ως χαρίσματά του, τα βλέπουν και άλλοι με το ίδιο μάτι. Είναι πάντα ο εαυτός του. Αν έχει διάθεση σου λέει καλημέρα, αν όχι, αν είναι βυθισμένος στις σκέψεις του ή στις κακές του, δεν σου λέει. Άλλοι το παρεξηγούν, εγώ όχι. Ξέρω ότι όταν σου χαμογελά, το κάνει επειδή το νιώθει κι όχι από συμβατική υποχρέωση ή συνήθεια. Μπορεί επί ώρες να μένει άφωνος. Και μιαν άλλη φορά να ξετυλίγει αβίαστα, όχι όμως με αστεϊάκια ή ανέκδοτα, το ιδιότυπο χιούμορ του προσφέροντας στην παρέα ένα λυτρωτικό γέλιο, σαν δώρο.

Αλλά ίσως και το είδος της γενναιοδωρίας του να μην το θεωρούν άλλοι ως χάρισμα. Τον θυμάμαι στο περίφημο στέκι της Ομήρου 21 (το άνοιξε ένα χρόνο πριν από το πραξικόπημα, επειδή είχε κουραστεί από το «επιούσιον χρονογράφημα», όπως το αποκαλούσε ο Βάρναλης), να χαρίζει σχεδόν τα γυαλικά του με τα ξεκαρδιστικά, ανορθόγραφα τοιτάτα τους — συλλεκτικά είδη σήμερα — όταν έβλεπε ότι η νεαρή κυρίως πελατεία ήθελε κάτι πολύ αλλά δεν είχε αρκετά χρήματα να το αγοράσει. Και όταν σε μια έκθεσή του στην «Ωρα» του αξέχαστου Μπαχαριάν εξαφανίστηκε ένας μικρός «Χριστόφορος Κολόμβος-εφεβρέτης της Αμερικής», αντί να στενοχωρηθεί σαν να χάριξε, επειδή ο πίνακας είχε πέσει προφανώς σε καλά χέρια. «Ο καημένος — σχολίασε —, τον λαχταρούσε φαίνεται και δεν μπορούσε να τον αποκτήσει αλλιώς».

Και ο Μέντης ξέρει από την λαχτάρα των πραγμάτων. Μανιώδης συλλέκτης, το πρώτο που κάνει μπαίνοντας στο αρχοντικό

του στο Μεταξοχώρι (το πανέμορφο χωριό του Κισσάβου που μας τους μικρασιατικής καταγωγής χάρισε την αίσθηση μιας τερης ρίζας) είναι να επιθεωρήσει τις συλλογές του. Λάμπουν μάτια του από χαρά καθώς αντικρύζει τα κομμάτια που διάλ ένα-ένα μια ολόκληρη ζωή: τα γαλάζια μπουκάλια, τα πιάτα τους ήρωες του '21, τα ξυλόγλυπτα, τους δίσκους με τις ωρες του παλιού καιρού. Και πάντα ψάχνει για το σπάνιο κομμάτι. Πριν από δύο καλοκαίρια επρόκειτο να ταξιδέψει στην Κωνσταντινούπολη με τον Γιάννη (που κληρονόμησε την συλλεκτική νία του πατέρα του και τον πρόσχαρο, έτοιμο πάντα να βοηθήσει χαρακτήρα της Μαρίας, ενώ ο μεγαλύτερος, ο Κώστας — χη της οικογενειακής ισορροπίας — κληρονόμησε τον χαρακτήρα του μπαμπά του και τα χαρακτηριστικά της πανέμορφης μητέρας του).

Την παραμονή του ταξιδιού λοιπόν κατέστρωναν τα σχέδια σβολής τους στο περίφημο παζάρι της Πόλης. Θυμάμαι σαν τη σκηνή, στο Μεταξοχώρι, κάτω από την μεγάλη μουριά, ώρα ανάμεσα στο πρωινό και το μεσημέρι, που ο χρόνος αιώται νωχελικά πάνω από το θεσσαλικό κάμπο (Ω, οι ευτυχισμένες!). «Και κοίτα, συμβούλευε ο μεγαλύτερος Μποστ τον νεώρο, όταν δεις κάτι που σ' αρέσει πολύ, δεν θα δείξεις ενδιαφέρον γι' αυτό. Θα ρωτάς για τα γύρω και στο τέλος, δήθεν αφορα, θα πεις “κι αυτό πόσο νει;”. Αν καταλάβει ο έμπιστος σου λαχτάρα σου δεν θα μπορείς να παζαρέψεις την τιμή. Όταν γύρισαν από την Πρώτησα τον Γιάννη αν ακούθησε τη συμβουλή του μπο του. «Εγώ ναι, εκείνος όχι. λης επεσήμανε κάτι που του σε, έλαμπε το μάτι του και

τούσε αμέσως πόσο κάνει. Δεν μπορεί να προσποιηθεί ούτε γι' αυτό. Θα ρωτάς για τα γύρω και στο τέλος, δήθεν αφορα, θα πεις “κι αυτό πόσο νει;”. Αν καταλάβει ο έμπιστος σου λαχτάρα σου δεν θα μπορείς να παζαρέψεις την τιμή. Όταν γύρισαν από την Πρώτησα τον Γιάννη αν ακούθησε τη συμβουλή του μπο του. «Εγώ ναι, εκείνος όχι. λης επεσήμανε κάτι που του σε, έλαμπε το μάτι του και

τούσε αμέσως πόσο κάνει. Δεν μπορεί να προσποιηθεί ούτε γι' αυτό. Θα ρωτάς για τα γύρω και στο τέλος, δήθεν αφορα, θα πεις “κι αυτό πόσο νει;”. Αν καταλάβει ο έμπιστος σου λαχτάρα σου δεν θα μπορείς να παζαρέψεις την τιμή. Όταν γύρισαν από την Πρώτησα τον Γιάννη αν ακούθησε τη συμβουλή του μπο του. «Εγώ ναι, εκείνος όχι. λης επεσήμανε κάτι που του σε, έλαμπε το μάτι του και

θεσσαλικής γης. Ο Μέντης πριν καν δοκιμάσει το φαγητό, του ρίχνει αλάτι. Μέγα δράμα όταν του το απαγόρευαν για ένα μεγάλο διάστημα οι γιατροί. Σαν πεισματωμένος έφηβος σταμάτησε εντελώς να τρώει — εκτός κι αν κατάφερνε, σε μια στιγμιαία απουσία της Μαρίας, να ξετρυπώσει την αλατιέρα.

Ένα μεσημέρι περνώντας από το «Κεντρικόν» τον είδα να απολαμβάνει μια χορταστική μακαρονάδα. Με προσκάλεσε, ρώτησε τι θα πάρω, και παράγγειλε για τον εαυτό του ένα δεύτερο πιάτο «ρύζι, με μπόλικη σάλτσα, παρακαλώ» το οποίο μπουμπούνισε πανευτυχής με αλάτι. Στο τέλος ζήτησε και ένα εκμέκ κανταΐφι. Όλα τα απαγορευμένα. Κι ούτε που τον ένοιαζε ότι θα μπορούσα να το προλάβω στη Μαρία...

Η αυθεντικότητά του αντανακλάται και στη δουλειά του, γι' αυτό και τη σάτιρά του την απολαμβάνουν και όσοι αποτελούν στόχο της. Τον πρώτο καιρό του πραξικοπήματος, κι ενώ εκείνος κρυβόταν, σε μια εισβολή της στο σπίτι του, η αστυνομία κατέσχεσε το μεγαλύτερο μέρος του αρχείου με τα σκίτσα και τα κείμενά του. Τα διάλεξαν ένα-ένα και η Μαρία από το διπλανό δωμάτιο τους άκουγε που ξεσπούσαν στα γέλια διαβάζοντας. Τιμούσαν το χιούμορ του συζύγου της. Αλλά και εκτιμούσαν την αξία των σκίτσων του. Το αρχείο δεν βρέθηκε ποτέ.

Προς το τέλος της δικτατορίας, ο Μποστ βρέθηκε στο εδώλιο του κατηγορουμένου για ένα εικονογραφημένο σκίτσο του στον Ταχυδρόμο, στο οποίο παρουσίαζε μια τριανδρία στρατιωτικών, σε μια φανταστική «μπανανία», ως ληστές. Κι όταν, αφού εκθειάστηκε γενναίως το χιούμορ του, ρωτήθηκε γιατί το έκανε, εκείνος απάντησε με τη μεγαλύτερη φυσικότητα: «Την δουλειά μου έκανα». Στη φράση που είχε βολέψει τόσους και τόσους, είχε αποδώσει την επαγγελματική της αξιοπρέπεια.

Την δουλειά του έκανε! Κι εμείς γελούσαμε. Διαβάζοντας όμως ανά τα παλιά κείμενά του για να φρεσκάρω τη μνήμη μου, μένω εκπληκτική με το πόσο επίκαιρη — διαχρονική, λέμε σήμερα — παραμένει η σάτιρά του για τα όσα συμβαίνουν στον τόπο μας. Και όχι μόνο. Κι όταν ακούω σήμερα από χρυσοπληρωμένες φωνές της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου εκφράσεις όπως «μεταξύ τυρού και αγλάδου», «την κεφαλήν μου επί πινάκι», «αι κορασίδαι» κ.λπ. κ.λπ. σκέπτομαι ότι, ενώ εμείς γελούσαμε, εκείνος μας χτυπούσε το αμπαανάκι ενός επικείμενου κινδύνου. Με τις κεραίες του καλλιτέστη είχε συλλάβει το κράμα του σουρεαλιστικού και του παράλογου στο οποίο θα κατέληγε η νεοελληνική ζωή.

Παρ' όλα αυτά, το δικό του παράλογο δεν εμπεριέχει αδιέξοδα και αγωνίες. Νά 'ναι άραγε η σοφία της ανατολίτικης καταγωγής που κάνει την ειδοποιό διαφορά; Μέσα από την ηθελημένη απέλεια, στο δικό του παράλογο υπάρχει η δροσιά των πρωινών της γης, μια νεανική πίστη ότι, δεν μπορεί, κάποτε θα έρθουν «τα κείρια που θα τραγουδήσουν». Κι ας μίλησε ένας ανόητος για το Τέλος της Ιστορίας. Σε μια συνέντευξή σου, Μέντη μου, στα τέλη της δεκαετίας του '70, μου είχες πει ότι οι αγαπημένοι σου ήρωες του '41 ήταν οι Τουπαμάρος της εποχής τους. Σήμερα θα μου έλεγες ότι ήταν οι Ζαπατίστας. Όσο υπάρχουν άνθρωποι, η Ιστορία θα συνεχίζεται.

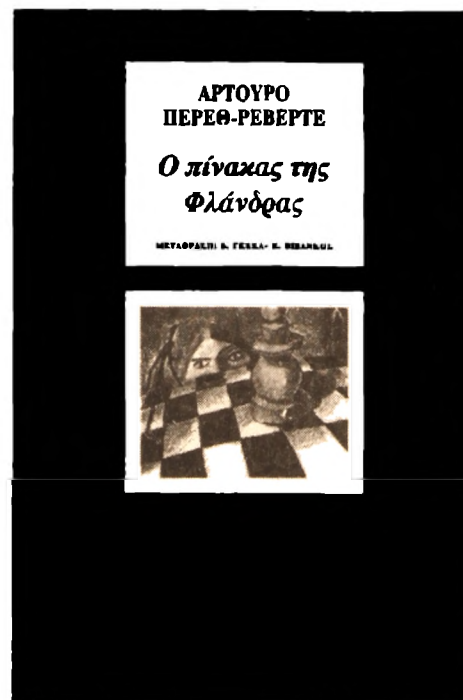
Γ.1: Ω, ναι, του βρίσκω ένα πολύ μεγάλο ελάττωμα: δεν πίνει κρασί.

Γ.2: Όταν έφυγες, Μέντη μου, έλειπα στο εξωτερικό, σε μια πόλη που δεν είχε πτήση για Αθήνα παρά μετά από δύο ημέρες.

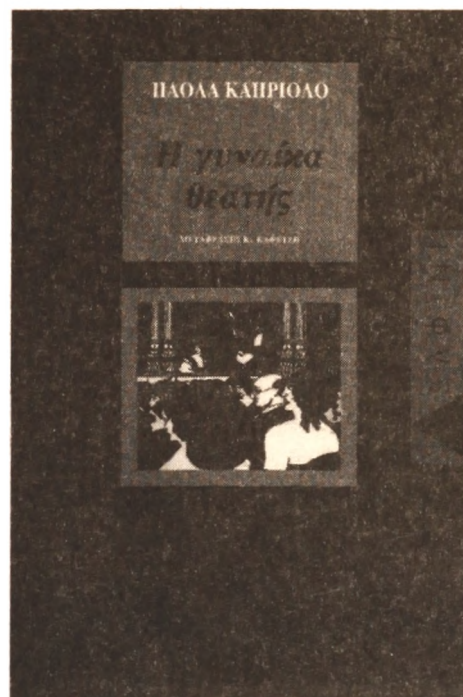
Έτσι δεν σε πρόλαβα για το Τελευταίο Αντίο. Κάτι που μου δίνει το υχολογικό προνόμιο να σε σκέπτομαι και να σου μιλάω στον παρόντα χρόνο

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Συγκλονιστική πλοκή, κρυμμένα αινίγματα, ζωγραφική, μουσική, και σκακιστικοί γρίφοι, συνθέτουν ένα συναρπαστικό μυθιστόρημα, που μέσα στον πρώτο χρόνο της κυκλοφορίας του, κέρδισε του έλληνες αναγνώστες.

Με κύριο πρωταγωνιστή το μυστηριώδες βλέμμα μιας γυναίκας πλέκεται ένας μύθος που συμπαρασύρει τους ήρωες σε απρόβλεπτες καταστάσεις και τους τυλίγει στα πλοκάμια ανεξέλεγκτων ερωτικών φαντασιώσεων.

Η Μαριλίνα, κυκλοφορώντας σ' ένα αλλοπρόσαλλο, σύγχρονο Μιλάνο, μέσα από εκατοντάδες περιπέτειες, ανακαλύπτει κατάπληκτη ότι μια σαραντάρρα, έστω και λίγο «ασχημούλα», μπορεί να αποβεί θανατηφόρα σέξυ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΕΛΦΙΝΙ, ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 23-25,
106 77 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 38 30 955, FAX: 33 03 175
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ 50-52,
106 81 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 33 03 380

Η παραλυτική εκκρεμότητα

του Τάσου Παππά

Με γόρδιο δεσμό μοιάζει το πρόβλημα που έχει προκύψει στο πολιτικό σύστημα εξαιτίας της προτεινόμενης παραμονής του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου στην εντατική του Ωνασείου.

Στη Χαριλάου Τρικούπη, όμως, δεν υπάρχουν Αλέξανδροι για να «λύσουν» τον κόμπο με την αποφασιστικότητα που το έκανε ο μακεδόνας πολέμαρχος. Οι κορυφαίοι παράγοντες του κινήματος παρατηρούν ενεοί τα διαδραματιζόμενα και έχουν εναποθέσει τις ελπίδες τους στον Θεό. Όσο κι αν φαντάζει μακάβριο, οι πρωτοκλασάτοι του ΠΑΣΟΚ εύχονται να τερματίσει το βίο του ο ιδρυτής του κόμματος. Η παραλυτική εκκρεμότητα εν πολλοίς οφείλεται στο κραυγαλέο έλλειμμα ηγετικής στόφας που χαρακτηρίζει τα περισσότερα στελέχη του ΠΑΣΟΚ.

Το κλίμα αισιοδοξίας που καλλιεργούνταν επί μέρες κατέρρευσε αμέσως μετά τη νέα λοίμωξη που υπέστη ο πρωθυπουργός αφήνοντας εκτεθειμένους όλους εκείνους που με ελαφριά καρδιά προσπαθούσαν να παραμυθιάσουν την κοινή γνώμη. Κατέστη σαφές πως η υγεία του **Ανδρέα Παπανδρέου** είναι πολύ σοβαρή υπόθεση για να την αφήσουμε στα χέρια των δήθεν φίλων του. Οι άνθρωποι αυτοί είναι αδίστακτοι. Δεν ορρωδούν προ ουδενός. Μετέρχονται όλα τα μέσα προκειμένου να καθυστερήσουν τη δρομολόγηση των αναγκαίων λύσεων. Ισχυρίζονται ότι ενδιαφέρονται για την υγεία και τη συναισθηματική ισορροπία του αρχηγού τους, αλλά είναι περίπου κοινό μυστικό ότι το μόνο που τους απασχολεί είναι η διάσωση της πολιτικής παρουσίας τους. Γνωρίζουν άριστα ότι αν παραμεριστεί ο Ανδρέας Παπανδρέου το μέλλον τους προοιωνίζεται δυσοίωνο και αγωνίζονται για ν' απομακρύνουν τη στιγμή αυτή αδιαφορώντας προκλητικά για τις βλά-

βες που ενδεχομένως να προκαλέσει η ανάληψη τακτική τους στο σώμα των κοινοβουλευτικών θεσμών.

Τα προσχηματικά επιχειρήματά τους, όμως, απαξιώνονται το ένα μετά το άλλο. Τα ελάχιστα ερείσματα που διέθεταν στο χώρο της ενημέρωσης κατακρημνίζονται. Οι οπαδοί της λογικής της αναμονής λιγοστεύουν δραματικά. Όλα φωνάζουν και απαιτούν λύση εδώ και τώρα. Την περίοδο που διανύσαμε είχαμε τρία σημαντικά γεγονότα που άλλαξαν άρδην την ατμόσφαιρα.

1. Δημοσιεύτηκε στο *Βήμα* το ιατρικό ιστορικό του Ανδρέα Παπανδρέου από την ανάγνωση του οποίου προκύπτει με ενάργεια το συμπέρασμα ότι ακόμη κι αν ο πρωθυπουργός ανακάμψει δεν θα είναι σε θέση να εκπληρώσει τα καθήκοντά του.

2. Οι πλέον έγκριτοι των συνταγματολόγων, άλλοι διαρρήδην (**Μάνεσης, Παπαδημητρίου, Αλιβιζάτος**), και άλλοι εμμέσως (**Τσάτσος**), εισηγούνται την αντικατάσταση του Α. Παπανδρέου.

3. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας **Κωστής Στεφανόπουλος**, πλαγιοκοπούμενος από κόμμα της αντιπολίτευσης και το επιστημονικό δυναμικό της χώρας, εισήλθε με διακριτικό τρόπο στο πολιτικό παιχνίδι εξαλείφοντας έτσι και τα τελευταία ίχνη πολιτικής μιμότητας που θα μπορούσε να έχει η διαιώνιση της σημερινής παθολογικής κατάστασης.

Το «τριπλό» αυτό χτύπημα υποχρέωσε τα αντιπάλους των λογικών λύσεων σε αναπλωση. Είναι χαρακτηριστικό πως σχεδόν όλα τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ έσπευσαν δηλώσουν πως δεν είναι δυνατόν να παραμείνει επί μακρόν το καθεστώς αναπλήρωσης του πρωθυπουργού από τον υπεργουvernάτορα Εσωτερικών και Δημόσιας Διοίκησης, εκθεστώ που επεβλήθη από μια αμφιβόλη συνταγματικότητας και ελεγχόμενης εγρότητας απόφαση (;) του Ανδρέα Παπανδρέου. Παραπέμπουν μάλιστα στις πρώτες μέρες του Ιανουαρίου, οπότε και αναμένεται να εκδηλωθεί η συντεταγμένη πρω-

Ε.Χ. Γκόμπριτς

Τέχνη και ψευδαίσθηση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

βουλία του κόμματος. Απομένουν οι ηθελημένα αφελείς ή οι αντικειμενικώς μικρόνοες να υποστηρίζουν ότι «δεν τρέχει τίποτε, όλα βαίνουν καλώς»! Αγγίζουν, όμως, τα όρια της γραφικότητας και κινδυνεύουν να μετατραπούν σε επιθεωρησιακούς ήρωες, εκτός κι αν συνειδητά φλερτάρουν με τη συνταγματική εκτροπή...

Μπροστά μας έχουμε δύο εκδοχές απειλοπλοκής από το πολιτικό αδιέξοδο, εξαιρουμένης φυσικά της μοιραίας...

- Αναλαμβάνει ένα σημαίνον στέλεχος του ΠΑΣΟΚ με ισχυρή εξουσιοδότηση να μεταφέρει στον Α. Παπανδρέου την απόφαση του κόμματος που δεν θα είναι άλλη από την «καθαίρεσή» του από τη θέση του πρωθυπουργού. Βεβαίως, θα επιστρατευτούν κομπόζεροι όροι (παραίτηση), αλλά το αποτέλεσμα θα είναι το ίδιο. Με τον τρόπο αυτό λύνεται μια και καλή το πρόβλημα και συγκαλείται η κοινοβουλευτική ομάδα, η οποία εντός τριών ημερών θα εκλέξει νέο πρωθυπουργό. Το διάβημα προς τον Α. Παπανδρέου θα είναι αποτελεσματικότερο αν κατατεθεί από ομάδα στελεχών, ώστε να μην επιχειρήσει κάποιος εκ των υστέρων να συμπληρώσει με αυτή την πρωτοβουλία. Η κίνηση αυτή θα αποδώσει αν έρθει ως συνέχεια συστάσεων των γιατρών προς τον Ανδρέα Παπανδρέου. Αναπόφευκτα, η ιατρική στην περίπτωση αυτή πρέπει να γίνει αρωγός της πολιτικής τακτικής όσο κι αν αυτό είναι κατακριτέο, γιατί εκεί που έχουν φτάσει τα πράγματα μόνο με συνδυασμένες παρεμβάσεις μπορεί να βγει η χώρα από το τέλμα. Οίμοθεν νοείται ότι ο ρόλος του Δ. Κρεμαστινού είναι κρίσιμος. Αν απαλλαγεί από, τον πρωτολογικό ως ένα βαθμό, συναισθηματισμό του κι αν απολακτίσει το υπηρετικό σύνδρομο που τον κατατρέπει λόγω της στενής σχέσης του με τον πρωθυπουργό, τότε μπορεί να προσφέρει.

- Αναβιβάζεται στο ύψος των περιστάσεων ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και συγκαλεί σύσκεψη των αρχηγών για ν' ασκηθεί πίεση στο κυβερνών κόμμα. Η παρέμβαση

ΣΤΗΝ ΟΥΣΙΑ ΔΕΝ ΥΠΗΡΞΕ
ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ.
Ο ΚΥΡΙΟΣ ΤΣΟΧΑΝΤΖΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΙΝΑΙ ΤΕΧΝΗΤΟΣ.

του Κωστή Στεφανόπουλου θα εκδηλωθεί αν για κάποιους λόγους στο ΠΑΣΟΚ πρωτανεύσουν οι άβουλοι, οι αναποφάσιστοι ή οι θιασώτες των ανωμάλων καταστάσεων. Δυστυχώς, υπάρχουν και τέτοια άνθη στον κήπο του ΠΑΣΟΚ. Πρόκειται για κείνα τα στελέχη που αντλούν την εξουσία τους από την εύνοια που τους παρέχει ο στενός κύκλος εξουσίας γύρω από τον ασθενή πρωθυπουργό και εξακολουθούν να υποστηρίζουν ότι δεν πρέπει «ο πρόεδρος να εκβιαστεί για να πάρει αποφάσεις», λες και σήμερα τα πάντα πρέπει να κινούνται περί την ιδεοληψία του αρχηγού. Στο ΠΑΣΟΚ λένε ότι στον Α. Παπανδρέου δεν αρέσει να πιέζεται για ν' αποφασίσει το ένα ή το άλλο. Η κατάσταση αυτή –νοσηρή έτσι κι αλλιώς– μπορεί να γινόταν ανεκτή όσο ο Α. Παπανδρέου ήταν σε θέση να λειτουργεί, τις συνέπειές της, άλλωστε, θα κληθεί να πληρώσει σύντομα το ΠΑΣΟΚ. Δεν είναι όμως δυνατόν οι περιδεείς παραγοντίσκοι να υποχρεώσουν ολόκληρη τη χώρα να υποχωρήσει στις ιδεολογικές αγκυλώσεις ενός συστήματος προσωπικής εξουσίας, το οποίο, όπως όλα δείχνουν, πνέει τα λοίσθια. Προφανώς, όσοι φαντασιώνονται σε τέτοιου τύπου καταστάσεις δεν έχουν συνειδητοποιήσει πόσο κακό κάνουν στον αρχηγό τους. Πλήττουν την υστεροφημία του, την

έσχατη καταφυγή όλων των χαρισματικών προσωπικοτήτων. Ευτυχώς, πάντως, που τις ανόητες λογικές τους συμμαρξίζονται πια ελάχιστοι στο ΠΑΣΟΚ.

Από τη στιγμή που θ' αντιμετωπιστεί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο το θέμα του πρωθυπουργού, στην επιφάνεια θα έρθει το λεγόμενο «διαδικαστικό» ζήτημα. Ποιος θα εκλέξει τον πρωθυπουργό; Η κοινοβουλευτική ομάδα χωρίς συνεταίρους ή τα όργανα του κινήματος θα επιβάλουν τον «εκλεκτό» στους βουλευτές; Ασκήσεις επί χάρτου στις παρυφές της συνταγματικής νομιμότητας. Πρωθυερέας της αντίληψης που θέλει τα κομματικά όργανα να διαδραματίζουν αποφασιστικότερο ρόλο είναι ο Χρ. Παπουτσής. Σε άρθρο του στον *Επενδυτή* προσπαθεί να θεμελιώσει την άποψη ότι το καταστατικό του κόμματος έχει περίπου την ίδια αξία με το σύνταγμα. Η λαθροχειρία κραυγάζει και η υποκρισία κλείνει πονηρά το μάτι... Άραγε για ποιο καταστατικό κάνει λόγο ο επίτροπος της χώρας μας στην Κοινότητα. Γι' αυτό που ουδείς στο ΠΑΣΟΚ έχει σεβαστεί από το 1974 μέχρι σήμερα; Γι' αυτό που έχει καταντήσει σκέτο κουρελόχαρτο από τους αλλεπάλληλους βιασμούς που έχει υποστεί; Γι' αυτό που το έχει κάνει λάστιχο η κομματική γραφειοκρατία;

Κατρίν Κλεμάν

— Το βαλς που δεν τελειώνει (ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

Οι εντός και οι εκτός

του Μιχάλη Παπαγιαννάκη

Τώρα ξέρουμε τις προθεσμίες και διαβλέπουμε τα όσα διακυβεύονται.
Μένουν οι επιλογές και οι αποφάσεις... Και ένα δημοψήφισμα;

Το σημαντικότερο γεγονός που προέκυψε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης ήταν η απόφαση για το χρονοδιάγραμμα της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ), για την υιοθέτηση δηλαδή του κοινού νομίσματος, το οποίο μάλιστα αποφασίστηκε να ονομάζεται «εύρω» (ή μήπως θα ήταν πιο σωστό «εύρο»; – θα ήταν χρήσιμο να ζητηθεί η γνώμη έγκυρων ελληνιστών). Το χρονοδιάγραμμα ήταν μια αρκετά δύσκολη υπόθεση, δυσκολότερη απ' όσο φαίνεται.

Υπήρχε καταρχήν το ενδεχόμενο να γίνουν δεκτές αναβολές για αργότερα, μια και οι όροι ή τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ για να μπορεί κάθε χώρα να μετέσχει στην ΟΝΕ και στη «ζώνη εύρω» δεν φαίνονται για την ώρα να πληρούνται από πολλές χώρες μέλη της Ε.Ε. Ωστόσο, κρίθηκε όπως φαίνεται πολύ επικίνδυνο να πάει πίσω η μοιραία ημερομηνία της 1/1/1999 που προβλέπεται από τη Συνθήκη, γιατί θα δινόταν έτσι ένα αποσταθεροποιητικό μήνυμα στα χρηματιστήρια και τις χρηματαγορές, η αποφασιστικότητα της Ε.Ε. να προχωρήσει θα είχε μειωμένη αξιοπιστία και ένας νέος γύρος νομισματικής κερδοσκοπίας θα είχε περισσότερες

πιθανότητες να ξεσπάσει. Μαζί με τη βάπτιση του νομίσματος η οριστικοποίηση των ημερομηνιών (1999 για το κοινό νόμισμα σε χρήση διατραπεζική και για έκδοση κρατικών χρεωγράφων, 2002 για τις λοιπές συναλλαγές των πολιτών) δίνει, καταρχήν, το αντίθετο μήνυμα. Καταρχήν...

Γιατί υπάρχει και το δεύτερο ζήτημα: ποια κράτη θα μετέχουν στην ΟΝΕ και πότε θα αποφασιστεί κάτι τέτοιο. Αποφασίστηκε να γίνει η «κρίση» το 1998, και κατ'ελπίδα μετά... τις γαλλικές εκλογές! Για λόγους ευνότητους... Ωστόσο, το ποια θα είναι τα κράτη της ΟΝΕ παραμένει μια πληροφορία που μας επιφυλάσσει το μέλλον. Σήμερα μπορούμε να πούμε ότι θα είναι μάλλον... λίγα.

Αυτή η τελευταία εκτίμηση είναι κοινός τόπος στην Ε.Ε. Θέτει δε επίφοβα προβλήματα. Αν στον «σκληρό πυρήνα» δεν μπορεί να είναι η Γαλλία, τότε πιθανότατα τέτοιος πυρήνας δεν θα υπάρξει. Αν ο αριθμός των απ' έξω είναι μεγάλος, η αξιοπιστία της πορείας προς την ενοποίηση, την πολιτική αυτή τη φορά, μειώνεται ίσως όχι χωρίς συνέπειες και στην αξιοπιστία της ίδιας της ΟΝΕ. Τέλος, μέγα παραμένει το πρόβλημα που παραπέμφθηκε για συζήτη-

ση και λύση σε έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σε λίγους μήνες: ποιες θα είναι οι σχέσεις ανάμεσα στους απ' έξω και το εντός της ΟΝΕ; Έχει τεράστια οικονομική και πολιτική σημασία, γιατί οι απ' έξω μπορεί να θεωρηθεί ότι θα έχουν μεγαλύτερη ευχέρεια στην άσκηση της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής τους και ότι έτσι θα έχουν ένα πλεονέκτημα απέναντι στους εντός της ΟΝΕ: θα μπορούν να έχουν ελλείμματα προϋπολογισμού κατά την κρίση τους ή ακόμη να υποτιμούν τα νόμισμά τους και να αυξάνουν έτσι, έτσι και πρόσκαιρα, την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων τους σε σχέση με τα προϊόντα των χωρών της ΟΝΕ. Όμως, τέτοιες και άλλες ανάλογες ενέργειες τινάζουν στον αέρα την έννοια της κοινής πολιτικής σε όλους τους τομείς καθώς και την έννοια της ενιαίας εσωτερικής αγοράς. Είναι, λοιπόν, απολύτως αναγκαίο να δοθούν λύσεις στο ζήτημα των σχέσεων ανάμεσα στις διακεχωρισμένες κατηγορίες χωρών. Και για ένα λόγο ακόμα: θα πρέπει οι λύσεις αυτές να περιλαμβάνουν το πώς θα μπορούν, αν το επιθυμούν, οι απ' έξω να βρεθούν εντός της ΟΝΕ, με διαδικασίες μάλιστα που θα είναι θεσμοποιημένες και αυτόματες, αλλιώς

Τόλης Καζαντζής

Η παρέλαση - ενηλικίωση (ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

εκτός ΟΝΕ μπορεί γρήγορα να γίνει εκτός Ε.Ε....

Από την ελληνική πλευρά, γνωρίζουμε τώρα τις προοπτικές και τις προθεσμίες. Ο κίνδυνος να βρεθούμε (ευτυχώς όχι μόνοι μας...) ως προς την Ε.Ε. «εντός, εκτός και επί τα αυτά» (ήταν ο τίτλος ενός άρθρου μου στο *Βήμα* το 1990...) είναι υπαρκτός μια και η κουβέντα για τη σύγκλιση με τις λοιπές ευρωπαϊκές οικονομίες παραμένει κατεξοχήν προσημαστική και οι αντίστοιχες πολιτικές κατευθύνσεις αόριστες και αντιφατικές. Όλη μας η προσπάθεια θα πρέπει να επικεντρωθεί στις σχέσεις ανάμεσα στους εντός και στους εκτός ΟΝΕ, ώστε να μη βρεθούμε αργότερα ουσιαστικά... «συνυποψήφιοι» με όσους τώρα υποβάλλουν την αίτηση συμμετοχής τους στην Ε.Ε. Κάτι τέτοιο θα ήταν σοβαρή ήττα, θα έλεγα «εθνική», αλλά δεν τολμώ έτσι που κατάντησε να χρησιμοποιείται ο όρος σε κάθε δευτερεύουσα ή ασήμαντη περίστα-

ση. Μένει, τέλος, η απόφαση που πάρθηκε στη Μαδρίτη για έναρξη της διαδικασίας αναθεώρησης της Συνθήκης του Μάαστριχ από τον ερχόμενο Μάρτιο, οπότε θα συνέλθει η προς τούτο Διακυβερνητική Συνδιάσκεψη στο Τορίνο της Ιταλίας. Τα σημεία στα οποία ζητείται η αναθεώρηση ποικίλλουν ανάλογα με τη γενικότερη πολιτική τοποθέτηση του καθενός.

Η ευρωπαϊκή Αριστερά και οι Πράσινοι, καθώς και άλλες δυνάμεις, συμπύκνουν στα αιτήματα της συμπερίληψης της κοινωνικής πολιτικής στη Συνθήκη υπό όρους ισοτιμίας με τη νομισματική πολιτική, καθώς και στην ένταξη της οικολογικής αντίληψης για την «αισιόδοξη ανάπτυξη» σε όλες τις επιμέρους ενωσιακές πολιτικές, μαζί φυσικά με την ενίσχυση της πολιτικής ενοποίησης και του δημοκρατικού ελέγχου της.

Θα επανέλθουμε λεπτομερώς σε αυτά. Ας πούμε ωστόσο από τώρα ότι πανηγυρική επιβεβαίωση της δημοκρατικότητας των όποιων νέων ρυθμίσεων και της αντιστοιχίας τους προς τις ανάγκες και τις επι-

διώξεις των πολιτών της Ε.Ε. θα είναι η υποβολή της αναθεώρησης σε ένα πανευρωπαϊκό δημοψήφισμα που θα πρέπει να διεξαχθεί σε κάθε χώρα την ίδια μέρα και με το ίδιο ερώτημα. Αν είναι να κάνει η Ε.Ε. ένα νέο και αποφασιστικό βήμα προς τα εμπρός, θα το πετύχει μόνο με την ενδεχόμενη συναίνεση όλων των πολιτών της. Οι όποιες επιφυλάξεις των σημερινών και εν πολλοίς πολιτικά ανεπαρκών και λίγο αξιόπιστων ηγεσιών της δεν βρίσκονται στο ύψος και στην κλίμακα των επιλογών που εκκρεμούν.

Το Συμβούλιο πήρε δεκάδες άλλες αποφάσεις. Κατά τα συμφωνημένα επικύρωσε την απόφαση να αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις για την ένταξη της Κύπρου και της Μάλτας έξι μήνες μετά τη λήξη των εργασιών της Διακυβερνητικής· πρόκειται για το αντάλλαγμα που πήρε η ελληνική κυβέρνηση για να εγκρίνει τη συμφωνία τελωνειακής ένωσης της Ε.Ε. με την Τουρκία. Γι' αυτή την τελευταία, το Συμβούλιο δηλώνει ότι θεωρεί σημαντική την ανάπτυξη των σχέσεων μαζί της και υπενθυμίζει τη σημασία που αποδίδει στο σεβασμό των

ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στο κράτος δικαίου και στις βασικές ελευθερίες, δηλώνοντας ότι υποστηρίζει όσους στην Τουρκία προσπαθούν να θέσουν σε εφαρμογή τις σχετικές μεταρρυθμίσεις. Προφανώς εννοούσε και την κυρία Τσιλλέρ, την οποία δέχθηκαν, μετά το Συμβούλιο, για δέκα λεπτά οι κύριοι Σιράκ και Γκονζάλες, και φωτογραφήθηκαν μαζί της. Μάλλον όμως χάνουν το στοίχημα της υποστήριξής της, καθώς φαίνεται ότι στις εκλογές της Κυριακής άλλα θα είναι τα αποτελέσματα και μάλλον ευνοϊκά προς τους ισλαμιστές, μολαταύτα. Αν πράγματι έτσι εξελιχθούν τα πράγματα, τότε θα πρέπει να αναζητηθούν, γιατί τώρα είναι αόρατες... νέες τοποθετήσεις τόσο από όσους την υποστήριξαν όσο και από τους άλλους... που ασφαλώς δεν επιθυμούσαν, τουλάχιστον όχι όλοι, την ανάδειξη ενός νέου και επικίνδυνου ρυθμιστή των πολιτικών πραγμάτων και των εξωτερικών σχέσεων της Τουρκίας. Οι λύσεις δεν είναι καθόλου προφανείς, όσο και να κραυγάζουν εδώ και εκεί αφελείς «φιλότουρκοι» και «τουρκοφάγοι».

Σοφία Γιαννάτου

— Θεραπεύοντας την ... Άλισον Γκρέη (ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

Εργα και ημέρες του ΥΠΕΧΩΔΕ

του Φίλιππου Βασιλείου

Είναι πλέον αυταπόδεικτο ότι η σημερινή μας πολιτεία δεν μπορεί να δημιουργήσει προϋποθέσεις ανάπτυξης.

Η διαχείριση του Β' πακέτου Ντελór το επιβεβαιώνει.

Πιστεύουμε ότι την κύρια ευθύνη έχουν και:

- Οι κρατούντες, αναξιόποστοι πολιτικοί
- Τα παρασιτικά-μεταπρατικά «διαπλεκόμενα συμφέροντα»
- Οι τοξινωμένοι συνδικαλιστικοί φορείς
- Η Ελληνική Δικαιοσύνη που δεν εκσυγχρονίζεται με τεκνογνωσία που θα επέτρεπε στους δικαστές να εισέρχονται στην ουσία των σχετικών θεμάτων, κατά το πρότυπο των Ιταλών συναδέλφων τους

Με τέτοια δεδομένα, το Β' πακέτο Ντελór μετασχηματίζεται στο κουτί των δώρων της Πανδώρας. Μήπως, σ' αυτή τη φάση, θα 'ταν συνετό να το σφραγίσουμε;

Ο υφυπουργός ΠΕΧΩΔΕ κ. Κ. Γείτονας σε τηλεοπτική του συνέντευξη στο Star Channel δήλωσε ότι το κατασκευαζόμενο ΜΕΤΡΟ της Αθήνας δεν είναι μόνο ένα μεγάλο έργο, αλλά πολλά, γιατί ο κάθε σταθμός του είναι από μόνος του ένα μεγάλο έργο!!!

Με τη λογική αυτή του κυρίου υφυπουργού, σήμερα, κατασκευάζονται 21 μεγάλα έργα, γιατί τόσοι είναι και οι σταθμοί του Μετρό! Μήπως υπαινίσσεται ότι πρέπει πλέον να καταργήσουμε μερικά από τα άλλα προγραμματισμένα μεγάλα έργα που, ούτως ή άλλως, δεν κατασκευάζονται σήμερα;

Δεν θα σχολιάσουμε τους συνήθεις πλέον λαϊκισμούς της πολιτικής ηγεσίας του ΥΠΕΧΩΔΕ αν δεν κρυβόταν σ' αυτούς η

τραγική εξέλιξη των έργων υποδομής της χώρας και, ιδιαίτερα, εκείνων που χρηματοδοτούνται από κοινοτικούς πόρους με *ταυτόχρονο εξωτερικό δανεισμό*. Θυμίζουμε ότι το δημόσιο χρέος ανήλθε το έτος 1995 σε 31,16 τρισεκατ. δρχ., σύμφωνα με υπολογισμούς του κ. Μ. Δρετάκη.

Πριν από περίπου ένα χρόνο, με σειρά τεκμηριωμένων δημοσιευμάτων στο *Αντί*, επισημάναμε τα προβλήματα των μεγάλων έργων, του Μετρό της Αθήνας, του νέου αεροδρομίου στα Σπάτα και εν γένει των έργων του «Πακέτου Ντελór». Τότε δεν φανταζόμασταν ότι η εξέλιξη αυτών των έργων θα είχε οδηγηθεί σήμερα σε σημείο μηδέν. Δεν φανταστήκαμε π.χ. ότι:

- Πριν στεγνώσει το μελάνι της σκανδαλώδους συμπληρωματικής σύμβασης για

το ΜΕΤΡΟ, με την οποία χαρίστηκαν στον εργολάβο περίπου 65 δισ. δρχ., θα ζητούσε, ο ίδιος εργολάβος, άλλα 65 δισ. δρχ. με το ψευδεπίγραφο αίτημα της λήψης μέτρων επιτάχυνσης στην κατασκευή του έργου.

• Δεν φανταζόμασταν ότι η Βουλή των Ελλήνων θα ψήφιζε νόμο για να κυρώσει τη Σύμβαση ανάπτυξης του νέου αεροδρομίου στα Σπάτα χωρίς προηγουμένως να ζητήσει να δει και να ελέγξει το παράρτημά της, στο οποίο κρύβεται η τριτοκοσμική σύμβαση κατασκευής του έργου. Δεν κατανοήσαμε τη συναινετική στάση, επί της ουσίας, των βουλευτών στην ως άνω εξαπάτηση της κοινής γνώμης, που θέτει σε *αμφισβήτηση τη συνταγματικότητα του ψηφισθέντος νόμου*.

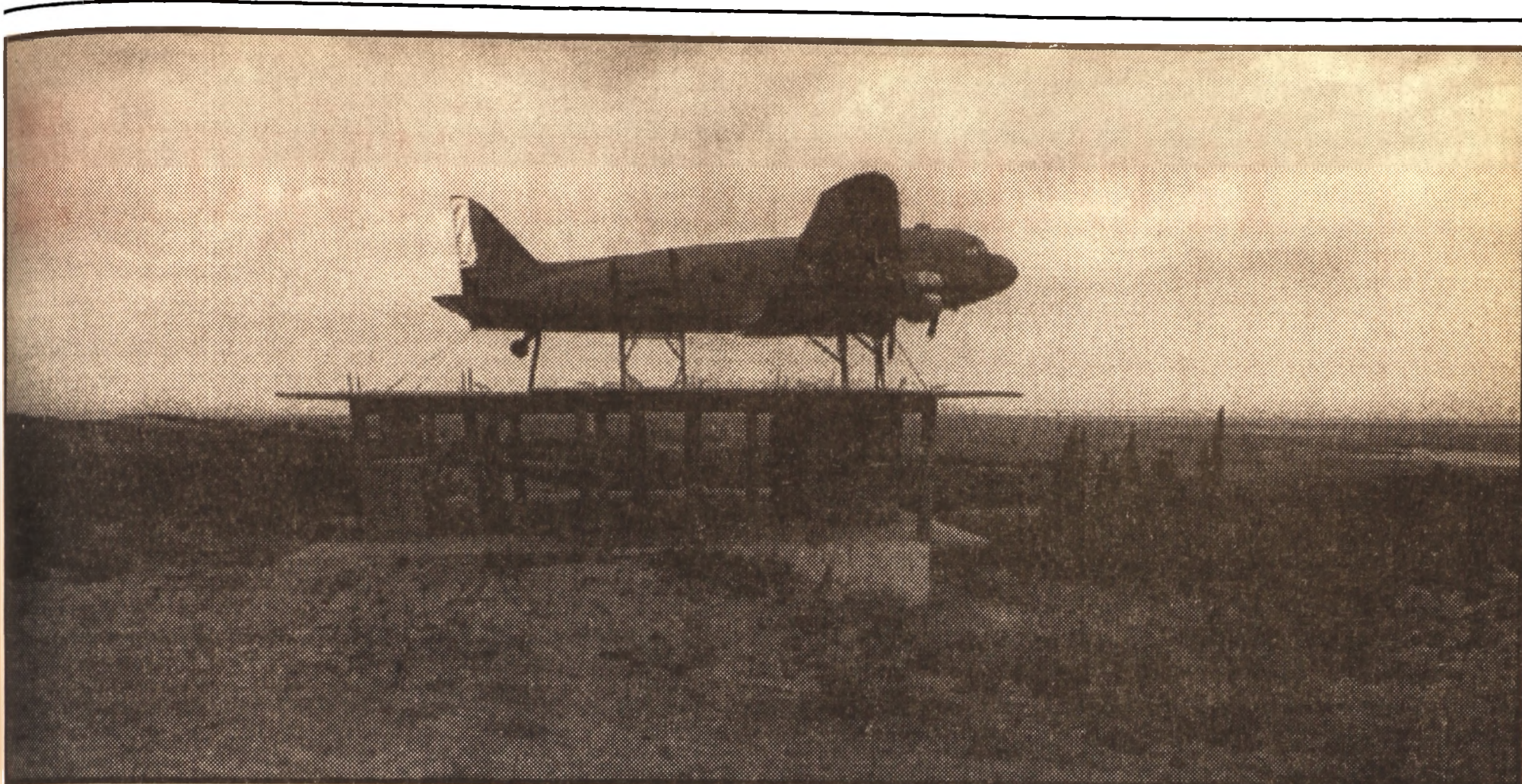
• Δεν φανταζόμασταν ότι δύο ολόκληρα χρόνια μετά την έναρξη κατασκευής της Εγνατίας οδού θα έχουν υπογραφεί για το έργο αυτό, σύμφωνα με επίσημα στοιχεία του ΥΠΕΧΩΔΕ, συμβάσεις συνολικού ύψους μόνον 54,2 δισ. δρχ. (10%) και θα έχουν εκτελεστεί εργασίες 5,7 δισ. δρχ. με μέσο ποσοστό διανυθέντος χρόνου 35%.

• Δεν φανταζόμασταν ότι ο προσφάτως εγκατασταθείς σύμβουλος διαχείρισης της Εγνατίας οδού θα ζητούσε σήμερα από το ΥΠΕΧΩΔΕ –σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες– όχι μόνο τη διακοπή των δημοπρατήσεων των έργων αλλά και τη διακοπή στις κατακυρώσεις συμβάσεων που ήδη έχουν δημοπρατηθεί, επισείοντας τον κίν-

Νίκος Δήμου

Καθημερινά Κυριακάτικα (ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

δυο της διακοπής από τις Βρυξέλλες των σχετικών πιστώσεων, παίζοντας και αυτός με τη σειρά του πάνω στην πλάτη μας το δικό του παιχνίδι.

- Δεν φανταζόμασταν ότι ο αυτοκινητόδρομος Πάτρα-Θεσσαλονίκη (ΠΑ.ΘΕ.) και τμήματα της Εγνατίας οδού θα μπορούσαν να κινδυνεύουν να καταργηθούν, επειδή οι πιστώσεις «Ντελόρ» που προοριζόταν γι' αυτά τα έργα είναι πιθανόν να μεταφερθούν στο Μετρό για να καλύψουν τις άνομες υπερβάσεις του· και στα «Σπάτα» για να εξευρεθούν έτσι τα χρήματα που υποχρεούται να καταβάλει το Ελληνικό Δημόσιο στην «Εταιρεία Ανάπτυξης του Αεροδρομίου των Σπάτων». Την ίδια στιγμή ποσόν εκ του Σπατοσήμου, ύψους περίπου 110 δισ. δρχ., παραμένει στα αζήτητα της Τραπεζής Ελλάδος (γιατί άραγε;).

- Δεν φανταζόμασταν ότι τα περισσότερα έργα θα καταλήξουν να ανατίθενται, κατά τη βούληση της πολιτικής ηγεσίας ή της «δικτυωμένης δημοσιοϋπαλληλίας», με

Λέγοντας ότι το ΜΕΤΡΟ της Αθήνας δεν είναι ένα έργο αλλά πολλά, μήπως ο υφυπουργός εννοεί ότι πρέπει να καταργήσουμε μερικά από τα άλλα προγραμματισμένα μεγάλα έργα;

μοναδικά κριτήρια την πελατειακή σχέση και τη «μίζα».

- Δεν φανταζόμασταν τη σημερινή τραγική κατάντια της ενημέρωσης της κοινής γνώμης που αφέθηκε από την πολιτική ηγεσία του ΥΠΕΧΩΔΕ να γίνεται από αγκιτάτορες δημοσιογράφους, ταγμένους

να υπηρετούν με το αζημίωτο τα γνωστά αντιαναπτυξιακά διαπλεκόμενα συμφέροντα (γιατί άραγε;).

- Τέλος, δεν φανταζόμασταν ότι τα μεγάλα –τουλάχιστον– πολιτικά κόμματα έχουν τόσο μεγάλο έλλειμμα δημοκρατίας ή, επιεικώς, ότι τόσο απουσιάζει η οργάνωση και η γνώση, ώστε όχι μόνον να μην μπορούν να αντιστέκονται στις επιθυμίες των γνωστών πλέον κύκλων που μονοπωλούν τη διαμεσολάβηση στις βασικές οικονομικές πράξεις του Δημοσίου αλλά και να στηρίζονται σ' αυτούς. Πρόσφατα, ο υφυπουργός ΠΕΧΩΔΕ κ. Κ. Λαλιώτης, σε τηλεοπτική του συνέντευξη, προσέθεσε στις τέσσερις γνωστές μορφές εξουσίας και μία πέμπτη: το ΧΡΗΜΑ.

Όλα τα θέματα που θίξαμε θα προσπαθήσουμε ν' αναλύσουμε στα προσεχή τεύχη του ΑΝΤΙ, βασιζόμενοι σε στοιχεία και ντοκουμέντα. Οι στόχοι μας είναι καθαροί. Η επιταχυνόμενη διαφθορά της Πολιτείας μας τρομάζει. Δεν πάει άλλο.

Τάσος Καλούτσας

Το καινούριο αμάξι (ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

Η Θέμις... έχει νεύρα

του Λεωνίδα Βαλασόπουλου

«Οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος».

Η ΔΙΚΗ των 126 εναπομεινάντων από τους 504 συλληφθέντες καταληψίες του Πολυτεχνείου, η μαζικότερη πολιτική δίκη στα μεταπολεμικά χρόνια, τελείωσε αφήνοντας πίσω της σωρεία ερωτημάτων τόσο για τον τρόπο με τον οποίο διεξήχθη όσο και για τις βαρύτατες ποινές που επιβλήθηκαν. Εκατό από τους κατηγορούμενους καταδικάστηκαν σε 40 μήνες, επτά σε 31 μήνες, έξι σε 4 μήνες, ενώ επτά καταδικάστηκαν χωρίς αναστολή και δικαίωμα εξαγοράς και τεσσάρων η έφεση δεν έχει ανασταλτικό χαρακτήρα, έχουν όμως δικαίωμα εξαγοράς της ποινής τους.

Στις 5/12, που ξεκίνησε η δίκη, τα δικαστήρια της Ευελπίδων ήταν ζωσμένα από αστυνομικές δυνάμεις, ενώ σε μικροεπεισόδια που σημειώθηκαν όταν τα πνεύματα είχαν οξυνθεί συνελήφθησαν τρία άτομα. Μέσα στην αίθουσα του δικαστηρίου τα καθίσματα δεν επαρκούσαν όχι μόνο για τους μάρτυρες και τους γονείς αλλά ούτε για τους ίδιους τους κατηγορούμενους και τους συνηγόρους τους. Το πρόβλημα χώρου αντιμετωπίστηκε από το δικαστήριο με την αυθαίρετη ομαδοποίηση των κατηγορουμένων, τους οποίους χώρισε σε έξι ομάδες. Οι συνήγοροι υπεράσπισης έθεσαν αμέσως θέμα αναβολής αλλά οι δικαστές απέρριψαν το αίτημά τους. Έπειτα απ' αυτά, οι συνήγοροι υπεράσπισης και οι συνάδελφοί τους της πολιτικής αγωγής αποχώρησαν και ενώ είχε προηγηθεί η ομόφωνη απόφαση που είχε λάβει το Δ.Σ. του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών το οποίο εξέφρασε την αντίθεσή του στον χωρισμό της δίκης καταγγέλλοντας την όλη διαδικασία ως παράτυπη.

Η κατηγορούμενη δημοσιογράφος **Ιωάννα Σωτήρχου** δήλωσε μεταξύ άλλων στους δικαστικούς λειτουργούς: «Αρνούμαι τις κατηγορίες και τον ρόλο του κατηγορουμένου σε μια προκατασκευασμένη και παράνομη δίκη όπου δεν τηρείται η στοιχειώδης αστική και συνταγματική νομιμότητα την οποία πρέπει να διαφυλάσσετε». Οι δηλώσεις της αυτές θα θεωρηθούν, από τους δικαστές, «εξύβριση δικαστηρίου» και θα στοιχίσουν στη Σωτήρχου, και στις συγκατηγορούμενές της που συντάχθηκαν με τις απόψεις της (**Ευαγγελία Τζιούτζια**, **Αναστασία Βεζιρτζόγλου** και **Στυλ. Αφράτη**), την ελευθερία τους, αφού η ποινή φυλάκισης 40 μηνών που τους επιβλήθηκε δεν έχει ανασταλτικό χαρακτήρα και δικαίωμα εξαγοράς. Οι κατηγορούμενοι εκφράζουν την επιθυμία τους ν' αποχωρήσουν.

Πρόεδρος: «Εδώ δεν ήρθατε να κάνετε διάλογο την ώρα της διαδικασίας. Ήρθατε να δικαστείτε. Αν σέβεστε τη Δικαιοσύνη...».

Από τους 19 μάρτυρες κατηγορητήριου μόνο ένας, ο αστυνομικός **Νίκος Τσιώλης**, ήταν παρών και κατέθεσε. Η απουσία των κατηγορουμένων θα καλυφθεί από την εισαγγελέα **Αναστασία Μασσούρα**, η οποία ανέγνωσε όλες τις προανακριτικές καταθέσεις και στην πρότασή της, αφού πρότεινε την παραδειγματική τιμωρία τους, τόνισε: «Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι διέπραξαν αδικήματα». Όσο για τον **Βασίλη Ζερβακάκη**, τον μόνο από τους κατηγορούμενους που παρουσιάστηκε εκείνη την ημέρα στο δικαστήριο, έδειξε επιείκεια ζητώντας να κηρυχθεί ένοχος μόνο για διατάραξη κοινής ειρήνης.

Τις τελευταίες ημέρες της ακροαματικής διαδικασίας, και ενώ έχουν προηγηθεί οι βαρύτατες ποινές για τους κατηγορούμενους των πρώτων ομάδων και οι ποινές κάθειρξης για όσους τόλμησαν να καταγγείλουν τις αντιδικονομικές παρεμβάσεις, οι δικαστές θέτουν στους κατηγορούμενους ερωτήσεις απείρου κάλλους.

Εισαγγελέας: Τι αντιπροσωπεύει για σας η σημαία;

Εισαγγελέας (σε άλλο κατηγορούμενο): Τι συμβολίζει για σας η σημαία;

Πρόεδρος: Γιατί δακρύζουν για τον Πύρρο Δήμα που σηκώνει την ελληνική σημαία; Εσείς δακρύζετε; Δεν είστε Έλληνες;

Εισαγγελέας: Ασπάξετε την άποψη ότι η σημαία είναι κουρελόπανο της κρατικής εξουσίας;

Πρόεδρος: Να μιλήσετε καθαρά, πόσο σέβεστε το δικαστήριο, τα σύμβολα του κράτους κι όλα αυτά και εμείς θα μιλήσουμε στο τέλος.

Πρόεδρος (σε κατηγορούμενο που απάντησε ότι σημαία, κατά τη γνώμη του, συμβολίζει την ελληνική θάλασσα και τον ουρανό): Η σημαία δεν περιορίζεται μόνο στη θάλασσα και τον ουρανό. Μήπως εγκρίνετε μόνο αυτά και όχι και τον σταυρό;

Όλα αυτά μήπως σας θύμισαν άλλες εποχές; Εάν συνέβησαν αυτά στη δίκη των νεαρών συλληφθέντων στα γεγονότα του Πολυτεχνείου, τι ντύνει κανείς για τη δίωξη ανθρώπων, όπως ο ποινεπιστημιακός **Γιώργος Ρούσσης** και ο ηθοποιός **Βασίλης Διαμαντόπουλος**, με μόνο κριτήριο τις απόψεις τους;

• Ύστερα από 68 ημέρες απεργία πείνας, τις δύο τελευταίες από τις οποίες δεν δεχόταν ούτε

νερό, ο 26χρονος αναρχικός **Κώστας Καλαρέμας** αφέρθηκε ελεύθερος με περιοριστικούς όρους, ύστερα από την απόφαση του 18ου τακτικού ανακριτή και ενώ η υγεία του είχε φτάσει σε οριακό σημείο με αποτέλεσμα να κινδυνεύει σοβαρά όχι μόνο η υγεία του αλλά ακόμα κι η ζωή του.

«ΠΟΙΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΦΡΟΝΗΜΑΤΟΣ»

Ζητήσαμε από τον δικηγόρο **Δημήτρη Μπελαντή**, δικηγόρο υπεράσπισης κατηγορουμένων στη δίκη του «Πολυτεχνείου 1995» και εκπρόσωπο της *Εναλλακτικής Παρέμβασης Δικηγόρων Αθήνας* την άποψή του για τον τρόπο με τον οποίο διεξήχθη η δίκη. Ο κ. Μπελαντής απάντησε:

«Η δίκη του "Πολυτεχνείου 1995" περατώθηκε την Παρασκευή 15/12: 117 από τους 126 δικάζόμενους στο Αυτόφωρο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών "καταληψίες" καταδικάστηκαν σε ποινές φυλάκισης, από αυτούς 99 σε ποινή φυλάκισης σαράντα μηνών χωρίς μετατροπή αλλά με αναστέλλουσα δύναμη της έφεσης -εκτός από τους 7 στους οποίους δεν δόθηκε το ανασταλτικό.

Αυτό όμως που βασικά "καταδικάστηκε" ήταν οι εγγυήσεις του κράτους δικαίου και τα συνταγματικά δικαιώματα όχι μόνο των 126 αλλά σε τελική ανάλυση όλων μας. Κατά τη δίκη αυτή παραβιάστηκαν ως προς το δικονομικό σκέλος βασικές εγγυήσεις της δίκαιης δίκης, όπως η **αμεσότητα και προφορικότητα της διαδικασίας** -αφού βασικές μαρτυρικές καταθέσεις παρουσιάστηκαν με τη μορφή αναγνωστών εγγράφων και μόνο-, στην πρώτη φάση η **αρχή της δημοσιότητας** -αφού μόνο αστυνομικοί, κατηγορούμενοι και συνήγοροι μπορούσαν στην αρχή να έχουν πρόσβαση στην αίθουσα της δίκης-, η επιταγή της ενιαίας εκδίκασης συναφών υποθέσεων καθώς και το **τεκμήριο αθωότητας**, στο βαθμό που συμπεριφορές των κατηγορουμένων μέσα στη δίκη ελήφθησαν υπόψη για την κρίση επί της ενοχής αλλά και για την κρίση επί του ανασταλτικού της έφεσης. Στο ουσιαστικό σκέλος πρυτάνευσαν -μέσα από τα "καρμπόν" κατηγορητήρια και την προσφυγή στην "ιδεολογική ομοιογένεια των κατηγορουμένων"- η **συλλογική ευθύνη και η τάση ποινικοποίησης του φρονήματος**.

Με όλα αυτά, η δίκη των καταληψιών αποτέλεσε μία μαύρη σελίδα για τις ελευθερίες στην Ελλάδα και ένα επικίνδυνο αυταρχικό νομικοπολιτικό προηγούμενο».

Ο ανακριτής **Γ. Κουνάδης** έκανε δεκτή την αίτηση του **Κ. Καλαρέμα** για την άρση της προσωρινής του κράτησης, αντικαθιστώντας τη με περιοριστικούς όρους: καταβολή εγγύησης ενός εκατομμυρίου δρχ., απαγόρευση εξόδου του από τη χώρα και εμφάνισή του μια φορά την εβδομάδα στο αστυνομικό τμήμα. Η απελευθέρωση του **Κ. Καλαρέμα**, που κρατούνταν προφυλακισμένος κατηγορούμενος για συμμετοχή σε δύο ληστείες τραπεζών, ήρθε τη στιγμή που οι εκδηλώσεις συμπαράστασης από πολιτικούς, κοινωνικούς και πανεπιστημιακούς φορείς πλήθαιναν.

Επίσης, το αναθεωρητικό στρατοδικείο Θεσσαλονίκης επέβαλε στον αντιρρησία συνείδησης **Νίκο Καρανίκα** ποινή φυλάκισης ενός έτους, εξαγοράσιμη προς 1.500 δρχ. την ημέρα.

Ο **Ν. Καρανίκας**, τον περασμένο Οκτώβριο, είχε καταδικαστεί πρωτοδίκως σε φυλάκιση τεσσάρων ετών για ανυποταξία σε περίοδο γενικής επιστράτευσης -περίοδος που διαρκεί από το 1974! Μάρτυρες υπεράσπισης, μεταξύ άλλων, κατέθεσαν ο ευρωβουλευτής του Συνασπισμού **Μιχάλης Παπαγιαννάκης** και η ευρωβουλευτίς από το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας κ. **Τσίρμενμαν**, οι οποίοι στις καταθέσεις τους τόνισαν πως η εναλλακτική θητεία είναι αποδεκτή από τη νομοθεσία όλων των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκτός της Ελλάδας.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΘΗΝΑ:

Θεμιστοκλέους 37, τηλ. 38.26319, fax. 38.39.930, τ.κ. 106.77

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ:

Αρμενοπούλου 24, τηλ. (031) 20 23 49

ΛΕΥΚΩΣΙΑ:

Βιβλιοπωλείο Αιγαίο, Πειραιώς & Τομπάζη 71, τηλ. (003572) 36 74 13

γυμνοί, άγριοι
και ανθρωποφάγοι

Hans Staden

Γυμνοί άγριοι και ανθρωποφάγοι

Το βιβλίο του Hans Staden κυκλοφόρησε το 1557 και έχει γνωρίσει εκατοντάδες εκδόσεις σε όλο τον κόσμο. Είναι μια συναρπαστική διήγηση των περιπετειών του συγγραφέα στην Βραζιλία τον XVIο αιώνα και ένα εθνολογικό ντοκουμέντο για τα ήθη των Ινδιάνων Τούπι-Γκουαρανί που επιδίδονταν στην ανθρωποφαγία. Η εικονογράφηση αποτελείται από 50 πρωτότυπες γκραβούρες.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΘΗΝΑ:

Θεμιστοκλέους 37, τηλ. 38.26319, fax. 38.39.930, τ.κ. 106.77

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ:

Αρμενοπούλου 24, τηλ. (031) 20 23 49

ΛΕΥΚΩΣΙΑ:

Βιβλιοπωλείο Αιγαίο, Πειραιώς & Τομπάζη 71, τηλ. (003572) 36 74 13

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Ο
ΑΝΘΡΩΠΟΣ
ΚΑΙ
Ο ΙΣΚΙΟΣ ΤΟΥ

Ιστορική φιλοσοφία
και ανθρωπολογία
στον XX αιώνα

Ενέλλακτικες Εκδόσεις/Θεσσαλονίκη 17

Κώστας Παπαϊωάννου
Ο άνθρωπος και ο ίσκιος του

Ο Κώστας Παπαϊωάννου σε αυτό το πατωτοποριακό έργο του, γραμμένο το 1951 στα ελληνικά, επιχειρεί την κριτική του θετικισμού του 19ου αιώνα και της πολιτικής θεολογίας του 20ου· την κριτική ατομισμού και κολεκτιβισμού, προς την κατεύθυνση της άρσης της αντιπαράθεσης μεταξύ τους, προς μία νέα σύνθεση.

ΕΜΕΣΑ ΣΤΗΝ Ενημέρωση

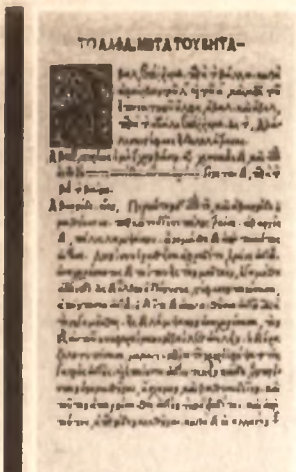
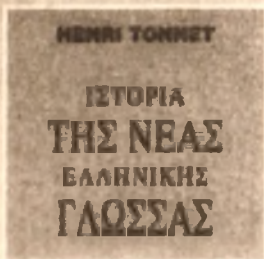
ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: (Νέα Ελληνική
και Ξένη Γραμματεία)

HENRI TONNET

Καθηγητής Πανεπιστημίου

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΓΛΩΣΣΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

ΘΕΩΡΗΣΗ:
Χριστόφορος Χαραλαμπίδης
Καθηγητής Γλωσσολογίας
Με 217 σελίδες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

• Και ξαφνικά, απεργία στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης! Την Παρασκευή, 15 Δεκεμβρίου, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΣΗΕΑ αποφάσισε την κάθοδο σε απεργία όλων των δημοσιογράφων σε ηλεκτρονικά και έντυπα μέσα ενημέρωσης. Αιτία: η εμμονή της κυβέρνησης να μην τροποποιεί το άρθρο του νέου νόμου για τα ΜΜΕ το σχετικό με το αγγελιόσημο, το οποίο από την έναρξη ισχύος του νόμου θα εισπράττουν τα ασφαλιστικά ταμεία από τους διαφημιστές και όχι από τις ιδιοκτησίες των ΜΜΕ, ενώ παράλληλα γινόταν λόγος για τα υψηλότατα χρέη πολλών μεγάλων Μέσων Ενημέρωσης (καναλιών, κυρίως, αλλά και εφημερίδων) στα ταμεία από αγγελιόσημο που φέρονται ήδη να έχουν εισπράξει. Αιφνιδιαστήκαν όλοι. Ωστόσο, τα ραδιόφωνα και οι τηλεοράσεις δεν έγιναν δυνατόν να εκπέμψουν αφού, οι ανασφάλιστοι ως επί το πλείστον δημοσιογράφοι που εργάζονται σ' αυτά, υπάκουσαν ομόθυμα σχεδόν στις αποφάσεις του σωματίου (που, σημειωτέον, δεν τους ασφαλίζει!). Στις εφημερίδες, όμως, τα πράγματα δεν είχαν το ίδιο αποτέλεσμα. Με εξαίρεση την *Αυγή*, το *Ριζοσπάστη* και τα *Νέα*, οι υπόλοιπες εφημερίδες κυκλοφόρησαν με απεργοσπαστικό μηχανισμό που έστησαν οι ιδιοκτησίες τους, μηχανισμό τον οποίο στήριξαν και κάποια διευθυντικά στελέχη ορισμένων εφημερίδων (**Καρχαγιάννης** στην *Καθημερινή*, **Καλούδης** στο *Έθνος* -κράτησε τους εργαζόμενους να παραγάγουν ύλη ως την ώρα που άρχιζε η απεργία, απέφυγε όμως και να δηλώσει απεργοσπαστής όπως ο προηγούμενος- και, βέβαια, το συγκρότημα **Κουρή**). Οι απεργοί αντέδρασαν με μηχανισμό περι-

φρούρησης στα τυπογραφεία, που στόχο είχε να αποτρέψει τη διανομή των φύλλων. Αποτέλεσμα: επεισόδια στον Ταύρο και στο συγκρότημα του *Έθνους*, οι εφημερίδες όμως μοιράστηκαν έστω και αργά, έστω και μόνο πέριξ της Ομόνοιας.

Η ΕΣΗΕΑ, την επομένη, χαιρέτισε τη συμμετοχή των απεργών στην κινητοποίηση και απείλησε ότι θα διαγράψει τους απεργοσπαστές που είναι μέλη της. Διέγραψε, όμως, αμέσως μόνο έναν ανίσχυρο δημοσιογράφο που εργάζεται στο συγκρότημα *Κουρή* (ο ίδιος διαρρηγγύει ιμάτια ότι δεν εργάστηκε) ενώ για τους υπόλοιπους, ως την περασμένη Τετάρτη τουλάχιστον, επεφύλασσε μόνον απειλές. Οι ιδιοκτήτες, πάλι, βρήκαν ευκαιρία να αντεπιτεθούν «παίρνοντας υπό την προστασία τους» το πλήθος των ανασφάλιστων που κάνουν δημοσιογραφική εργασία και επισημαίνοντας (αφού το καθεστώς που ευνοεί η ΕΣΗΕΑ τους το επιτρέπει) ότι πολλοί απεργούν για τα συμφέροντα ολίγων.

Η ουσία είναι πως η μεγάλη συμμετοχή (και είναι προς τιμήν των δημοσιογράφων ότι συμμετέχουν σ' έναν απεργιακό αγώνα, έστω και αν γνωρίζουν και συζητούν το παράλογο καθεστώς του συντεχνιακού συνδικαλισμού των ολίγων στον κλάδο) στην απεργία είναι ένα γεγονός που ξεπερνάει και τις ιδιοκτησίες και τη συντεχνία. Διότι θέτει ουσιαστικότερα ζητήματα από το αγγελιόσημο. Θέτει το ίδιο το δικαίωμα των εργαζομένων να προστατεύονται συνδικαλιστικά, να διεκδικούν κοινωνική ασφάλιση και δικαιώματα που απορρέουν από τις συλλογικές συμβάσεις στους εργασιακούς τους χώρους. Αυτή η απεργία άνοιξε τους ασκούς του Αιόλου που δεν γνωρίζουμε

κατά πόσον η συντεχνία, κο πρώτον, θα θελήσει να κρατήσει ανοικτούς. Όπως και να 'ν όμως, μια δυναμική που κυοφορείται δεν καταπνίγεται. Αναμενουμε την επόμενη πράξη...

• Απολύθηκε από την *Καθημερινή* ο πολιτικός συντάκτης **Σταύρος Λυγερός**, επειδή σύμφωνα με τη διεύθυνση της εφημερίδας είναι άτοπο να συνεργάζεται με τον εβδομαδιαίο *Επένδυση* που στην οδό Σωκράτους θεωρούν ανταγωνιστικό φύλλο. Επίσης, τέθηκαν εκποδών και ο **Πέτρος Μακρής**, καθώς και ο **Σταύρος Ζαφείρης** *Ιωσηφίδης*. Λίγο πριν είχε διακοπεί και η εβδομαδιαία συνεργασία την **Κατερίνα Δασκαλάκη**. Μπως, όλα αυτά, μεταφράζονται σε οικονομικά προβλήματα γ την επιχείρηση του κ. **Αλαφοξου** πατρός;

• Στο δ.σ. του Ιδρύματος Βουδωρη που εκδίδει τον *Ελεύθερο Τύπο* εισήλθε ο κ. **Διακουνάκος** που πρόσφατα είχε αγοράσει πέντε μετοχές. Τα διαπλεκόμενα συμφέροντα παραδιαπλέκονται.

• Η σοβούσα κρίση στον τηλεοπτικό σταθμό Star, μεταξύ του γενικού διευθυντή **Κ. Γιαννίκα** και του **Πάνου Παναγιωτόπουλου**, διευθυντή ειδήσεων και παρουσιαστή του *Προφίλ*, οδήγησε στην υποβολή παραίτησης από τον δεύτερο. Ο παραιτηθείς επαλείφθηκε τα συνεχή προσκόμματα της διεύθυνσης στη δημοσιογραφική λειτουργία του σταθμού, που πήρε διάσταση ιδιαίτερα μετά την άρνηση της διεύθυνσης να δώσει τη δυνατότητα να καλύπτεται με συνεχείς συσκέψεις η ασθένεια του πρωθυπουργού από το Ωνάσειο. Ποιος σταθμός μένει τώρα για να υποδεχθεί τον περιφερθέντα από όλα σχεδόν τα κανάλια Πάνου Παναγιωτόπουλο;

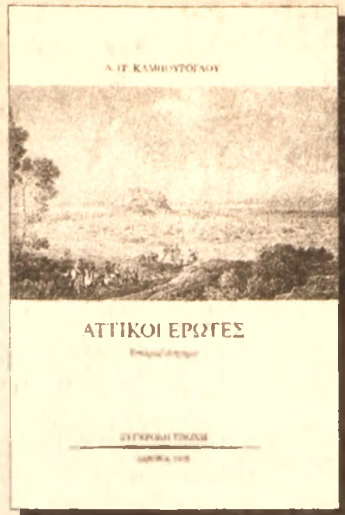
η **ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΕΒΕ** σας εύχεται
ειρηνικό και δημιουργικό το 1996

Ελένη Χωρεάνθη
Ο Αναποδιάρης

Χάινριχ Μαν
ΟΙ ΘΕΕΣ - 3. Αφροδίτη

Δ.Γρ. Καμπούρογλου
Αττικοί έρωτες

Ίνγκμαρ Μπέργκμαν
Οι καλύτερες προθέσεις

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΚΚΕ
Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1918-1949 (Α' τόμος)
ΚΚΕ, Επίσημα κείμενα, 1949-1955 (7ος τόμος)

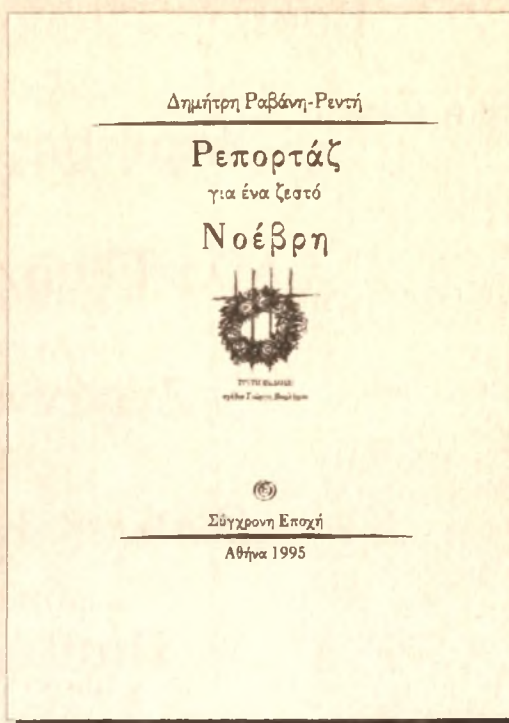
Ζωή Βαλάση
Τα δώρα του αγέρα
 Την έκδοση σχεδίασε, ζωγράφισε
 και επιμελήθηκε η Εύα Μελά

Ρένος Ρώτας
Οι άρχοντες του μύλου
 Παραμύθι για μεγάλα παιδιά
 Με έξι εικόνες της Ζιζής Μακρή

Κώστας Γηγοριάδης
Τα οικολογικά
 Λεύκωμα γελοιογραφιών
 με επίκαιρα οικολογικά θέματα

Δ. Ραβάνης-Ρεντής
Ρεπορτάζ για ένα ζεστό Νοέβρη
 σχέδια Γιώργη Βαρλάμου

Σόλωνος 130, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: 3820835, 3823649, 3813355, Fax: 3813354
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ: 1. ΑΘΗΝΑ, Μαυροκορδάτου 3, Τηλ.: 3829835, 3829814
2. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, Μενελάου 3 & Εγνατία 65, Τηλ.: 283810, **3. ΓΙΑΝΝΕΝΑ**, 28ης Οκτωβρίου 19, Τηλ.: 38090

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ * 1995 * ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανθολογία * 20 + 1 ιστορίες
από το διαγωνισμό του Elle
- Μίμης Ανδρουλάκης * Ο σωσίας και οι δαίμονες του
πάθους (Αλλόκοτες ιστορίες)
- Βασίλης Γκουρογιάννης * Μήδεια
- Δημήτρης Δειλινός * Στη γη του έρωτα
(Μυθιστόρημα)
- Λίλυ Εξαρχοπούλου * Σοφίας το ανάγνωσμα
(Μυθιστόρημα)
- Ζυράννα Ζατέλη * Στην ερημιά με χάρι
(Διηγήματα)
- Βασίλης Καββαθάς * Ο ιός του Θεού
(Μυθιστόρημα)
- Παύλος Κάγιος * Και ξαφνικά χιόνισε χρόνια
(Μυθιστόρημα)
- Γιώργος Κακουλίδης * Φαλαμπέλα
(Αφήγημα)
- Ιωάννα Καρυστιάνη * Η κυρία Κατάκη
(Διηγήματα)
- Νίκος Κάσδαγλης * Τα δόντια της μυλόπετρας
(Μυθιστόρημα)
- Μαργαρίτα Λυμπεράκη * Ο άλλος Αλέξανδρος
(Μυθιστόρημα)
- Γιώργος Ματζουράνης * Ανάμεσα σε δύο κόσμους
(Ανθολογία)
- Ανδρέας Μήτσου * Τα ανίσχυρα ψεύδη του
Ορέστη Χαλκιόπουλου
(Μυθιστόρημα)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ * 1995 * ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Γιώργος Μιχαηλίδης	*	λάμδα
(Μυθιστόρημα)
Ινώ Μπαλτά	*	Η μητέρα της νύχτας
(Διηγήματα)
Ξενοφών Μπρουντζάκης	*	Γυναικωνίτης
(Μυθιστόρημα)
Λιλίκα Νάκου	*	Μόσχω Τζαβέλλα
(Ιστορικό μυθιστόρημα)
Μάγδα Νικολαΐδου	*	Ο ασημένιος καθρέφτης
(Αφήγημα)
Ντίνος Οικονόμου	*	Το Μαναφούκι
(Μυθιστόρημα)
Λευτέρης Παπαδόπουλος	*	Οι παλιοί συμμαθητές
(Αφήγημα)
Δημήτρης Παπαναγιώτου	*	Πέμπτη εποχή
(Μυθιστόρημα)
Νίκος Παπανδρέου	*	Δέκα μύθοι και μια ιστορία
Δημήτρης Ποταμιάνος	*	Χωρικά ύδατα
(Μυθιστόρημα)
Τάσος Ρούσσο	*	Η πηγή του τσακαλιού
(Νουβέλα)
Ελένη Σαραντίτη	*	Καρδιά από πέτρα
(Δώδεκα ιστορίες με ταξίμετρο)
Ντίνος Σιώτης	*	Ταις πρεσβείαις
(Νουβέλα)
Άρης Φακίνος	*	Κλεμμένη ζωή
(Μυθιστόρημα)
Ανθίπη Φιαμού	*	Λαμπρά φεγγάρια στον Ποταμό
της Λησμονιάς (Μυθιστόρημα)
Λένος Χρηστίδης	*	Βογορό
(Μυθιστόρημα)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

Πώς ο Μέγας Βασίλειος έγινε Αϊ-Βασίλης

του Χρήστου Κανελλόπουλου

Μια εξωφρενική ιστορία με πρωταγωνιστές ένα ποίημα του Τηλέμαχου Χυτήρη και την καλπάζουσα φαντασία του Χρήστου Κανελλόπουλου.

Εδώ και τώρα.

Οι δημοσιογράφοι συνωθούνται στο κέντρο Τύπου προκειμένου να ακούσουν τη νεότερη ενημέρωση από τον κυβερνητικό εκπρόσωπο. Κανείς δεν γνωρίζει τι πρόκειται να επακολουθήσει.

Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος διασχίζει την αίθουσα και ανεβαίνει στο βήμα, απ' όπου, αβρός όπως πάντα, απευθύνεται στις κυρίες. Λέει:

«Κυρίες, ακούστε τα συνθήματά μου».

Οι δημοσιογράφοι διερωτώνται αν άκουσαν καλά.

Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος συνεχίζει:

«Κύριοι, ακούστε τα συνθήματά μου».

Από το έκπληκτο ακροατήριο εγείρονται ψίθυροι.

Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος προσπαθεί από μικροφώνου να επιβληθεί στους ψιθυριστές. Λέει:

«Ένα λεπτό, ακούστε τα συνθήματά μου».

Οι ψίθυροι μετατρέπονται σε αμήχανο σούσουρο, που διανθίζεται από σποραδικές αποδοκιμασίες.

Από τα μεγάφωνα, η φωνή του κυβερνητικού εκπροσώπου πάλ- λεται από συναισθηματική φόρτιση καθώς επιμένει:

«Φίλοι μου, ακούστε τα συνθήματά μου».

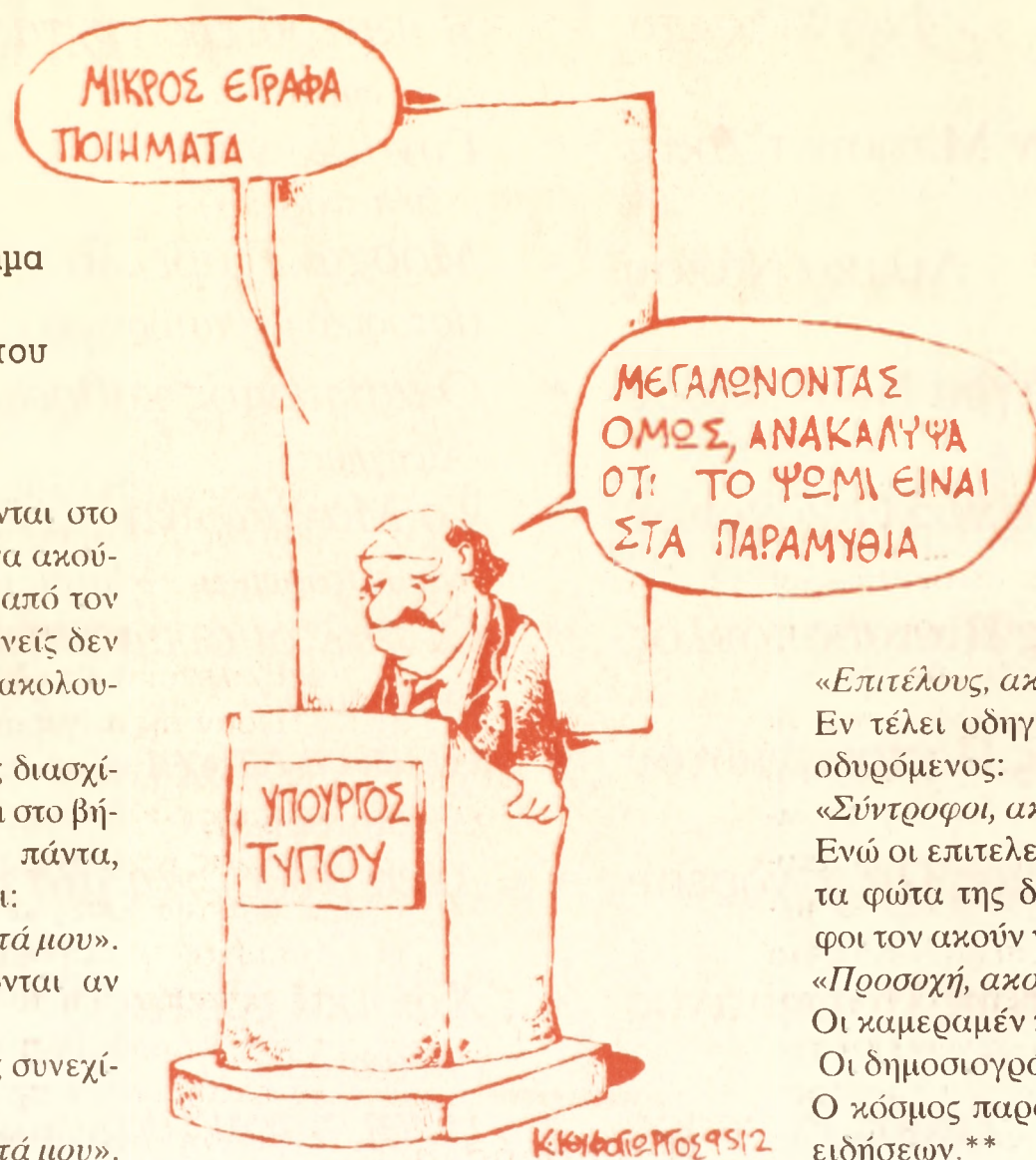
Στην αίθουσα Τύπου επικρατεί πλέον πανδαιμόνιο. Οι πιο ψύ- χραιμοι και οι εντεταλμένοι κινούνται προς το μέρος του.

Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος ακούγεται να εκλιπαρεί ενώ κά- ποιοι τον απομακρύνουν από το μικρόφωνο:

«Παρακαλώ, ακούστε τα συνθήματά μου».

Καθώς τον κατεβάζουν σιγωτό απ' το βήμα, απευθύνεται σε τόνο δραματικό προς τους δημοσιογράφους:

«Συνάδελφοι, ακούστε τα συνθήματά μου».

Ορισμένοι ζητούν να τον αφήσουν να μιλήσει. Το αίτημά τους δεν εισακούε- ται. Οι καμεραμέν βιντεο- σκοπούν τη σκηνή.

Προσπαθώντας ν' απαγκι- στρωθεί από τα στιβαρά χέρια που τον οδηγούν προς την έξοδο, ο κυβερ- νητικός εκπρόσωπος κραυγάζει:

«Επιτέλους, ακούστε τα συνθήματά μου».

Εν τέλει οδηγείται έξω απ' το press room οδυρόμενος:

«Σύντροφοι, ακούστε τα συνθήματά μου».

Ενώ οι επιτελείς του τον απομακρύνουν από τα φώτα της δημοσιότητας, οι δημοσιογρά- φοι τον ακούν να ωρύεται από το διάδρομο:

«Προσοχή, ακούστε τα συνθήματά μου».*

Οι καμεραμέν καταγράφουν τα πάντα.

Οι δημοσιογράφοι σχολιάζουν την είδηση.

Ο κόσμος παρακολουθεί άναυδος τα δελτία ειδήσεων.**

* Οι προτάσεις που βρίσκονται μέσα σε εισαγωγικά αποτελούν το ποίημα «Τα συνθήματα», που περιλαμβάνεται στην ποιητική συλλογή *Θέμα* που έγραψε και εξέδωσε το 1978 ο Τηλέμαχος Χυτήρης. Την εποχή εκείνη ο Χυτήρης ήταν ένας αξιοπρόσεκτος νέος ποιητής 33 ετών. Σήμερα είναι 50 ετών και επαγγέλλεται τη φωνή του πρωθυ- πουργού.

** Από καλλιτεχνικής απόψεως θα ήμουν ευτυχής αν ποτέ συμπερι- φερόταν έτσι ο Χυτήρης. Άλλωστε και ο πρόεδρος Γέλτσιν δεν ετοί- μησε ενώπιον των τηλεοπτικών συνεργείων εκείνη τη νόστιμη πρα- κτικογράφο, επειδή είχε πει λίγο παραπάνω και ενετάχθη έτσι διά βίου στο Dada; Δεν ξέρω βέβαια για το Θεό, αλλά σίγουρα ο Μπρε- τόν θα τότε συχωρούσε στην άλλη ζωή τον Τηλέμαχο Χυτήρη που από ποιητής έγινε κυβερνητικός εκπρόσωπος, και θα του συγχωρού- σε επίσης και όσα άσχημα ποιήματα έγραψε, αν έκανε κάτι τέτοιο. Διερωτώμαι μονάχα μήπως εν τέλει το εφάρμοσε κρυφά ετούτο το ποίημα στη ζωή του ο κυβερνητικός εκπρόσωπος. Δεν θα ήθελα να έχει γίνει αυτό.

ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ

Επιμέλεια: Βασίλης Καπετανγιάννης

1995: Σταθερότητα και Αστάθεια

Με την εκπνοή του 1995 είναι φανερό ότι το νέο διεθνές σύστημα μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού συστήματος αργεί ακόμα να βρει νέες ισορροπίες και να διαμορφώσει συνθήκες σταθερότητας.

Χρειάστηκαν τέσσερα ολόκληρα χρόνια για να επιτευχθεί μια επισφαλής και εύθραυστη ειρήνη στη Βοσνία μετά από παρέμβαση των Ην. Πολιτειών. Ωστόσο, η Pax Americana ίσως να μην αποτελεί τόσο εκδήλωση ανάληψης ευθύνης εκ μέρους της μόνης εναπομείνουσας υπερδύναμης για τη διατήρηση της «παγκόσμιας τάξης» όσο επιταγή εσωτερικής πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών με επίκεντρο την προσπάθεια του προέδρου Κλίντον να επανεκλεγεί παρουσιαζόμενος ως υπερασπιστής του «ηθικού δικαίου» απέναντι σε μια ουσιαστικά απαθή κοινή γνώμη που δεν αντιλαμβάνεται τι συμφέροντα διακυβεύουν οι ΗΠΑ στη Βοσνία.

Είναι, επίσης, φανερό ότι η παρέμβαση αυτή των ΗΠΑ, μ' όλο το βάρος της στρατιωτικής και διπλωματικής της ισχύος, έγινε μετά από τη διαρκή αδυναμία της Ευρώπης ν' αντιμετωπίσει μια κατάσταση για την οποία φέρει αποκλειστική σχεδόν ευθύνη. Διαλύθηκε ένας ακόμα μύθος ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι σήμερα ικανή να χαράξει και να εφαρμόσει μια κοινή εξωτερική πολιτική και μια πολιτική ασφάλειας.

Αποδείχτηκε, επίσης, η αδυναμία του ΟΗΕ να διαφυλάξει την ειρήνη κι όχι μόνο στη Βοσνία, όπου περιορίστηκε απλώς σε ρόλο ανθρωπιστικό και περιπολικό, πενήντα χρόνια μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και πενήντα χρόνια από

την ίδρυσή του. Παραμένει ένας οργανισμός έρμαιο της βούλησης των κρατών-μελών για τα πάντα διακυβεύοντας μάλιστα το κύρος του σε ειρηνιστικές επιχειρήσεις, όπου δεν έχει τη δύναμη να επιβάλει ούτε τις «δικές του» αποφάσεις.

Πέραν της παγκόσμιας αστυνόμευσης της ειρήνης που επαφίεται προς το παρόν στις διακυμάνσεις της εσωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, όπου οι απόψεις υπέρ ανάληψης διεθνών ευθυνών έρχονται αντιμέτωπες με ισχυρότατα ρεύματα απομονωτισμού, για τη διατήρηση της ειρήνης σε αρκετά ασταθή μέρη του κόσμου πολλά εξαρτώνται από την αποφασιστικότητα των αντίπαλων μερών να διατηρήσουν την ειρήνη και να τηρήσουν τα συμφωνηθέντα. Διότι οι συμφωνίες πάντα εμπεριέχουν συμβιβασμούς και αδικίες και εφαρμόζονται μόνο όταν συμπορεύονται με τη βούληση των χθεσινών αντιπάλων να κάνουν βήματα προς τα εμπρός κι όχι προς τα πίσω.

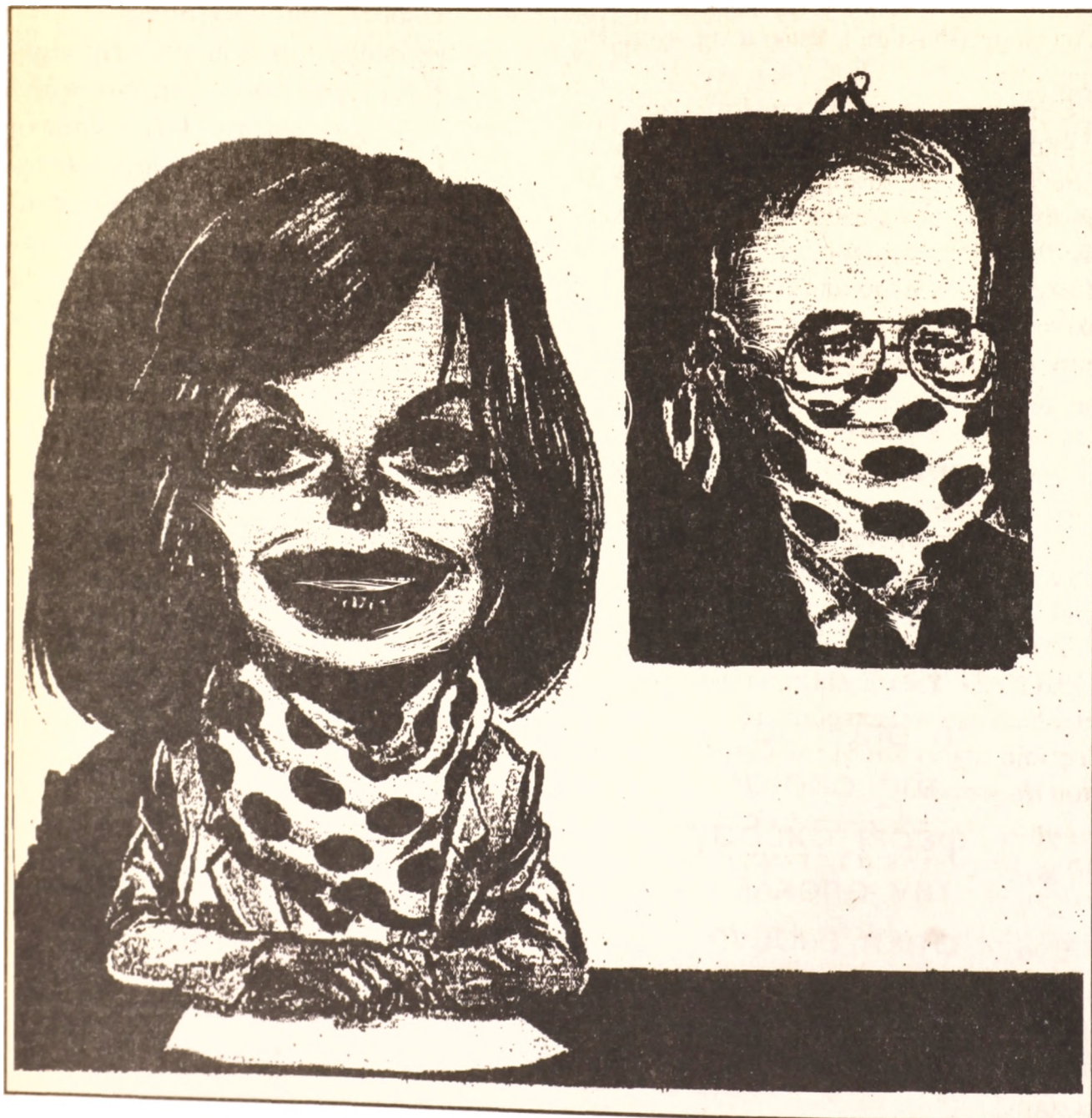
Χαρακτηριστικό παράδειγμα απ' αυτή την άποψη αποτελεί η πάντα εκρηκτική Μέση Ανατολή όπου η δολοφονία του ισραηλινού πρωθυπουργού Ράμπιν δεν ανέτρεψε την ειρηνευτική διαδικασία. Ελπίζει κανείς ότι παρά τις δυσκολίες και τα πολλά ανοιχτά ενδεχόμενα ανατροπών στη Βοσνία, θα υπάρξει κι εκεί ανάλογη στάση. Προς το παρόν τουλάχιστον, μπορεί η συνθήκη για την ειρήνη να μην ικανοποιεί πολλούς, αλλά τερματίζει τον πόλεμο. Κι αυτό δημιουργεί αισιοδοξία για τη χρονιά που έρχεται, καθώς και ελπίδες για όλους όσους έχουν υποφέρει στην αιματηρή αυτή σύρραξη. Μόνο που οι νεκροί δεν ξανάρχονται πια.

Εμφανής η
αδυναμία της
Ευρώπης να
διευθετήσει
την κρίση στη
Βοσνία για
τη δημιουργία
της οποίας
φέρει σχεδόν
την αποκλει-
στική ευθύνη.

Τελωνειακή ένωση, προεκλογικές επιπτώσεις

του Αλή Ταρτάνογλου

Η προεκλογική εκστρατεία στην Τουρκία έχει φυσικά αρχίσει. Οι εκλογές για την ανάδειξη νέας Εθνοσυνέλευσης θα διεξαχθούν στις 24 Δεκεμβρίου. Είναι φυσιολογικό ένα από τα μεγαλύτερα θέματα της προεκλογικής καμπάνιας να είναι η Τελωνειακή Ένωση της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, μετά τη θετική απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις 13 του μηνός. Απόφαση για την οποία η Τσιλλέρ θριαμβολογεί.

Λόγω της έλλειψης χρόνου, οι ηγέτες των πολιτικών κομμάτων προτιμούν να εμφανίζονται σε τηλεοπτικά προγράμματα αντί να οργανώνουν ανοιχτές δημόσιες συγκεντρώσεις. Οι συζητήσεις αυτές των πολιτικών αρχηγών στην τηλεόραση παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον. Ας σημειώσω ότι απ' αυτές απουσιάζει ο ηγέτης του Κόμματος της Ενημερίας (RP) **Ερμπακάν**, που προτιμά να εμφανίζεται μόνος του. Σκληρή είναι η αντιπαράθεση μεταξύ του **Γιλμάζ**, ηγέτη του κόμματος της Ανωτέρας Πατρίδας (ANAP), που είναι η αξιωματική αντιπολίτευση, και της πρωθυπουργού και ηγέτιδας του κόμματος του Ορθού Δρόμου (DYP) **Τσιλλέρ**. Ο Γιλμάζ είναι οξύς, απότομος, σχεδόν αγενής απέναντι στην Τσιλλέρ, πράγμα που δεν αρέσει στις γυναίκες εκλογείς.

Ο Γιλμάζ επικρίνει την Τσιλλέρ για την οικονομική της πολιτική, για το Κουρδικό, για την αμερικανική της ιθαγένεια, για τις σχέσεις της με ισλαμικές ομάδες και για την Τελωνειακή Ένωση. «Πρέπει να πάει σπίτι της», υποστηρίζει ο Γιλμάζ, διότι δεν αξίζει στον τουρκικό λαό να έχει μια τέτοια πρωθυπουργό. Την κατηγορεί, επίσης, για το ότι επιδίωξε στρατιωτική λύση του Κουρδικού και ερωτά να μάθει πού ξοδεύτηκαν εκατομμύρια δολάρια, προϊόντα εσωτερικοί

κρατικού δανείου. Ωστόσο, τα κύρια πυρά του στρέφει κατά της Τελωνειακής Ένωσης, υποστηρίζοντας ότι η Τσιλλέρ «ξεπούλησε» την Κύπρο, δίνει τα πάντα χωρίς να παίρνει στην ουσία κανένα ουσιαστικό αντάλλαγμα. Η Τουρκία θα λάβει μόνο 3 δισ. δολ. τα επόμενα πέντε χρόνια, ενώ η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα έχουν λάβει 90 δισ. δολ., υποστηρίζει ο Γιλμάζ. Η τουρκική οικονομία θ' αντιμετωπίσει σοβαρότατα προβλήματα. Ιδιαίτερα η μικρή βιομηχανία θα καταστραφεί. Οι τιμές και η ανεργία θ' αυξηθούν. Ο Γιλμάζ υποστηρίζει ότι η Τουρκία είτε θα έπρεπε να προσπαθήσει να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως πλήρες μέλος είτε να επιδιώξει μια καλύτερη τελωνειακή συμφωνία. Τώρα η Ευρώπη έχει όλα τα χαρτιά, τις μετοχές στα χέρια της κι εμείς παρέχουμε την αγορά, λέει.

ΨΕΡ ΜΕΝ ΑΛΛΑ...

Στην ίδια γραμμή κριτικής κινείται και ο **Εϊσεβίτ**, ηγέτης του Δημοκρατικού Αριστερού Κόμματος, καθώς και ο ισλαμιστής **Ερμπακάν**. Ο **Μπαϊκάλ**, αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, υπουργός Εξωτερικών και ηγέτης του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (CHP), που συμμετέχει στην κυβέρνηση συνασπισμού, τάσσεται φυσικά υπέρ της Ένωσης. Είπε χαρακτηριστικά: «Είναι αλήθεια ότι θα αντιμετωπίσουμε ορισμένα σοβαρά προβλήματα. Αλλά δεν έχουμε άλλη επιλογή. Διαφορετικά θα τα χάσουμε όλα. Στόχος μας είναι η ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. ως πλήρους μέλους». Μέχρι τις 9 Δεκεμβρίου, ο Μπαϊκάλ περιέτρεχε στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, μολονότι η προεκλογική εκστρατεία είχε αρχίσει κι είναι θυμωμένος με την Τσιλλέρ, η οποία παρουσιάζεται ως «η ηρωίδα της νίκης» στο θέμα της Τελωνειακής Ένωσης. Ο Μπαϊκάλ επέκρινε και την Τσιλλέρ και τον Γιλμάζ για τις σχέσεις τους με ισλαμικές ομάδες. Γι' αυτόν ο φονταμενταλιστικός ισλαμισμός αποτελεί κίνδυνο για τη δημοκρατία και το καθεστώς.

Από την άλλη μεριά, η Τσιλλέρ αντεπιτίθεται παριστάνοντας το «αθώο νεαρό κορίτσι» και υποστηρίζοντας φυσικά σθεναρά την Τελωνειακή Ένωση. Θεωρεί ότι όποιος τάσσεται εναντίον της συμφωνίας θέλει την οπισθοδρόμηση της Τουρκίας. Κατηγορεί δε τον Γιλμάζ ότι δεν δηλώνει δημόσια την προσωπική του περιουσία, καθώς και την περιουσία της οικογένειάς του.

Μολονότι ο εκλογικός νόμος απαγορεύει

τη δημοσίευση δημοσκοπήσεων, ορισμένες εκτιμήσεις είναι δυνατές «ανεπισημώς». Κατ' αρχάς, το ποσοστό των αναποφάσιτων παρουσιάζεται μεγαλύτερο από το 20%. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκτίμηση των καναλιών ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των αναποφάσιτων δεν θα πάει καθόλου να ψηφίσει. Ωστόσο, υπό την απειλή των χρηματικών προστίμων που προβλέπει ο νόμος για τους αδικαιολόγητα απέχοντες, δεν αποκλείεται η «αναποφασιστικότητα» αυτή να εκφραστεί με τη μορφή άκυρων ψηφοδελτίων.

Η ΑΠΡΟΘΥΜΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΠΟΦΑΣΙΣΤΩΝ

Δημοσίως, η απροθυμία αυτή μετάβασης στην κάλπη επικρίνεται ως μη δημοκρατική κι ότι βοηθά αντικειμενικά το ισλαμικό RP. Συναφές πρόβλημα έχουν και οι ψηφοφόροι του αριστερού σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος που δεν πιστεύουν ότι θα συγκεντρώσει το απαιτούμενο ποσοστό του 10% σ' όλη την επικράτεια για να εκπροσωπηθεί στη Βουλή, όπως προβλέπει ο νόμος. Λειτουργεί δηλαδή η θεωρία της «χαμένης ψήφου».

Σύμφωνα, λοιπόν, με εκτιμήσεις, στις προτιμήσεις του εκλογικού σώματος, το κόμμα του Έτσεβίτ και το κόμμα DSP παίρνουν γύρω στο 15%. Ακολουθεί το κόμμα του Μπαϊκάλ με 13% περίπου, ενώ το Εθνικιστικό Κόμμα με λιγότερο από 10% κινδυνεύει να μείνει εκτός συμφωνίας. Το ANAP του Γιλμάζ μετά από άσχημο ξεκίνημα ανέρχεται ραγδαία και διεκδικεί την πρώτη θέση από το ισλαμικό RP. Αναφορικά με το DYP της Τσιλλέρ η επιρροή του φαίνεται να μειώνεται. Οι ψηφοφόροι δεν εμπιστεύονται την Τσιλλέρ, η οποία έχει κάνει πολλούς εχθρούς εξαναγκάζοντας σε παραίτηση πολλά εξέχοντα στελέχη του κόμματός της.

Τέλος, πολλοί πιστεύουν ότι το φιλοκουρδικό HADEP θα μπει στη Βουλή, αν και είναι δύσκολο να ξεπεράσει το όριο του 10%. Το ίδιο ισχύει και για το Εργατικό Κόμμα του Περιντσέκ.

Ποιος θα σχηματίσει τελικά κυβέρνηση στην Τουρκία μετά τις εκλογές δύσκολο να το πούμε. Γεγονός, πάντως, είναι ότι θα χρειαστούν αρκετά κόμματα για το σχηματισμό κυβέρνησης συνασπισμού. Το πιθανότερο σχήμα, σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα, είναι η συμμαχία Γιλμάζ - Έτσεβίτ, κι ως φαίνεται παράξενο. Σε λίγες μέρες θα ξέρουμε.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά:

Μύθοι και Ιστορία των Λαών
Για μικρούς και μεγάλους

Του Βρετανικού Μουσείου και του
Πανεπιστημίου του Τέξας

LUCILLA BURN

Αρχαιολόγος του Βρετανικού Μουσείου

ΜΥΘΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

LUCILLA BURN
Μύθοι
ΤΩΝ
ΕΛΛΗΝΩΝ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Με 96 σελίδες
45 εικόνες και 1 χάρτη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα

Τηλ.: 36.27.318

Οι κομμουνιστές ξανάρχονται;

της Κατερίνας Καρύγιαννη

Το κομμουνιστικό κόμμα πέτυχε μεγάλη νίκη στις πρόσφατες εκλογές στη Ρωσία, αλλά όχι και την απόλυτη πλειοψηφία στη Δούμα, γεγονός που οπωσδήποτε θα δρομολογούσε πολιτικές αλλαγές στη χώρα. Η σημαντική, ωστόσο, ενίσχυσή του χτυπά καμπανάκι. Ο πρόεδρος Γέλτσιν, είναι αναγκασμένος να μεταβάλει έστω και λίγο το πρόσωπο της εξουσίας του εάν επιθυμεί να διεκδικήσει δυναμικά την επανεκλογή του, στην προεδρική κούρσα του Ιουνίου.

Με καταμετρημένο το 70% των ψήφων, στις εκλογές της 17 Δεκεμβρίου, το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας υπό τον Γκενάντι Ζουγκάνωφ κερδίζει το 21,5% και ξεπερνά ακόμα και τις προβλέψεις που του έδιναν 20% στην καλύτερη των περιπτώσεων. Στη δεύτερη θέση έρχεται το Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα του Βλαντιμίρ Ζιρινόφσκι με 10,8%. Το ποσοστό αυτό χαρακτηρίστηκε από πολλούς ως έκπληξη. Κανείς δεν περίμενε ότι ο Ζιρινόφσκι θα κατόρθωνε να συσπειρώσει και αυτή τη φορά κόσμο, δεδομένου ότι το φαβορί από το χώρο των εθνικιστών ήταν ο «αμέμπτου ηθικής» στρατηγός Αλέξανδρος Λεμπέντ. Στην τρίτη θέση με 9,7% μένει το κόμμα του πρωθυπουργού, Βίκτωρ Τσερνομύρντιν. «Σπίτι μας είναι η Ρωσία». Από το χώρο των μεταρρυθμιστών, ο μόνος που κατόρθωσε να πείσει, να ξεπεράσει το όριο του 5% και να εξασφαλίσει εκπροσώπηση στη Δούμα είναι ο Γκριγκόρι Γιαβλίνσκι του «Γιαμπλόκο». Όλα τα υπόλοιπα κόμματα από τα συνολικά 43 που πήραν μέρος στην εκλογική αναμέτρηση δεν κατόρθωσαν να συγκεντρώσουν το ζητούμενο 5% και κατά συνέπεια μένουν εκτός Δούμας.

Η ψήφος αυτή του ρωσικού λαού (το ποσοστό προσέλευσής του στις κάλπες ξεπέρασε και τις πιο αισιόδοξες προβλέψεις και έφτασε το 65%) είναι πάνω απ' όλα ψήφος διαμαρτυρίας εναντίον της πολιτικής του προέδρου Γέλτσιν και του διορισμένου από αυτόν πρωθυπουργού του Τσερνομύρντιν. Το κομμουνιστικό κόμμα, άλλωστε, όπως και η ιδέα της επανάστασης, είναι τόσο βαθιά ριζωμένο στη Ρωσία και στη συνείδηση

του λαού όσο σε καμία άλλη χώρα του πρώην ανατολικού μπλοκ. Αυτό που ίσως χρειάζεται να επισημάνουμε είναι ότι το χαρτί των εθνικιστών δεν «έπιασε» τελικά. Το μεγάλο φαβορί του εθνικιστικού χώρου, το Κογκρέσο των Ρωσικών Κοινοτήτων υπό το στρατηγό Αλεξάντερ Λεμπέντ, με συνθήματα εναντίον της διαφθοράς, δεν κατάφερε να φτάσει το 5%. Το 10,8% του Ζιρινόφσκι είναι οπωσδήποτε μεγάλο ποσοστό αλλά όχι τέτοιο που να εμπνέει εξαιρετική ανησυχία, δεδομένου ότι προεκλογικά το φόντο έδειχνε πολύ μαύρο.

Το ζητούμενο, βέβαια, αυτή τη στιγμή είναι εάν οι κομμουνιστές επιστρέφουν και πώς και τι πολιτικές εξελίξεις αναμένεται να δρομολογήσει αυτό;

ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ ΣΕ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Για σημαντικές εξελίξεις θα μιλούσαμε στην περίπτωση που οι κομμουνιστές κέρδιζαν απόλυτη πλειοψηφία στη Δούμα. Δεν το πέτυχαν, και παρά το γεγονός ότι ο αρχηγός τους Γενάντι Ζουγκάνωφ ζήτησε την παραίτηση της κυβέρνησης Τσερνομύρντιν, το αντί του Γέλτσιν δεν φαίνεται να ιδρώνει, δεδομένου ότι οι αλλαγές που έκανε στο σύνταγμα του επιτρέπουν σε κάθε περίπτωση να έχει τον τελευταίο λόγο σε ό,τι αφορά το πολιτικό γίγνεσθαι στη χώρα. Δεν μπορεί, βέβαια, και ν' αγνοήσει το αποτέλεσμα των εκλογών, κυρίως γιατί οι εκλογές αυτές λειτουργούν και ως βαρόμετρο για τις προεδρικές εκλογές του Ιουνίου. Πολιτικοί αναλυτές ακόμα και στο περιβάλλον του Γέλτσιν δηλώνουν ότι τώρα ο πρόεδρος πρέπει να τρέξει εάν θέλει να προλάβει το τρένο των προεδρικών εκλογών. Τι ακριβώς σημαίνει αυτό

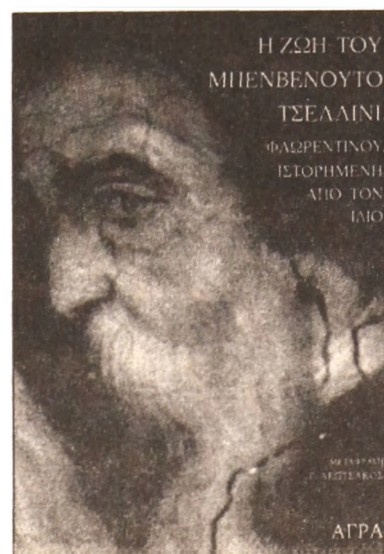
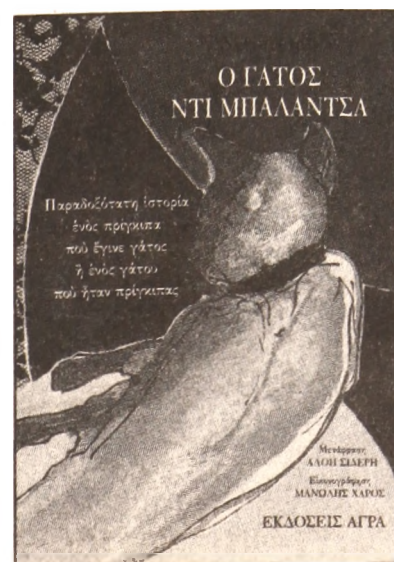
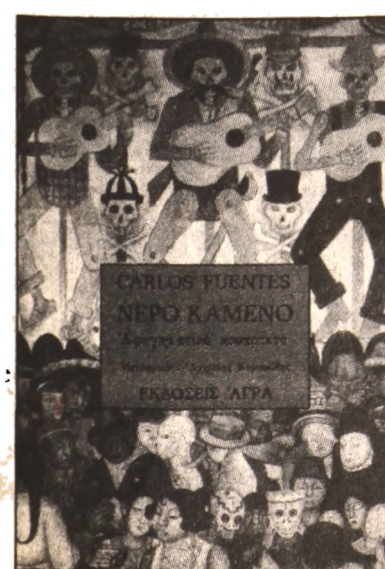
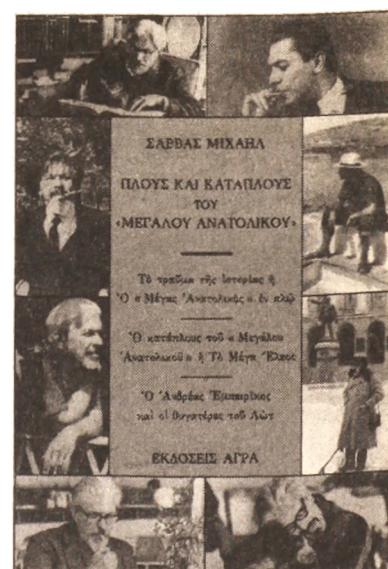
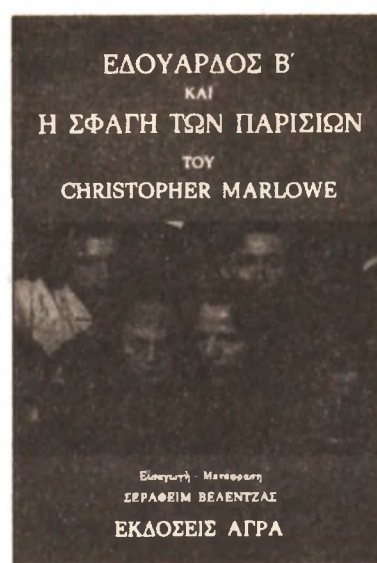
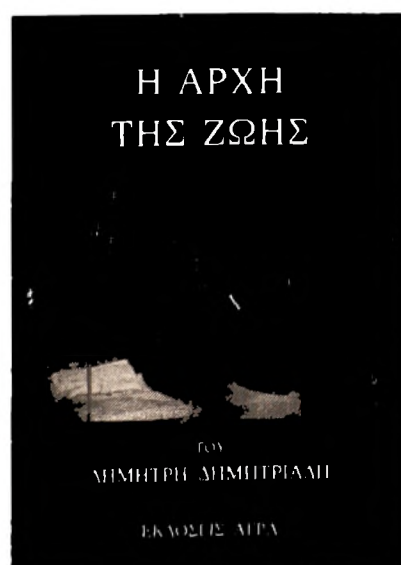
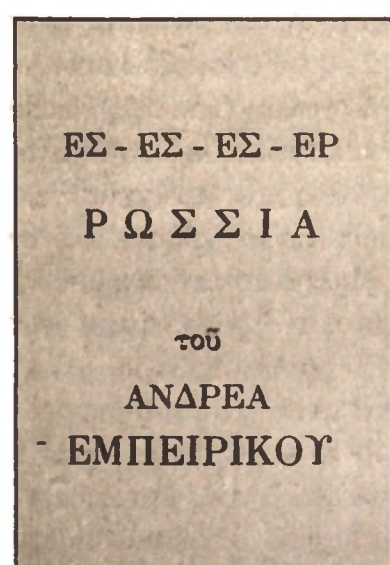
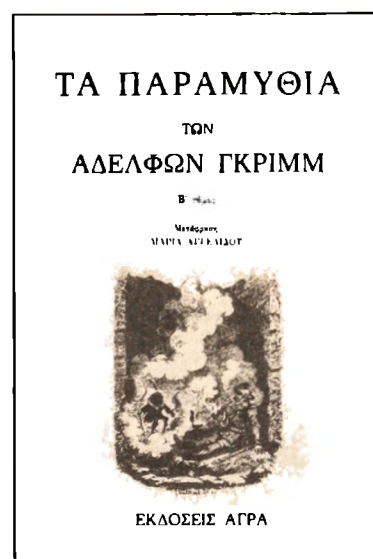
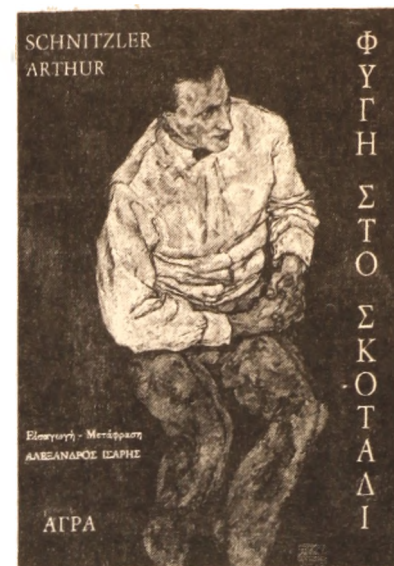
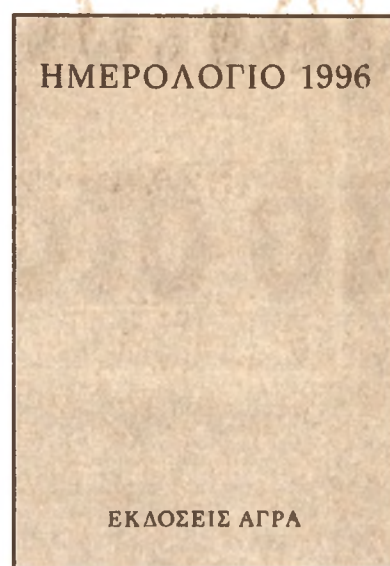
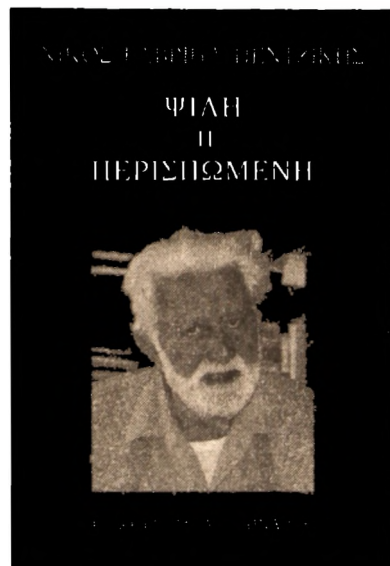
δεν είναι σαφές. Το πιθανότερο είναι ότι ο πρόεδρος θα προσπαθήσει να ρίξει στάχτη στα μάτια του ρωσικού λαού με έναν μίνι-ίσως ανασχηματισμό ή με διαταγή να χαλαρώσουν λίγο τα λουριά της λιτότητας για να πληρωθούν μισθοί μηνών που δεν έχουν πληρωθεί ή με κυνήγι μαγισσών εναντίον της μαφίας. Είναι σαφές ότι ριζικές αλλαγές όπως άλλωστε δήλωσε και ο πρωθυπουργός Τσερνομύρντιν, δεν αναμένονται.

Αυτό που βγαίνει από τα παραπάνω είναι ότι η υπερίσχυση των κομμουνιστών δεν δρομολογεί ουσιαστικές πολιτικές εξελίξεις. Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας δεν έχει πολλά κοινά με το κόμμα από το οποίο προήλθε. Ήδη, διατυπώνονται ποικίλα σχόλια για τον ηγέτη του Γενάντι Ζουγκάνωφ που φαίνεται να έχει πιάσει το μήνυμα των καιρών και γενικώς εμφανίζεται τόσο προς τη Δύση και το κεφάλαιο όσο και προς τον ρωσικό λαό με αγαθές προθέσεις. Το χαίδεμα, βέβαια, των επιχειρηματιών είναι ασύμβατο με τις υποσχέσεις προς τον ρωσικό λαό και δημιουργεί ερωτηματικά για τον τρόπο με τον οποίο θα κυβερνούσαν τη χώρα οι κομμουνιστές σε περίπτωση που έπαιρναν τώρα την εξουσία.

Ο δρόμος δεν θα είναι ρόδινος, δεδομένου ότι η επιλογή της αγοράς είναι επιλογή χωρίς επιστροφή τόσο για τη Ρωσία όσο και για τις άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, δεδομένου ότι ο ρωσικός λαός ζητεί συγκεκριμένες δεσμεύσεις από το κομμουνιστικό κόμμα και δεδομένου ότι τις δεσμεύσεις αυτές το κόμμα δεν θα είναι εύκολο να τις εκπληρώσει όσο οι οικονομικές και άλλες συναλλαγές έχουν τεθεί υπό την υψηλή προστασία της μαφίας των μυστικών υπηρεσιών, της αστυνομίας και του στρατού.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΑΠΟ ΤΟ 1979

Το κράτος προνοίας στο στόχαστρο

της Ελένης Κολλιοπούλου

Εβδομάδα ύφεσης για τις απεργιακές κινητοποιήσεις των γάλλων εργαζομένων στον δημόσιο τομέα μετά από είκοσι τρεις ημέρες διαδηλώσεων κατά των περικοπών των κοινωνικών παροχών. Οι εγγυήσεις της κυβέρνησης για διατήρηση των συντεχνιακών προνομίων και το κάλεσμα στα συνδικάτα για διάλογο φαίνεται να κατευνάζουν την κοινωνική θύελλα που έχει παραλύσει τις μεταφορές και τη συγκοινωνία από τις 24 Νοεμβρίου.

Τα δελτία ειδήσεων μεταδίδουν συνεχώς από την αρχή της εβδομάδας τη σταδιακή επανέναρξη λειτουργίας του σιδηροδρομικού δικτύου της χώρας και του μετρό στο Παρίσι.

Στη διάρκεια της απεργίας τα μποτιλιαρίσματα έφτασαν τα 500 χλμ. Με ποδήλατα, πατίνια, ωτοστόπ και πολύ ποδαρόδρομο οι εργαζόμενοι του ιδιωτικού κυρίως τομέα έφταναν στις δουλειές τους. Τα παράπονά τους ήταν μάλλον περιορισμένα, αφού οι περισσότεροι συμφωνούσαν με τα αιτήματα των απεργών, όσο και αν τελικά υπήρχαν εγγενείς δυσκολίες για γενίκευση της απεργίας. Οι Παριζιάνοι βγήκαν από τις γαλαρίες του μετρό, ξέφυγαν από την καθημερινότητα αναγκαζόμενοι να αντιμετωπίσουν την έκτακτη κατάσταση, να αυτοοργανωθούν, να αλληλοεξυπηρετηθούν, να εκδηλωθούν, να επικοινωνήσουν.

Το κύμα αλληλεγγύης και ευφορίας στους δρόμους του Παρισιού στη διάρκεια της απεργίας θύμιζε σε μερικούς μέρες του '68. Παρ' ότι σήμερα δεν διακυβεύονται τόσο οι ιδεολογίες όσο η τσέπη του καθενός. Στόχος περισσότερο ρεαλιστικός και εφικτός. Έτσι, το πρώτο μετρό που εμφανίζεται σε κεντρικό σταθμό της πρωτεύουσας, μετά την πολυήμερη απεργία, το υπο-

Μέρες του '68, όμως σήμερα δεν διακυβεύονται ιδεολογίες αλλά η... τσέπη των πολιτών.

δέχονται θερμά χειροκροτήματα. Ανακούφιση για την επιστροφή στην ασφάλεια των μέσων μαζικής μεταφοράς.

Τι όμως άλλαξε στη διάρκεια αυτού του μήνα των κινητοποιήσεων; Ένα μικρό διάλειμμα στην αυστηρά χρονομετρημένη καθημερινότητα, που όλοι θα θυμούνται με ευχαρίστηση; Μια πρώτη και σημαντική αντίδραση στις επιταγές της Ευρώπης του Μάαστριχτ, που συνέπεσε με τα βαφτίσια την περασμένη εβδομάδα στη Μαδρίτη του ερό, εύρο, εούρο ή γιούρο;

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ

Η Εθνική Εταιρεία Σιδηροδρόμων (SNCF) ξεκίνησε την απεργία πριν από

ένα μήνα καταγγέλλοντας την απόφαση του πρωθυπουργού **Αλέν Ζιπέ** για μεταρρύθμιση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, από τα σημαντικότερα κεκτημένα του γαλλικού λαού στη μεταπολεμική περίοδο. Ένας θεσμός ανάλογος με αυτόν του δημόσιου γαλλικού σχολείου στον 19ο αιώνα, συστατικό στοιχείο της εθνικής ταυτότητας του γαλλικού λαού. Παράλληλα, ο Ζιπέ ετοίμασε και το σχέδιο αναδιάρθρωσης των σιδηροδρόμων, της πιο χρεοκοπημένης δημόσιας επιχείρησης στη Γαλλία με έλλειμμα 35 δισ. δολάρια.

Στόχος των μεταρρυθμίσεων, η μείωση των κρατικών δαπανών και του δημοσίου ελλείμματος, που έχει φτάσει ήδη τα 50 δισ. δολάρια. Άμεσα μέτρα της κυβέρνησης: Μείωση των κρατικών δαπανών, πρόσθετη φορολόγηση, αύξηση του χρόνου συνταξιοδότησης, κατάργηση των προνομιακών καθεστώτων σε ειδικές κατηγορίες δημοσίων υπαλλήλων, έλεγχος από τη Βουλή των δαπανών για την κοινωνική ασφάλιση.

Την απεργία των σιδηροδρομικών ακολούθησαν οι υπάλληλοι στα ταχυδρομεία, στη δημόσια εταιρεία ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου, στα ορυχεία, στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Φοιτητές και καθηγητές διεκδικούσαν ήδη από τον περασμένο Οκτώβριο, με καταλήψεις σχολών και δια-

δηλώσεις, πρόσθετα κονδύλια για αναβάθμιση των σπουδών, νέες θέσεις στα πανεπιστήμια, υποδομή και κυρίως μέτρα για την ανεργία.

Σε όλες τις μεγάλες πόλεις της Γαλλίας, Μασσαλία, Τουλούζη, Νίκαια, Μπορντώ, Γκρενόμπλ, Νάντη, Ρουέν, οι διαμαρτυρίες είναι μαζικές και δυναμικές. Η μεγαλειώδης συγκέντρωση της 12ης Δεκεμβρίου ξεπερνά τα 2,5 εκατ. εργαζομένους. Καθολική συμμετοχή, όσο και αν τα γαλλικά μέσα ενημέρωσης παρουσιάζουν τη συγκέντρωση σε δεύτερη μοίρα μέσα στη «συγκινητική» επικαιρότητα: Απελευθέρωση από τους Σερβοβόσνιους των δύο γάλλων πιλότων μετά τρεις μήνες ομηρία, λαμπρή ατμόσφαιρα των Ηλυσίων Πεδίων για την υπογραφή της συμφωνίας Ντέιτον, η σύνοδος κορυφής της Μαδρίτης, ρεπορτάζ για τη ζημιά των εμπορών από τη μείωση της αγοραστικής κίνησης εν όψει των εορτών, ή στιγμιότυπα από την ταλαιπωρία των κατοίκων της γαλλικής πρωτεύουσας χωρίς συγκοινωνίες...

Προς το τέλος της τρίτης εβδομάδας των κινητοποιήσεων, οι γενικές συνελεύσεις των 180.000 σιδηροδρομικών της χώρας αποφασίζουν τη σταδιακή αναστολή της απεργίας. Οι εγγυήσεις από την κυβέρνηση έχουν ήδη φτάσει, κατ' αρχήν, στους σιδηροδρομικούς, προκειμένου να καμφθεί το απεργιακό κύμα παραμονές των εορτών: πάγωμα του σχεδίου εξυγίανσης των γαλλικών σιδηροδρόμων, υποχώρηση στο συνταξιοδοτικό (δεν αυξάνεται ο χρόνος συνταξιοδότησης στα 40 χρόνια), διατήρηση των προνομίων και των επιδομάτων των δημοσίων υπαλλήλων. Ο πρόεδρος της SNCF Ζαν Μπεργκουνιού παραιτείται υπό την πίεση του ισχυρού συνδικάτου CGT (πρόσκειται στους κομμουνιστές), που εκτιμά ότι «οι νέες διαπραγματεύσεις για το μέλλον της SNCF πρέπει να γίνουν με νέα διεύθυνση της επιχείρησης».

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΣ ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΣ;

Ο Αλέν Ζιπέ, με πατερναλιστική και συμβιβαστική διάθεση, καλεί από το κρατικό κανάλι Φρανς 2, την περασμένη Κυριακή, τους απεργούς σε «κατανόηση και συμφιλίωση». Το ραντεβού για το διάλογο με τους κοινωνικούς φορείς ορίζεται για χθες. Η ατζέντα περιλαμβάνει «ανάπτυξη, απασχόληση των νέων και μείωση του χρόνου εργασίας». Το ασφαλιστικό σύστημα και η πολιτική της λιτότητας παραμένουν

τα αδιαπραγμάτευτα χαρτιά του. Η CGT δεν αποκλείει και νέες κινητοποιήσεις, αν δεν αποσυρθεί το σχέδιο μεταρρύθμισης του ασφαλιστικού συστήματος.

Ο Μαρκ Μπλοντέλ, πρόεδρος του δεύτερου ισχυρού συνδικάτου της Γαλλίας, της Φορς Ουβριέρ-FO (ανεξάρτητοι αριστεροί, σοσιαλιστές έως τροτσκιστές), δηλώνει ότι «βρισκόμαστε σε καλό δρόμο», μετά τις εγγυήσεις του Ζιπέ. Οι αντίπαλοί του τον κατηγορούν ότι υποκινεί την απεργία με άξονα τα προσωπικά και οικονομικά συμφέροντά του, που συνδέονται με το Εθνικό Ταμείο Ασφάλισης Υγείας (CNAM). Με τη θέσπιση του ελέγχου των ασφαλιστικών δαπανών από τη Βουλή, που προβλέπει το σχέδιο Ζιπέ, οι εργοδότες και η FO χάνουν τη μέχρι σήμερα αποκλειστική διαχείριση των ποσών που διατίθενται για την κοινωνική ασφάλιση.

Η «εκσυγχρονιστική» λογική που θέλει τη Γαλλία να έχει κυρίαρχο ρόλο στην Ενωμένη Ευρώπη, πλάι στην ισχυρή Γερμανία, βρίσκει ανταπόκριση στο συνδικάτο CFDT (μετριοπαθείς σοσιαλοδημοκράτες και χριστιανοδημοκράτες). Η γενική γραμματέας του, Νικόλ Νοτά, ανακηρύσσεται στο πιο αμφιλεγόμενο πρόσωπο της μέρας: Μέλη του συνδικάτου την κατηγορούν για προδοσία επειδή υποστήριξε κάποια σημεία του σχεδίου Ζιπέ και διαφοροποιήθηκε από τις μαζικές κινητοποιήσεις. Για άλλους γίνεται πόλος συσπείρωσης όλων όσων θέλουν να επανακτήσει η Γαλλία το χαμένο της γόητρο, να ξεφύγει από την εθνική της αναδίπλωση προσαρμοζόμενη στις επιταγές της διεθνοποιημένης οικονομίας. Στην ίδια συλλογιστική, αριστεροί καθολικοί, σοσιαλιστές διανοούμενοι, ο πυρήνας του εξηντάχρονου περιοδικού *Εσπρί*, με κείμενό τους διαμαρτύρονται για τις κινητοποιήσεις, θεωρώντας τους απεργούς εμπόδιο στην ανέλιξη της Γαλλίας σε κυρίαρχη θέση στην ενωμένη Ευρώπη.

Σε απάντησή τους μαρξιστές και αριστεροί ριζοσπάστες του προοδευτικού Ντεμπά υποστηρίζουν υλικά και ηθικά τους απεργούς που «παλεύουν για τα δικαιώματα όλων». Ο διάσημος κοινωνιολόγος, Πιερ Μπουρντιέ, πιστεύει ότι «αυτό που διακυβεύεται σήμερα είναι η ανάγκη της δημοκρατίας ενάντια στην τεχνοκρατία: πρέπει να τελειώνουμε με την τυραννία των "ειδικών", στίλ Παγκόσμια Τράπεζα ή Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, που επιβάλλουν

άνευ συζήτησης τις προσαγές του νέου Λεβιάθαν, των "χρηματοπιστηριακών αγορών" και που δεν διαπραγματεύονται αλλά "εξηγούν"» (*Η Εποχή*, 17/12/95, σ. 23).

Το ξεχασμένο συνδικαλιστικό κίνημα παρ' όλες τις αντιφάσεις του απέδειξε την ικανότητα συσπείρωσης και μαζικοποίησης. Οι δύο κύριοι αντίπαλοι, εκπρόσωποι των αριστερών συνδικαλιστικών φορέων της Γαλλίας, CGT και FO, έσφιξαν για πρώτη φορά τα χέρια μετά τη διάσπαση του 1947. Η σοσιαλιστική αντιπολίτευση του Λιονέλ Ζοσπέν ήταν αμήχανη στη διάρκεια των κινητοποιήσεων. Μετά την αποδυνάμωση της Δεξιάς στις επαναληπτικές βουλευτικές εκλογές σε επτά εκλογικές περιφέρειες, στις αρχές του Δεκέμβρη, επωφελήθηκε από τη γενική δυσареσκεία και την αντιδημοτικότητα της κυβέρνησης για να κατηγορήσει τον Ζιπέ για «αυταρχικότητα και αδυναμία συνδιαλλαγής».

Η κοινωνική κρίση στη Γαλλία αποκάλυψε την οικονομική κρίση που υπάρχει στην Ευρώπη μετά από μια δεκαετία εφαρμογής των προγραμμάτων λιτότητας. Το Μάαστριχτ ήρθε να νομιμοποιήσει στην αρχή της δεκαετίας την πολιτική συρρίκνωσης του κράτους πρόνοιας. Η πολυπόθητη ανάκαμψη δεν ήρθε. Αντίθετα, οι δείκτες δείχνουν μείωση της ανάπτυξης σε σχέση με το ΑΕΠ και αύξηση του ποσοστού των ανέργων.

Για τη θεραπεία του πάσχοντος δημοσίου τομέα, οι οικονομολόγοι έχουν λύσεις: εκσυγχρονισμός με ολίγη ή πλήρη ιδιωτικοποίηση των δημοσίων επιχειρήσεων λόγω αδυναμίας χρηματοδότησής τους από το κράτος, εναρμόνιση των παροχών των δημοσίων υπηρεσιών, εισαγωγή της έννοιας «των κοινοτικών υπηρεσιών» σε βάρος των εθνικών, ταχύτερη ανάπτυξη με την καθιέρωση των νόμων της ελεύθερης αγοράς, που επιτρέπουν ευέλικτη κίνηση κεφαλαίων από χώρα σε χώρα. Μέχρι σήμερα η πολυαναφερόμενη παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα βρίσκεται στην υπηρεσία της συντήρησης και της μεγιστοποίησης του κεφαλαίου. Πού χωράει μέσα σε αυτές τις λύσεις το όραμα της συνύπαρξης των λαών, έτσι όπως μας το θύμισαν δυναμικά οι γάλλοι απεργοί; Επιστημονικά εργαλεία υπάρχουν και εφευρίσκονται ανάλογα με τους στόχους που επιδιώκουμε να υλοποιήσουμε. Την Ευρώπη των πολιτών, ποιος θα τη χρηματοδοτήσει;

ΚΟΣΜΟΔΡΟΜΙΟ

«ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΠΟΥ ΑΝΟΙΞΑΝ ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ»

Μόλις άρχισε να κοπάζει το απεργιακό κίνημα στη Γαλλία φούντωσε στο Βέλγιο. Οι εργαζόμενοι στους βελγικούς σιδηρόδρομους και τις βελγικές αερογραμμές «Σαμπένα» προχώρησαν σε νέες απεργιακές κινητοποιήσεις στις 19 του μήνα, με αποτέλεσμα να παραλύσει το δίκτυο μεταφορών ειδικά στο νότο. Κύριο αίτημα και των Βέλγων εργαζομένων να σταματήσει η επίθεση λιτότητας εναντίον τους στο βωμό της σύγκλισης των ευρωπαϊκών οικονομιών και του Μάαστριχτ.

«ΜΑΧΗ ΓΙΓΑΝΤΩΝ»

NBC και Microsoft εναντίον CNN. Το μεγαλύτερο τηλεοπτικό δίκτυο NBC και η μεγαλύτερη εταιρεία προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών ετοιμάζουν πυρετωδώς έναν καλωδιακό τηλεοπτικό σταθμό συνεχούς ενημέρωσης. Ο σταθμός θα γίνει ο πρώτος ανταγωνιστής του δικτύου CNN. Όπως δήλωσε ο φοβερός εγκέφαλος της Microsoft Μπιλ Γκέιτς, στόχος της επιχείρησης είναι να συνδυαστούν η ικανότητα συγκέντρωσης ειδήσεων του NBC με την τεχνολογία της Microsoft. Ο Γκέιτς πρόσθεσε ότι το σχέδιο μπορεί να μην αποφέρει κέρδη τα πρώτα πέντε με έξι χρόνια, αλλά οι δύο εταιρείες είναι παρ' όλα αυτά αποφασισμένες ν' αναλάβουν το εγχείρημα! Έτσι κινούνται οι βαρύνοντες των μνημια σήμερα, με συγκέντρωση της εξουσίας στα χέρια όσο το δυνατόν λιγότερων ανθρώπων και με τη χειραγωγή-

ση όσο το δυνατόν περισσότερων ανθρώπων.

«ΔΑΣΚΑΛΕ ΠΟΥ ΔΙΔΑΣΚΕΣ»

Μαθήματα δημοκρατίας θέλει να δώσει η Τουρκία υποστηρίζοντας ότι υπήρξε πρωτοπόρος στην παροχή του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις γυναίκες. Η 5η Δεκεμβρίου, όμως, που έχει οριστεί ως ημέρα επετείου της απόκτησης δικαιώματος ψήφου από τις γυναίκες, συνέπεσε με την ανακοίνωση από τα κόμματα των συνδυασμών που κατεβαίνουν στις γενικές εκλογές. Για του λόγου το αληθές, λοιπόν, οι γυναίκες υποψήφιες είναι ελάχι-

στες και ακόμα πιο λίγες είναι αυτές που αντικειμενικά έχουν πιθανότητες να μπουκώσουν τελικά στο Κοινοβούλιο. Να σημειωθεί ότι το ισλαμικό κόμμα της ευημερίας αποφάσισε την τελευταία στιγμή να μη συμπεριλάβει ούτε μια γυναίκα υποψήφια με τη φτηνή δικαιολογία ότι το τσαντόρ δεν είναι συμβατό με τα ενδύματα που καλούνται να φορούν οι υπόλοιποι βουλευτές.

«ΔΩΡΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ»

Αποφασιστικό βήμα για την αντιμετώπιση της μεγάλης έλλειψης οργάνων για μεταμοσχεύσεις έκανε

η ιταλική γερουσία πρόσφατα, ψηφίζοντας νόμο που καθιστά αυτόματα όλους τους ιταλούς πολίτες άνω των 16 ετών δωρητές οργάνων. Για να μην εμπεριέχεται κάποιος στην κατηγορία των δωρητών οργάνων θα πρέπει να έχει προμηθευτεί μια ειδική κάρτα που να λέει ότι αρνείται να γίνει δωρητής. Σε αντίθετη περίπτωση, όποιες και αν είναι οι αντιδράσεις των συγγενών, είναι δωρητής οργάνων. Μένει η έγκριση και της Βουλής για να γίνει η παραπάνω ρύθμιση νόμος. Σε περίπτωση που η Βουλή την υπερψηφίσει, ο νόμος θα τεθεί σε εφαρμογή ένα χρόνο μετά.

Θα ανατείλει άραγε μια νέα εποχή ειρηνικής συμβίωσης και σταθερότητας στη Βοσνία για το 1996; Θα φύγουν τα συρματοπλέγματα που διαχώρισαν τους απλούς ανθρώπους έπειτα από τόσους αιώνες κοινής ζωής, ανεξάρτητα από την εθνική καταγωγή και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις;

Μόλις Κυκλοφόρησε

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΟΥΛΑΣ

ΣΤΑΘΜΟΙ

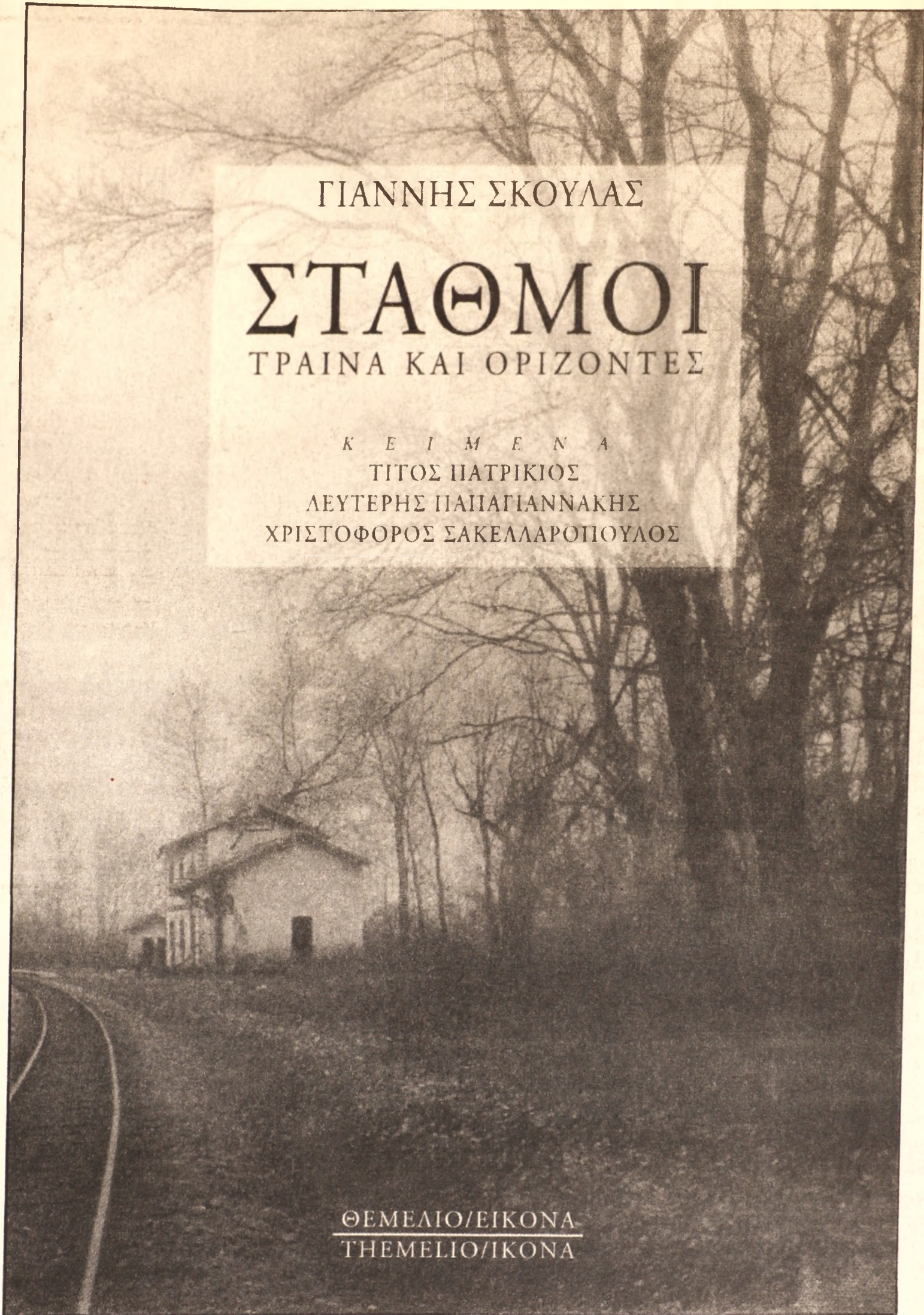
ΤΡΑΙΝΑ ΚΑΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

Κ Ε Ι Μ Ε Ν Α

ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΑΚΗΣ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΜΕΛΙΟ/ΕΙΚΟΝΑ
THEMELIO/IKONA

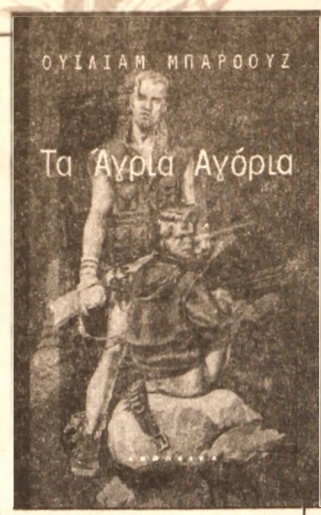
Έκδοση Πολυτελής – 140 έγχρωμες φωτογραφίες – τιμή δρχ. 14.000
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ – ΛΕΣΧΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ – ΣΟΛΩΝΟΣ 84 – ΤΗΛ.3608180

Εκδόσεις

Απόπειρα

Κυκλοφορούν

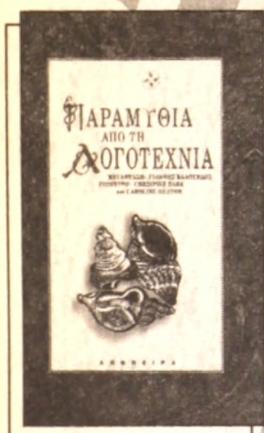
Ουίλιαμ Μπάροουζ
Τα άγρια αγόρια

Πωλ Όλιβερ
Η ιστορία του Blues

Ντάνης Φώτος
Ελένης νήσος

Παραμύθια
από τη
λογοτεχνία

Παραμύθια
από τον
Αμαζόνιο

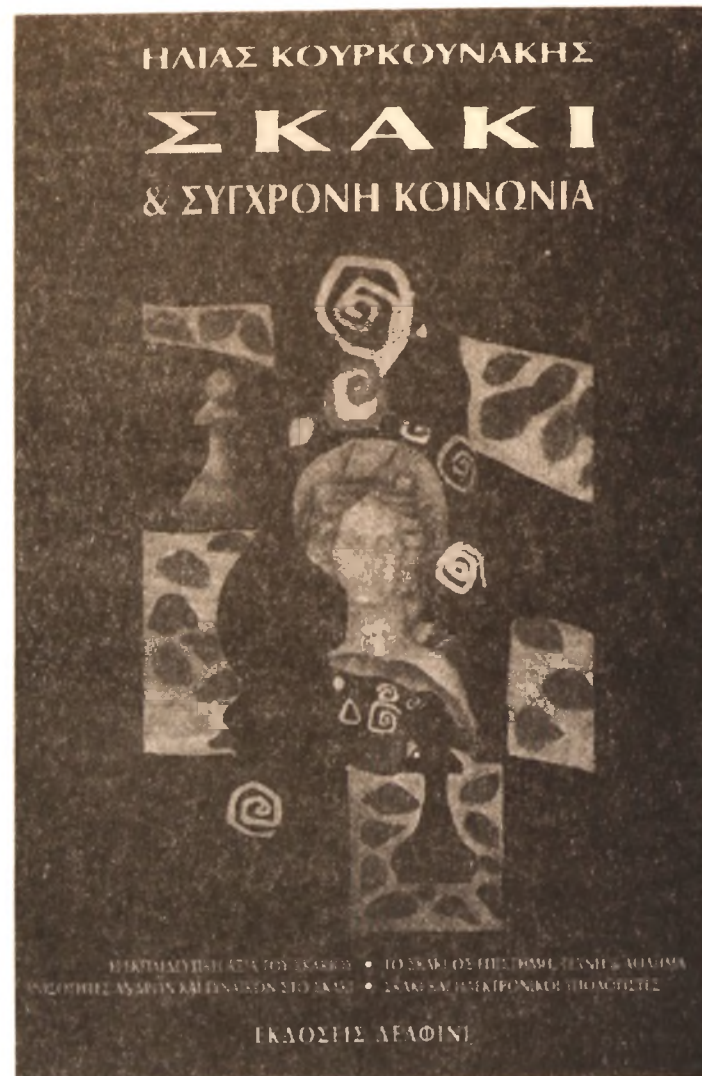

Παραμύθια
από τις
Ινδίες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΠΟΠΕΙΡΑ: ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ 18-20,
106 80 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ. 6450519 /FAX 3630376

ΕΛΦΙΝΙ

ΜΕΛΕΤΕΣ • ΔΟΚΙΜΙΑ • ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Το σκάκι,
το ευγενές άθλημα,
και οι αξίες που προτείνει·
οι σχέσεις με τα παιδιά
κι οι πολύπλευρες διαδικασίες
της γνώσης και της μάθησης·
οι γυναίκες κι οι διάφοροι
κοινωνικοί ανταγωνισμοί·
οι «έξυπνες» μηχανές
κι οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές.
Οι ποικίλες πλευρές,
οι πολυδιάστατες προεκτάσεις
και το κοινωνικό πρόσωπο
ενός στρατηγικού αθλήματος,
όπως τα αναλύει και τα περιγράφει
ένας από τους μεγαλύτερους,
διεθνώς διακριθέντες,
έλληνες σκακιστές.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΕΛΦΙΝΙ, ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 23-25,
106 77 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 38 30 955, FAX: 33 03 175
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ 50-52,
106 81 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 33 03 380

Σελίδες για τον Ζήσιμο Λορεντζάτο

μαζί με ένα χειρόγραφο ποίημά του
και ένα αθησαύριστο κείμενό του

Γράφουν οι:

Γιώργος Γ. Αλισανδράτος
Μισέλ Φάις, Γεώργιος Παμπούκης
και Παναγιώτης Ιωαννίδης

Εικονογράφηση:

έργα του Δημήτρη Πικιώνη

Σημείωμα του επιμελητή

Με την πρόσφορη αφορηή των ογδόντα χρόνων του Ζήσιμου Λορεντζάτου, το ANTI αφιερώνει τις σελίδες που ακολουθούν στο δοκιμακό-του έργο. Συνεχίζεται, έτσι, η παράδοση του περιοδικού να τιμά ανθρώπους των οποίων η σκέψη και η έκφραση πιστεύουμε πως μας αφορούν. Ανθρώπους που ενδεχομένως δέν ήσαν ποτέ στο επίκεντρο των κοινών και τρεχόντων ενδιαφερόντων, όμως παρ' όλα αυτά (ή ακριβώς για αυτό...), το έργο-τους και το ήθος-τους είναι σε θέση να φωτίσουν όχι μόνο τις βασικές κατευθύνσεις της ζωής-μας, αλλά και το καθημερινό-της ύφος. Η επιμονή στην διάνοιξη ενός προσωπικού δρόμου, μη εξαρτημένου από τους σύγχρονους συρμούς, η υπομονετική άσκηση στον χειρισμό των εργαλείων της όποιας δουλειάς, και η προσεκτική, λεπτομερής εργασία πάνω στο υλικό –τρείς στάσεις ζωής που δέν πρέπει να συγχέονται με τα άκρα αντίθετά-τους: τον δογματισμό, τον ακαδημαϊσμό και τον σχολαστικισμό– ήταν, και θα παραμένουν, πάντα, αρετές σπάνια υλοποιημένες. Ωστόσο, έχουν υπάρξει εποχές όπου οι αρετές αυτές προσφέρονταν τουλάχιστον ως ιδεώδεις συμπεριφορές, προς τις οποίες έτειναν, έστω κι αν δέν τις κατόρθωναν, πολλοί. Ο κόπος που συνεπάγεται μιά τέτοια προσπάθεια δέν θεωρούνταν χαμένος, ακόμα και όταν η προσπάθεια δέν επιτύγχανε πλήρως. Θέλουμε να ελπίζουμε πως τα σημάδια δέν μας απατούν, και πως σήμερα, μιά ακόμα περίοδος “ευκολίας” και τσαπατσουλιάς –σε όλα τα πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας, από τις προσωπικές σχέσεις μέχρι την πολιτική πρακτική και τα πνευματικά έργα– βαίνει προς το τέλος-της. Σ' αυτήν την καμπή, το παράδειγμα του Ζήσιμου Λορεντζάτου, ασχέτως αν συμφωνούμε με το σύνολο των διατυπώσεών-του, αποκτά πάλι, πέρα από την σταθερή-του αξία, τον χαρακτήρα του επείγοντος.

Θέλουμε πρώτα πρώτα να ευχαριστήσουμε τον κ. Δημήτρη Μαυρόπουλο, για την πολλαπλώς πολύτιμη συνδρομή-του, χωρίς την οποία οι σελίδες αυτές θα ήσαν πολύ φτωχότερες, καθώς και για την παραχώρηση ενός κειμένου από τον τόμο *Αντί χρυσέων*–Αφιέρωμα στον Ζήσιμο Λορεντζάτο, που κυκλοφορεί αυτές τις μέρες από τις εκδόσεις Δόμος και την Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη. Θερμές ευχαριστίες επίσης, για τις συστάσεις-τους κατά τον αρχικό σχεδιασμό, στους κ.κ. Δημήτρη Δασκαλόπουλο (στην φροντίδα του οποίου οφείλουμε το αντίγραφο του άρθρου «Ελευθερία και γλώσσα»), Νίκο Γιανναδάκη και Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλο.

Είμαστε ευγνώμονες στην κ. Αγνή Πικιώνη και στις εκδόσεις Μπάστα-Πλέσσα, που ευγενικά επέτρεψαν την αναπαραγωγή έργων του Δ. Πικιώνη από το λεύκωμα *Πικιώνης* (επιμέλεια Αγνή Πικιώνη), εκδ. Μπάστα-Πλέσσα, Αθήνα 1994.

Τέλος, να σημειώσουμε πως μόνο ο Μισέλ Φάις έγραψε στο “επίσημο” μονοτονικό –ο δέ επιμελητής χρησιμοποίησε το μονοτονικό που είχε προταθεί από τον Ε. Παπανούτσο.

Επιμέλεια: Παναγιώτης Ιωαννίδης
Καλλιτεχνική επιμέλεια: Βασίλης Μπάλλας

Ο ΞΕΝΟΣ

Βράδα/τ' ἀγγά σι' Τούντι.

Ποτόχο μέσο

Κιό διήγα Τζαί σέ κκουινό τ'ροσευχητή

Τ'ε' κατόνζη τ'ραβημάς σ' μιά κόρη

Πασοφείας έστ' σσίγ'μα σ' δ'έ ζέστομ'μα σ' κανέναν

Κυ' μ'ητ' καν' τό ρεάει και δειν'

Τ'αχ' σ' δ'έ καμπατ'ρά και φαχ'ν' / οιν

Τό χ'αγ'σ' τ'η μ'η'μας, βαδ'ν' σ' τ'α'ράκαι τ'α'

μ'α'ρα' του

Τ'α'ράβ'ν'τα ρά σ'άντα ύφα και μέγα.

Και τ'ά σ' δ'έ μ'η'μας σ'ι' λεβ'ν'η

Τ'α' μ'η'μας σ' δ'έ μ'α'μα σ'α'ράκαι και δ'έ ξέλει

Και τ'ω δ'έ καμπατ'ρά, τ'α'ρά, σ' δ'έ σ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα

Τ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα μ'α' σ'α'ράκαι και σ'α'ράκαι.

Ο Ίμ'ον Ήρα μ'η'μας κ'α' μ'η'μας.

Κασι'σ'ν'ος

Φωτάς π'α'ρά τ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα; Τ'α'ρά τ'ά μ'α'μα

Τ'α'ρά τ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα τ'ά μ'α'μα:

“Ο Ίμ'ον Ήρα μ'η'μας, και β'α'ρα σ' δ'έ σ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα

Τ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα τ'ά μ'α'μα τ'ά μ'α'μα τ'ά μ'α'μα.

Κ'α'ρά, τ'α'ρά τ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα τ'ά μ'α'μα;

Λίγ'ος μ'η'μας

Π'α'ρά τ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα τ'ά μ'α'μα

Τ'α'ρά μ'α'ρά τ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα τ'ά μ'α'μα

Τ'α'ρά τ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα τ'ά μ'α'μα

Κ'α'ρά τ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα τ'ά μ'α'μα

Τ'α'ρά τ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα τ'ά μ'α'μα

Και τ'α'ρά τ'α'ράκαι τ'ά μ'α'μα τ'ά μ'α'μα

Ο Ξένος

Κατεβατή σαδεά σιάν άνθμο, ένα παίγμο.
Τάνο τόν ήλθσαν τά ωρα, κάμα ζωήτα
Πά ήλθσαν τά τάν τόν αεί ωρα και σά,
ώσόνω θάβει τήτα τόν άσμοάδαν.
Ύστερα ο ξένος έφυγε όπως ήρθε
Χάθηκε, άνθρώπου μάτι δεν τον είδε ποτέ.

*

Βασιλιάς ή στρατιώτης πλούσιος ή φτωχός
Όποιος γυρεύει και καλά τά μάθει
Με τον κανόνα και με τόν διαβήτη
Ποιος είναι ο ξένος, δε θα καταλάβει
Ποτές του τίποτα από ποίηση (κι άλλα πιο κρυμμένα
Στο φρόνημα τών ανθρώπων) - τόν δηλώνει ο μύθος -
Όσο αν κάνει τόν άνεμο κουβάρι
Σε πανύψηλες μέσα βιβλιοθήκες
Μερώνοντας ανήμερα βιβλία,
Όσο αν ξέρει τόν κόσμο να διαβάσει
Όσο αν είναι σοφός
ή αιώμα και τή ήρωσση
(Με τόν σιγνόν ή αιτάς τόν δημονιάζω στίχους)
Τών ανθρώπων θάβει και τών άγγέλων...

Βράδιαζε αργά στο Τούνεζι.

Μονάχος μέσα

Στο Μεγάλο Τζαμί στο σκοτεινό προσευχητήρι
Με κατάνυξη τραβηγμένος σε μια κόχη
Μαστορεύει ένα ποίημα που δεν ξεστομίζει σε κανέναν
Και μήτε καν το γράφει πουθενά
Παρά σα δυο καματερά που ζευγαρίζουν
Το χωράφι της μνήμης, βαθιά στ' αυλάκια του μυαλού του
Χαράζονται για πάντα ώρα και μέρα.

Και να σε λίγους μήνες στη Σεβίλλη
Τον ζυγώνει στο δρόμο παλικάρι που δεν ξέρει
Και του λέει κομποσκοίνι, θαρρείς, σε ασκητευτή τα χέρια
Ολάκερο το ποίημα με στροφές και στίχους.
Ο Ιμπν Άραμπης κερώνει.

Σαστισμένος

Ρωτάει ποιος έγραψε το ποίημα; Πάλι τον σαστίζουν
Για δεύτερη φορά τα λόγια τούτα:
« Ο Ιμπν Άραμπης » - που βέβαια ο άλλος δεν τον ξέρει
Μήτε και πως τον βλέπει εκεί μπροστά του.
Καλά, πώς έμαθε στροφές και στίχους;

Λίγους μήνες

Πρωύτερα - την ίδια ώρα και μέρα
Που μαστόρευε στο Τούνεζι το ποίημα
Του Προφήτη ο πιστός - ανακατώθη
Σε μια παρέα παλικαριών εκεί στην ίδια
Τη Σεβίλλη ένας ξένος, άγνωστος προσκυνητής
Και ξεθηκάρωσε μπροστά τους καβαλάρης σάμπως
Κατεβατή σπαθιά στον άνεμο, ένα ποίημα.
Τόσο το ζήλεψαν τα παλικάρια εκείνα
Που ζήτησαν να τους το πει πάλι και πάλι
Ωσόντου πλέρια τέλος το απομάθαν.
Ύστερα ο ξένος έφυγε όπως ήρθε
Χάθηκε - ανθρώπου μάτι δεν τον είδε πια.

*

Βασιλιάς ή στρατιώτης πλούσιος ή φτωχός
Όποιος γυρεύει και καλά να μάθει
Με τον κανόνα και με τόν διαβήτη
Ποιος είναι ο ξένος, δε θα καταλάβει
Ποτές του τίποτα από ποίηση (κι άλλα πιο κρυμμένα
Στο φρόνημα του ανθρώπου) - τόν δηλώνει ο μύθος -
Όσο αν κάνει τόν άνεμο κουβάρι
Σε πανύψηλες μέσα βιβλιοθήκες
Μερώνοντας ανήμερα βιβλία,
Όσο αν ξέρει τόν κόσμο να διαβάσει
Όσο αν είναι σοφός

ή ακόμα και τις γλώσσες

(Με τους στερνούς αυτούς που θημωνιάζω στίχους)
Των ανθρώπων λαλεί και των αγγέλων...

Συνοπτικός Εργοβιογραφικός Πίνακας Ζήσιμου Λορεντζάτου

- 1915 Γέννηση.
- 1936 Έντγκαρ Πόε.
- 1937 Edgar Allan Poe: Εύρηκα. Ένα δοκίμιο για το υλικό και πνευματικό σύμπαν.
- 1938 Δ. Ι. Αντωνίου.
- 1945 Δοκίμιο Ι. Το εκφράζεσθαι.
- 1948 Ο Θησέας του Αντρέ Ζίντ.
Αρχή αλληλογραφίας με το Σεφέρη. Ετοιμάζεται για τις εξετάσεις πτυχίου της Φιλοσοφικής Σχολής.
- 1949 Αναχώρηση για την Γαλλία. Συγκατοικεί με τον Ελύτη.
- 1950 Έζρα Πάουντ: Κατάη (μετάφραση και πρόλογος).
Ανοιξη: ταξίδι ενός μηνός στο Λονδίνο: γνωριμία, κατόπιν συστάσεως του Σεφέρη, και φιλία με τον Φίλιππο Σέρραρντ. Παρίσι. Γέννηση της κόρης-του.
- 1951 Ημερολόγιο (Ρόδος).
Παρίσι. Χαρτούμ. Ελλάδα.
- 1953 Γουλιέλμου Μπλέηκ: Οι Γάμοι του Ουρανού και της Κόλασης (μετάφραση και εισαγωγή).
Λονδίνο: φιλοξενείται απο τον Σέρραρντ.
- 1954 Λονδίνο. Ελλάδα.
- 1955 Μικρά Σύρτις.
- 1956 Οριστική επιστροφή στην Ελλάδα. "Αποκηρύττει" τα πρό του Μπλέηκ κείμενά-του.
- 1959 Ενός λεπτού σιγή. (Για τον θάνατο του Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- 1960 Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Πενήντα χρόνια απο το θάνατό-του.
- 1961 Το Χαμένο Κέντρο (Για τον Σεφέρη).
- 1964 Πρόλογος στα Σχόλια στον Καβάφη του Ι. Α. Σαρεγιάννη, εκδ. Ίκαρος.
- 1965 Ένας ορισμός του Σολωμού για το ύφος (stile).
T. S. Eliot.
- 1966 Ο Σωκράτης Κουγέας και η μέσα Ελλάδα.
Απο την Πίζα στην Αθήνα: Η περίπτωση Πάουντ (η μελέτη αυτή ολοκληρώνεται το 1986).
- 1967 Ένα τετράστιχο του Χαίλντερλιν.
- 1968 Ο αρχιτέκτονας Δημήτρης Πικιώνης [Α']
- 1969 Ο Διάλογος του Σολωμού: Ένας παραλληλισμός και ένας απολογισμός.
Μικρά Αναλυτικά στον Καβάφη [Πρότερα].
Αλφαβητάρι.
- 1970 Α. Schmetmann: Για να ζήση ο κόσμος (πρόλογος και μετάφραση).
- 1971 Δύο Κείμενα: -Ο Παύλος Βαλερύ και τα επίχειρα της λογικής. -Ο Tractatus του Wittgenstein και ο "άναξ ού το μαντείο...".
- 1972 Απόσωμα.
- 1975 Ελευθερία και γλώσσα.
Το ελληνικό κράτος και ο πολιτισμός-του.
- 1976 Κριτική Ελληνική Σκέψη (εκλογή και παρουσίασμα), εκδ. Ίκαρος.
Μικρά Αναλυτικά στον Καβάφη [Ύστερα].
Παλίμψηστο του Ομήρου.
Οι Ρωμιές (o altra cosa).
- 1977 Αρχαίοι Κριτικοί.
Χωρομετρήσεις: Τρισάγιο σε τρεις ποιητές.
Ένα παλιό μήνυμα για το σύγχρονο κόσμο (μετάφραση και εισαγωγή).
Εισαγωγικά απο μιά βιβλιοκρισία (για τον Κ.Καστοριάδη).
- 1978 Καταγραφές.
- 1979 Η έννοια της λογοτεχνικής κριτικής.
- 1981 Ο αρχιτέκτονας Δημήτρης Πικιώνης [Β'].
- 1983 Στου τιμονιού το αυλάκι, εκδ. Δόμος.
- 1984 Το Τετράδιο του Μακρυγιάννη.
- 1985 Όσοι ξεκινούν.
Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης [Β'].
- 1986 Άγγελος Σικελιανός.
- 1987 Τα Ξένια του Montale (εισαγωγή και μετάφραση) [ανάτυπο απο το περιοδικό Εκηβόλος, τεύχος 16-17].
- 1988 Ο Καρυωτάκης.
- 1989 Φόρος τιμής στον E.A. Blair.
- 1990 Γράμματα Σεφέρη-Λορεντζάτου (1948-1968), επιμέλεια Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου, εκδ. Δόμος.
- 1991 Συλλογή και Πηγές, εκδ. Δόμος.
Τα Αυτοβιογραφικά (Autobiographisches) ενός μεγάλου (1879-1955).
- 1994 Μελέτες, εκδ. Δόμος.
Προλόγισμα στις Μεταφράσεις του Καρυωτάκη, εκδ. Το Ροδακίό.

Με πλάγια αναγράφονται βιβλία ή άρθρα. Για κείμενα που, μόνα-τους ή μαζί με άλλα, τυπώθηκαν σε βιβλίο αφού είχαν πρώτα δημοσιευτεί αλλού, αναφέρεται μόνο η χρονολογία της δεύτερης παρουσιάσής-τους.

Πληροφορίες αντλήθηκαν απο την εκτενή εργασία του Δ. Δασκαλόπουλου, Εργογραφία Ζήσιμου Λορεντζάτου, στο Παλίμψηστον, Περιοδική Έκδοση της "Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης", Ηράκλειο Κρήτης 1986, τεύχος 2, καθώς και απο τα Γράμματα Σεφέρη-Λορεντζάτου (1948-1968), επιμέλεια Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου, εκδ. Δόμος, 1990. Η χρονολογία για όσα έργα βρίσκονται συγκεντρωμένα στις Μελέτες του 1994, είναι αυτή που σημειώνεται εκεί για τα άλλα, είναι η χρονολογία έκδοσης ή δημοσίευσης. Οι εκδοτικοί οίκοι αναφέρονται μόνο για όσα έργα δέν έχουν περιληφθεί στις Μελέτες, αλλά κυκλοφορούν ακόμα.

Ζήσιμος Λορεντζάτος

Ελευθερία και γλώσσα

«Μήγαρις έχω άλλο στο νου μου πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;» – έγραφε το 1824 στο *Διάλογο* ο Σολωμός. Και τα βάζει στο νού του ο τρανός άντρας τα δυό αυτά μαζί, γιατί το έχω έχει ανάγκη από το άλλο. Η γλώσσα έχει ανάγκη από την ελευθερία. Δε μιλάμε εδώ για την ελευθερία την άλλη, αλλά για τη γλωσσική. Η άλλη ελευθερία –όπως ακριβοπληρωμένα το βλέπει κάθε άνθρωπος– απομένει στη ζωή μας πάντα προσανατολισμός, ποτέ κατάσταση: ένα μεγάλο κύμα που τρέχει, τρέχει, δίχως να φτάνη ποτέ στην ακρογιαλιά.

Η γλώσσα έχει ανάγκη από την ελευθερία. Σήμερα που οι Έλληνες, σε κρίσιμες ώρες, ξαναψηφίζουν Σύνταγμα, χρειάζεται να συλλογιστούν πως η γλώσσα έχει ανάγκη από την ελευθερία, δεν έχει ανάγκη από νομοθετήματα. Όσο πληθαίνει η νομοθεσία σε έναν τόπο, τόσο λιγοστεύει η τιμιότητα. Να γυρίσουν οι Έλληνες το κεφάλι πίσω, αν θέλουν να πατηθούν το ποδάρι μπροστά. Εκείνοι που άρχισαν πρώτοι τα νομοθετήματα με άρθρο για τη γλώσσα, στο Σύνταγμα του 1911, ξέρουμε πως έκρυβαν το δόλο μιας σκοπιμότητας. Θα ήταν σήμερα ντροπή εμείς να ακολουθήσουμε από την ανάποδη το αμαρτωλό παράδειγμα ή την ταχτική εκείνων. Ας αποποιηθούμε την κληρονομιά τους, αλλά και τη νοοτροπία τους να υπάρχει στο Σύνταγμα άρθρο για τη γλώσσα, αρνητικό ή θετικό. αχρείαστη να μας είναι τέτοια κληρονομιά: σε εμάς και στα παιδιά μας. Και ας αφήσουμε κάποτε τη γλώσσα ήσυχη να κάνει, όπως αυτή ξέρει, τη δουλειά της.

Σωστά σβήνεται, αναλογίζομαι, στο τωρινό σχέδιο Συντάγματος το άρθρο για τη γλώσσα (άρθρο 107 στο Σύνταγμα του 1952). Με το σβήσιμο του δολερνού άρθρου η γλώσσα αποχτάει φυσιολογικά τη χαμένη ελευθερία της. Είναι ντροπή σε ένα Σύνταγμα να υπάρχει άρθρο για τη γλώσσα, θετικό ή αρνητικό. Σε κανένα Σύνταγμα δεν υπάρχει, παρεχτός εκεί όπου προστατεύονται τα γλωσσικά δικαιώματα διαφορετικών γλωσσικών ομάδων μέσα σε μία πολιτεία πολυεθνική σαν την Ελβετία ή τον Καναδά, ας πούμε. Η γλώσσα είναι λειτουργία φυσική και δεν έχει ανάγκη από νομοθετήματα. Το άρθρο για τη γλώσσα, λειτουργία φυσική, στο Σύνταγμα των Ελλήνων είναι αδιανόητο ατόπημα και μασκαράλικο, να ζητούσες να κανονίσεις με άρθρο στο Σύνταγμα την κυκλοφορία του αίματος ή το βηματισμό των ανθρώπων. Από το 1911 ως σήμερα το ξεγραμμένο άρθρο βάσταξε αρκετά. Και στις μέρες μας, που το νεώτερο υπερτροφικό κράτος, είτε σοσιαλιστικό είτε κεφαλαιοκρατικό, αλλά πάντα μονότονα αντιπνευματικό, παρουσιάζει την καταλυτική τάση να χώνη παντού τα χέρια του και να ρυθμίζει με το νόμο τα πάντα ή να φυτρώνει ακόμα και εκεί που εμείς δεν το σπέρνουμε, θα ήταν μελαγχολικά ανεξήγητο να ζητούσαμε συνταγματική κατοχύρωση, να μην έφταναν τσα άλλα, και για μία λειτουργία φυσική σαν τη γλώσσα. Και όμως πολλοί αυτοι ζητάν, αδιάφορο αν θετικά ή αρνητικά.

Καιρός να αλλάξουμε στάση. Η προθυμία γύρω από τη συνταγματική κατοχύρωση της γλώσσας οδηγάει στο αδιέξοδο που τόσο καλά το δοκιμάσαμε, αφού δε γίνεται οι αντιμαχόμενες παρατάξεις να παραμερίσουν ξαφνικά τη διαφωνία τους. Η διαφωνία ας μείνη έξω από το Σύνταγμα. Φτάνει το μαγγανοπήγαδο αυτό: να

νομοθετούν οι γλωσσικές παρατάξεις να ήταν πολιτικά κόμματα. Είναι απαραίτητο η γλώσσα να αποκτήσει τη χαμένη ελευθερία της μέσα στο Σύνταγμα, ώστε να μην υπάρχει νόμιμη και παράνομη γλώσσα. Αυτό θα επηρεάσει τα πνεύματα να αποκτήσουν τη χαμένη ελευθερία της και έξω από το Σύνταγμα, πρώτα πρώτα στην Παιδεία ολόκληρη αλλά και παντού αλλού, ώστε να μην ξαναγίνη, λόγου χάρη, το προηγούμενο να δικαστή διάδικος ερήμην από το Πρωτοδικείο στον Πειραιά –ερήμην: δηλαδή να μην είχε υποβάλει διόλου προτάσεις ο πληρεξούσιος δικηγόρος του – επειδή οι προτάσεις που υπόβαλε παραβίαζαν, στο Σύνταγμα του 1952, το άρθρο 107 για τη γλώσσα. Ακόμα και όταν πονάει για το διασυρμό της δικαιοσύνης, ο κόσμος δε χάνει την αίσθηση του γελοίου.

Όσοι πρωτοστάτησαν στην ασφυχτική πίεση που ασκήθηκε τότε – στην Ελλάδα της Μελούνας – και που ανάγκασε τον Ελευθέριο Βενιζέλο να δεχτεί στο Σύνταγμα του 1911 το άρθρο για τη γλώσσα, σημάδευαν απαρχής πλατύτερους στόχους. Το δηλώνει ο Γ. Χατζηδάκης στο *Εμπρός*, 2 Μαρτίου 1911, με άρθρο του. «Η εν τω Συντάγματι αναγραφή ως επισήμου γλώσσας της νυν εν χρήσει έχει καλώς, λυπηρόν μόνον είναι ότι δεν εγένετο λόγος και περί του άλλου ζητήματος, τουτέστι ότι η χρήσις ταύτης επιβάλλεται εν τοις σχολείοις, εν τοις διδακτικοίς βιβλίοις κλπ...». Φαίνεται να καταλάβαινε ωστόσο υποσυνείδητα πως υποστήριζε μία σχεδόν ξένη γλώσσα. Δυσκολεύομαι διαφορετικά να εξηγήσω εκείνο το συνειρμό που κάνει – «και δια ξένης όλως» – γράφοντας τα ακόλουθα: «Τα λεγόμενα περί δυσκολίας εν τη διδασκαλία της γλώσσας εν τω δημοτικώ σχολείω, ότι δηλαδή δεν πρέπει να διδάσκηται ο παις το κύων και ωόν, αντί σκυλί και αυγό και τα τοιαύτα, δεν είναι σοβαρά αντιρρήσεις. Τις αγνοεί ότι και δια ξένης όλως γλώσσας διδασκόμενος δύναται να μορφωθεί ο παις». Δε θα σχολιάσω το επιχείρημα του Γ. Χατζηδάκη. Μιλάει από μοναχό του. Μήτε θα ανασηκώσω την εντάφια προσωπίδα «της νυν εν χρήσει» γλώσσας του. Μοιάζει σάμπως οι άνθρωποι αυτοί να στοχάζονταν, με την παράξενη φιλοσοφία της κρατικοποίησης του λόγου, πως αν βάλης τάχα το ρολοί πίσω, η ώρα θα πάψει να προχωράει.

Δέ χρειάζεται η γλώσσα νόμους. Έχει τους δικούς της. Η γλώσσα χρειάζεται την ελευθερία της. Αυτή έλειψε από παντού με τις νομοθετικές παρεμβάσεις μας. (Τεχνικές λεπτομέρειες για το δασκάλειά της εύκολα ή και δύσκολα – ρυθμίζονται με πνεύμα καταλλαγής από όλες τις πλευρές και με υπακοή των υπευθύνων στα υπομονετικά συμπεράσματα της ομοσπονδίας των δασκάλων). Όσο λιγότερο την κατευθύνουμε, τόσο το καλύτερο για τη γλώσσα. Ας αφήσουμε κάλλιο να μας κατευθύνει αυτή. Η γλώσσα χρειάζεται αγάπη και να την υπηρετήσης σωστά. Από εκεί και πέρα δεν έχει δημοσιά. Ο καιρός που είναι άσωστος θα φροντίσει για τα υπόλοιπα. Να μην είμαστε λιγόπιστοι. Και όπως η αυριανή μερα στο Ευαγγέλιο θα κοιτάξη τα δικά της, ας γυρίσουμε και εμείς στα σημερινά βάσανα μας. Δε μας φτάνουν; Αρκετό τη ημέρα η κακία αυτής.

ΤΟ ΒΗΜΑ, 27.04.75

Γιώργος Γ. Άλισανδράτος

Χαιρετισμός στο Ζήσιμο Λορεντζάτο

ΜΕ ΤΟ ΜΙΚΡΟ αυτό σημείωμα επιθυμώ να απευθύνω εγκάρδιο χαιρετισμό στον παλαιό μου φίλο και πνευματικό συνοδοιπόρο Ζήσιμο Λορεντζάτο. Του εύχομαι να ζήσει “είς ἔτη πολλά”, θαλερός και άκμαϊος, και να συνεχίσει τό λαμπρό πνευματικό του έργο στα θέματα τών Γραμμάτων μας.

Μέ τό Ζήσιμο Λορεντζάτο (Κεφαλονίτη από πατέρα, γιό του δημοτικιστή καθηγητή μας στο Πανεπιστήμιο Παναγή Λορεντζάτου) έχουμε τήν ίδια ηλικία (*1915) και ήμαστε “σχεδόν” συμφοιτητές στή Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (ένιαία τότε), από το 1932 κ.έ. – εκείνος όμως πήγε πρώτα ένα χρόνο στα νομικά. Τώρα πού πέρασαν τά χρόνια και, όσοι απομείναμε, αναπολούμε νοσταλγικά τήν τότε εποχή, τούς φίλους πού έφυγαν και τά έργα πού “κατόρθωσαν”, τόν θυμούμαι στο άνατολικό προαύλιο του κεντρικού Πανεπιστημίου, τό ιστορικό εκείνο προαύλιο τών φοιτητικών μας άνησυχιών, όπου τά νέα παιδιά τής φιλολογίας (και τών νομικών) «ανακάλυπταν τόν κόσμο, τόν έρωτα και τήν πολιτική», κατά τήν ωραία έκφραση του καθηγητή Άναστάσιου Χριστοφιλόπουλου (Νέα Έστία, 1 Μαΐου 1995, σ. 579)* και τόν θυμούμαι άρρενωπό και μετρημένον, μελαχρινόν και ωραίο, να παρακολουθεϊ στοχαστικά τά φοιτητικά “δρώμενα” –συνήθως ζωηρές πολιτικές συζητήσεις και άντεγρήσεις– μέ διακριτική παρουσία και συγκαταβατικό μειδίαμα.

Σιγά-σιγά είχε δημιουργηθεϊ μιά ομάδα από συμφοιτητές του κυρίως: Τάσος Βουρνάς (κατόπιν δημοσιογράφος και ιστορικός), Μπάμπης Δρακόπουλος (κατόπιν πολιτικός ήγέτης τής Άριστεράς), Κώστας Μανιαδάκης, Δημοκρατία Ήλιάδου, Καίτη Τριανταφυλλίδη (κατόπιν Κουμαριανού), Τάσος Χριστοφιλόπουλος (τής Νομικής, κατόπιν καθηγητής του Έκκλησιαστικού Δικαίου), Κατίνα Παπαδάκη (κατόπιν Χριστοφιλοπούλου, καθηγήτρια τής Βυζαντινής Ίστορίας), Ξένη Δημητριάδου (κατόπιν Μανιαδάκη), Έλένη Γαρίδη, Κούλα Πρόκου, Άντώνης Πρόκος (ποιητής, κατόπιν έφέτης), Φρίξος Πετρίδης (κατόπιν ύπουργός στήν Κύπρο), Όλγα Ρομπάκη, πού άποτελοΰσαν μιά χαρούμενη, μποέμικη παρέα, μέ τήν όποία ό Ζήσιμος είχε φιλικές και εγκάρδιες σχέσεις, αλλά

έμενε κάπως απόμακρος και διακριτικά άμέτοχος στα χωρατό τους. (Πολύ κομψά και τρυφερά, στο πνεΰμα τής *Eroica* τοϊ Κοσμά Πολίτη, πού είχε ένθουσιάσει τότε τή φοιτητική νεολαία, απέδωσε τήν ατμόσφαιρα τής μποέμικης αΰτης παρέας έ Τάσος Βουρνάς ως Έλισαίος Βρανάς, στο νοσταλγικό κείμενό του «Fragmenta, δοκίμια και σημειώσεις για μυθιστόρημα» περ. *Τέχνη και Ζωή*, Θεσσαλονίκη, άριθ. 5-7, Μάρτιος-Μάιος 1944, σσ. 74-78).

“Υστερα όλοι πήραν τό δρόμο τους, αλλά τά χρόνια ήρθαν δι-

σεκτά και τραγικά, μέ συμφορές για τήν Ελλάδα και τά παιδιά της. Στη δίνη αΰτη τής Ίστορίας, ό Ζήσιμος Λορεντζάτος έξελίχθηκε σε λαμπρό δοκιμογράφο (Σολωμός, Παπαδιαμάντης, Σεφέρης, Κουγέας Πικιώνης κ.ά.), πιστός πάντα στήν πνευματική του έντιμότητα και στο γνήσιο ιδανισμό του. Άλλά δεν πρόκειται να άναφερθώ έδω στήν κριτική του όξυδέρκεια ούτε να προχωρήσω σε ειδικότερη εκτίμηση του έργου του. Του σφίγγω μόνο τό χέρι μέ πολλή άγάπη και του εύχομαι και πάλι να ζήσει σαν τά ψηλά βουνά, “ώραϊος κάλλει,” “καλός κάγαθός” –όπως υπήρξε σε όλη του τή ζωή και να συνεχίσει τήν άκοί-

μητη προσφορά του στα Νεοελληνικά Γράμματα.

* Τό άνατολικό προαύλιο του Πανεπιστημίου Αθηνών τό θυμάται μέ νοσταλγία και ό άείμνηστος Νίκος Σβορώνος (1911-1989), κυρίως για τίς πολιτικές εκδηλώσεις στα χρόνια τών σπουδών του (1928-1933). Στη συνέντευξη πού έδωσε στή Λίζα Σκουζε-Πετρίδη, περ. *Πάνθεον*, άριθ. 786, 11 Όκτωβρίου 1983, σ. 32 (= τής ίδιας, *Κουβεντιάζοντας μέ άνθρώπους πού σημάδεψαν τή ζωή μου*, Έρμής, Άθήνα 1993, σ. 113), είπε τά έξης: «Η Φιλοσοφική Σχολή, τότε, είχε δύο μεγάλες αίθουσες στο ισόγειο τής αΰλης και από τήν άλλη μεριά βρίσκονταν τά σπουδαστήρια. Αυτό τό προαύλιο, πού τό είδα τώρα έρημο, έσφυζε από κόσμο, από συζητήσεις, από καβγάδες, πού τελείωναν συχνά μέ ξύλο». Πρβλ. και στο βιβλίο Κ. Θ. Δημαράς και Νίκος Σβορώνος, *Η μέθοδος τής Ίστορίας. Ίστοριογραφικά και αυτοβιογραφικά σχόλια. Συνεντεύξεις μέ τούς Στέφανο Πεσμαζόγλου και Νίκο Άλιβιζάτο*, Έκδόσεις “Άγρα, [Άθήνα 1995], σσ. 91-100, ιδίως 92-93, 95.

Άθήνα, 25 Μαΐου 1995

Γεώργιος Παμπούκης

Ο Ζ. Λ.

ΑΛΛΟΙ, πολύ αρμοδιότεροι, γράφουν εδώ για το έργο του Ζήσιμου Λορεντζάτου. Αψηφώντας την βέβαιη οργή του τιμώμενου, θα επιχειρήσω να πω δυο αράδες για τον άνθρωπο.

Πριν είκοσι τόσα χρόνια, με προτροπή κοινού φίλου, του είχα στείλει τότε, χωρίς να τον γνωρίζω, κάποιο γραπτό μου. Έλαβα έκπληκτος, ένα ευγενέστατο αλλά λίγο περίεργο γράμμα, από «άλλο τρόπο και χρόνο»: «Αγαπητέ μου, ευχαριστώ για το σημάδι (ship's place). Το βιβλίο το καταβρόχθισα όπως ο Ιωάννης της Αποκάλυψης: "και ότε έφαγον αυτό επικράνθη η κοιλία μου..." (Ακολουθούν κάποιες κριτικές παρατηρήσεις ουσίας)... Περισσότερα αν ανταμώσουμε καμιά φορά!».

Του τηλεφώνησα. Ανταμώσαμε με «σημεία αναγνώρισης», μια και δεν γνωριζόμασταν, σε ένα ζαχαροπλαστείο στο Κολωνάκι. Λίγο καιρό αργότερα βρεθήκαμε να αρμενίζουμε παρέα στο Αιγαίο. Αυτό ήταν. Στου Τιμονιού το Αυλάκι διηγείται τη συνέχεια...

Ο Ζήσιμος επαληθεύει πέρα για πέρα την αξιωματική εκείνη ρήση που ορίζει την κουλτούρα ως αυτό που σου μένει όταν ξεχάσεις όλα όσα έχεις διαβάσει. Δεν είναι ούτε τέρας γνώσεων ούτε τέρας μνήμης. Είναι κάτι πολύ παραπάνω: είναι τέρας κατασταλάγματος. Τίποτα δεν του είναι ξένο, είναι σε όλα ανοικτός, γεμάτος από τις πιο γοητευτικές αντιθέσεις. Λιτός στο έπακρο αλλά με εξαιρετικά εκλεπτυσμένες επιλογές για πολύ λίγα σε αριθμό πράγματα. Άμεσα προσηνής στον άνθρωπάκο και στη γυναικούλα, απόμακρος και ψυχρός στις πρώτες επαφές του με τον ίσο του. Επιφανειακά αδιάφορος και... υποχθόνια «δότης». Καλωσυνάτος με τα ζώα και τα παιδιά, αυστηρός και σκωπτικός με τους ισχυρούς. Άνθρωπος των αρχών του αιώνα αλλά και του 2000 ταυτόχρονα. Αρνητής της τηλεόρασης (αρνείται να αποκτήσει συσκευή) και μανιωδής... κρυπτοτηλεθεατής στα ξένα σπίτια, μόλις βρει την ευκαιρία. Πρότυπο αντικαταναλωτή αλλά λάτρης του

ωραίου και του ακριβού. Σιωπηλός τις περισσότερες φορές και ξαφνικά χειμαρρώδης. Λιτοδίαιτος, ο οποίος, όμως, μπορεί να με-

τακινηθεί τριάντα χιλιόμετρα για να φάει μια λιχουδιά ή να δοκιμάσει ένα καλό βαρελήσιο κρασί.

Ξένος προς την άκρα τεχνικότητα του καιρού μας αλλά παθιασμένος μελετητής των επιδράσεών της. Βιβλιοφάγος αλλά και... βιβλιοφάγος!

Έχει μια ιδιαίτερη ικανότητα να οσμίζεται αμέσως τους ανθρώπους που γνωρίζει, με πρώτο και αποφασιστικό κριτήριο το ήθος. Αυτός κάνει, αυτός δεν κάνει. Τελεία και παύλα. Σπάνια πέφτει έξω.

Βαθύς γνώστης της ιδιόμορφης αυτής φυλής των Ελλήνων γενικότερα και της ελληνικής κοινωνίας ειδικότερα, είναι από τα τελευταία εναπομείναντα είδη της... πανίδας των διανοουμένων μας, που πονάει αληθινά τον τόπο που τον γέννησε και παρακολουθεί με απελπισία την καταστροφή του κοινωνικού ιστού των ανθρώπων του και τη μοναδική φύση του που χάνεται.

Ίσως να μπορούσε κανείς να του καταλογίσει ότι η απέχθειά του προς τα «κοινά» και η εθελούσια απομόνωσή του είναι ο «εύκολος δρόμος». Ίσως όμως και να είναι αυτός με τον οποίο δίνει καλύτερα τη μάχη του και βάζει σταθερά, για πολλές τώρα δεκαετίες, το «πετραδάκι» του.

Ελαττώματα; Μα είπα ήδη ένα σωρό, μη μου ζητάτε άλλα...

Χαιρετίζω τον τόσο δίκαια τιμώμενο φίλο. Αν πω ότι είναι ο τελευταίος Ευπατρίδης που γνώρισα σε αυτό τον τόπο, υπάρχει σχεδόν βε-

βαιότητα να μου κόψει την καλημέρα. Και από τη φιλία, όμως, τιμιωτέρα είναι η αλήθεια...

Ιούλιος 1994.

Σ.τ.ε.: Εννοείται ο τόμος *Αντί χρυσέων – Αφιέρωμα στον Ζήσιμο Λορεντζάτο*, εκδ. Δόμος και Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, 1995, που κυκλοφορεί αυτές τις μέρες και όπου περιλαμβάνεται το παρόν κείμενο.

Ιχνογραφώντας το σχήμα του ανθρώπου χωρίς καριέρα

1. Ο ΖΗΣΙΜΟΣ ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΣ, ακολουθώντας το παράδειγμα του Ανδρέα Κάλβου, δεν θα αφήσει σχεδόν καμιά δημόσια εικόνα του. Μοναδική εξαίρεση η φθαρμένη φωτογραφία του (ένα πρόσωπο φιλήδονο και συνάμα αυστηρό μας κοιτάζει λοξά) που κυκλοφορεί –δίκην συνωμοτικού ντοκουμέντου– σε βιβλία, σε εφημερίδες και περιοδικά.

2. Θα μπορούσε κάποιος να χαρακτηρίσει τον Λορεντζάτο –όπως και τον Παπαδιαμάντη εξάλλου, από άλλους δρόμους όμως– σεμνό μέχρι αλαζονείας.

Γόνος καλής οικογενείας, πολύγλωσσος και κοσμογυρισμένος, στράφηκε στην αρχαία γραμματεία, στα πατερικά κείμενα και στο λαϊκό μας πολιτισμό αναζητώντας τη συνεκτική εικόνα του Ελληνισμού στη μακρά και ασυνεχή πορεία του· μια εικόνα, που η φυσική εξέλιξη της αγωγής του μπορεί και να την τραυμάτιζε – γι' αυτό σε κάποια πρώιμα κείμενά του έχεις την αίσθηση ότι ακούς τον ευσεβισμό ενός εστέτ;

3. Ο Λορεντζάτος είναι αντιμοντερνιστής; Ναι, αλλά με τον τρόπο ενός Χαλεπά (ο οποίος δούλευε, με παράδοση και δεξιότητα, όταν ο κανόνας των καλλιτεχνών του καιρού του εξαργύρωνε, στο Μόναχο ή στο Παρίσι, την εικόνα του Έλληνα που επιζητούν από εμάς στην Ευρώπη) αλλά κι ενός Τζακομέτι (ο οποίος υπήρξε κλασικιστής στην καρδιά του νεωτερικού ευδαιμονισμού).

Έτσι, όταν μας λέει ότι πρωτοτυπία είναι η επιστροφή στους πρώτους τύπους, χτυπάει μ' ένα σμπάρο δυο τρυγόνια. Αφού, άμεσα, αμφισβητεί τον ρόλο των εκάστοτε πρωτοποριών και, έμμεσα, τραβάει από τη ρίζα την πνευματική μνήμη του.

Στην πρώτη περίπτωση μας υπενθυμίζει ότι το δεσπόζον αίτημα του μοντερνισμού είναι η αδίστακτη λατρεία του καινούργιου (κάτι, θα συμπλήρωνε ο Παναγιώτης Κονδύλης, που προλείανε το έδαφος για «την κατάργηση της διαφοράς ανάμεσα σε ανώτερη και κατώτερη τέχνη και την εδραίωση της μαζικής κουλτούρας»).

Στη δεύτερη περίπτωση χαράσσει τον οντολογικό του ορίζοντα : τη νεοπλατωνική καταγωγή του.

4. Όντως οι απόψεις του για τον Κοραή και τον Παπαρρηγόπουλο είναι απόλυτες. Μήπως όμως και οι απόψεις του Κ. Θ. Δημαρά για τον Βιζυηνό και τον Παπαδιαμάντη δεν φαντάζουν υπερβολικά άδικες;

4α. Ας το δούμε λοιπόν λιγάκι εποπτικότερα το θέμα. Το τίμημα

πολλών θαυμάσιων σελίδων του Λορεντζάτου για τα πνευματικά μας πράγματα (όπως, αντιστοίχως, και του Δημαρά για το δικό μας Διαφωτισμό) είναι οι υπερβολικές κρίσεις του για τον δυτικόφρονα Ελληνισμό (όπως, ομολογώ, είναι το πρόσχημο της ηθογραφίας που βάζει ο νηφάλιος ιστορικός της λογοτεχνίας μπροστά από τους σημαντικότερους νεοέλληνες πεζογράφους μας).

5. Ο Αντόρνο είχε πει για τον Βάλτερ Μπένγιαμιν: «Όλα αυτά που έλεγε και έγραφε αντηχούσαν σαν να έρχονταν από τον χώρο του απόκρυφου. Η δύναμή τους όμως προερχόταν από το προφανές».

Ο Λορεντζάτος συχνά κάνει κάτι ανάλογο: σκάβοντας στο αυτονόητο βρίσκει το μύχιο περιεχόμενο των πραγμάτων.

Ένα πρόχειρο παράδειγμα: Τα όσα η εποχή του κατάλαβε από

τον Καρυωτάκη τα φανερώνει ο λεγόμενος καρυωτακισμός, όπως φανερώνει ο λεγόμενος καβαφισμός τα όσα η εποχή κατάλαβε από τον Καβάφη, που δεν ήταν κι αυτός αντιπροσωπευτικός καμιάς εποχής.

5α. Η προέκταση αυτής της προβληματοθεσίας –ότι δηλαδή το πρωτόφαντο κατοικεί στο κοινόχρηστο– είναι η πάγια θέση του ότι όσο πιο ριζωμένος είσαι, τόσο πιο καθολικός είσαι.

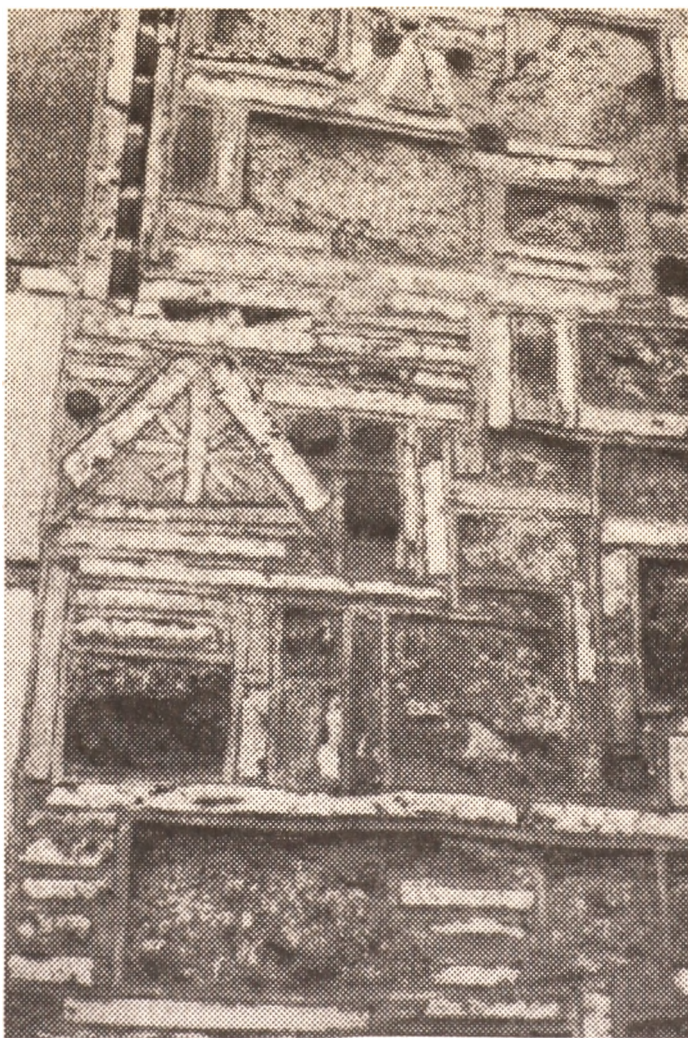
Εξυπακούεται ότι αυτή η πρόταση διατυπώνεται με ανοιχτή συνείδηση και, κατά συνέπεια, αφορά τη μέσα Ελλάδα.

Δηλαδή, η ταυτότητα διά της ετερότητας φωτίζεται από τη σκοπιά ενός Γκαίτε (που υποστήριζε: «Όταν είμαι εδώ στη Βαϊμάρη, στις πέντε το απόγευμα, πίνω το τσάι μου και σκέπτομαι ότι θροίξει τώρα ένα φύλλο στην Κίνα, αυτό με συγκινεί») και όχι ενός Θεοτοκά (ο οποίος με επαρχιώτικο στόμφο, έγραφε στην Αργώ: «Μια βάρκα που ψαρεύει ανάμεσα στην Πάρο και τη Νάξο μ' ενδιαφέρει ασύγκριτα περισσότερο παρά μια νέα επανάσταση, μια

νέα μόδα ή μια νέα αισθητική στην Ευρώπη, μια νέα μηχανή στην Αμερική, μια νέα μυστικοπάθεια στην Ασία»).

5β. Με την έννοια αυτή η ιδιοπροσωπία του Λορεντζάτου είναι ένας οικουμενικός ελληνοκεντρισμός. Αφού, παρ' όλες τις αντιδυτικές αγκυλώσεις του, χρησιμοποιεί περιπτώσεις σαν του Χάιλντερλιν, του Ζιντ, του Έλιοτ, της Αχμάτοβα, του Βαλερύ, του Βιτγκενστάιν ή του Αϊνστάιν ως εφιαλτήρια εθνικής ενδοσκοπήσης.

Αλλά και το αντίστροφο σχήμα: περιπτώσεις σαν του Ομήρου, του Ηράκλειτου, του Πλάτωνα, του Γρηγόριου του Παλαμά αλλά

και του Σολωμού, του Μακρυγιάννη, του Καβάφη ή του Πικιώνη ως αφορμές επιψύχωσης του σύγχρονου ανθρώπου – του απορρανεμένου ουσιαστικά από τα μεγάλα ερείσματα της ζωής.

Απερίφραστα: ο Λορεντζάτος μας λέει ότι η ιδέα του Ελληνισμού είναι ισχυρότερη από την ιδέα του ελληνικού κράτους.

5γ. Με την έννοια αυτή θεωρώ το λιγότερο φαιδρό το να συνδέεται ο Λορεντζάτος (όπως και ο Ράμφος εξάλλου) με τον συρμό των νεοορθόδοξων και των ευρωπαϊστών που έχουν μετατρέψει σε συννοικιακό καβγά ζητήματα τόσο βασανιστικά όσο και ανύπαρκτα.

6. Γράφει κάπου αλλού:

‘Η θα πάρουμε στα σοβαρά τον κόσμο που μας παρουσίασε, ολόκληρο όμως τον κόσμο της ορθόδοξης ελληνικής χριστιανοσύνης ως τις ακρότατες συνέπειές του, και τότε θα προσπαθήσουμε να καταλάβουμε τον Παπαδιαμάντη όχι μόνο σαν λογοτέχνη, αλλά σαν πνευματικό μας κεφάλαιο – αυτό δεν ισχυριζόμαστε πως είναι; – ή αλλιώς θα γυρίσουμε πίσω στις αισθητικές επιφάνειες, ή στη “λογοτεχνία” ή στην ψυχολογία των διηγημάτων και θα θερίσουμε ό,τι σπείραμε: την άσκοπη (*l’art pour l’art*) νεροτριβή της ευαισθησίας μας.

Τι μας λέει εδώ ο Λορεντζάτος; Ότι όπως δεν μπορούμε να διαβάσουμε τον Κάφκα χωρίς να πατήσουμε πάνω στο Ταλμούδ ή στην Καββάλα, κατά τον ίδιο τρόπο δεν μπορούμε να μιλήσουμε ουσιαστικά για τον δημιουργό της *Φόνισσας* αν κόψουμε τον ομφάλιο λώρο του: το ορθόδοξο φρόνημά του και το ελληνικό βλέμμα του.

6α. Κι εδώ φυσικά ανοίγει το μέγα ζήτημα: η λογοτεχνία θα παραμείνει θέμα καλού γούστου ή θα γίνει και πάλι “φύσις κρύπτεσθαι φιλεί”;

6β. Ωστόσο, στην περίπτωση του Καρυωτάκη, ο Λορεντζάτος αρνείται να δει (ή, εν πάση περιπτώσει, σέβεται τη μεγάλη αιτία της απομόνωσης του) ότι η ουράνια ρίζα του αυτόχειρα της Πρέβεζας βρισκόταν κυρίως εδώ, στην εξακολουθητική κοινωνική ανεσιτότητά του.

6γ. Το ίδιο φυσικά πράττει και στην περίπτωση του Έζρα Πάουντ. Όπου ουσιαστικά εξαυλώνει (στον βαθμό που τον ερμηνεύει με βιβλικά κριτήρια) την τραγική μοίρα ενός ανθρώπου που υπήρξε ο Ιωάννης ο Βαπτιστής ενός μεγαλομανούς Μεσσία.

7. Λέει κάπου ότι η λογοτεχνική κριτική είναι ο *ξαγοράρης* της λογοτεχνίας. Δηλαδή: ταυτόχρονα διαμεσολαβητής (ανάμεσα στον συγγραφέα και τον αναγνώστη) και διαμεσολαβούμενος (από το κείμενο και τις κειμενικότητες).

Με την έννοια αυτή ο Λορεντζάτος βρίσκεται πολύ κοντά σ’ αυτό που λέει ο Τοντόροφ όταν, διά στόματος Μπαχτίν, μιλάει για τη διαλογική κριτική.

7α. Και με την έννοια αυτή, το χαμένο κέντρο της λογοτεχνίας είναι η λογοτεχνικότητα (όπως αντίστοιχα της Ελλάδας η ελληνικότητα).

8. Ο Σεφέρης θα μπορούσε να πει κάποιος ότι υπήρξε για τον Λορεντζάτο χάρις και μαρτύριο μαζί.

Χάρις, διότι από τα άγουρα χρόνια του ο ποιητής του πρόσφερε μια ξεχωριστή θέση δίπλα του (κι όχι “ισότιμη” όπως του Τσάτσου) βοηθώντας τον να ανδρωθεί στα χνάρια μιας δίβουλης διά-

θεσης: Ευρωπαίος στην Ελλάδα, Έλληνας στην Ευρώπη.

Και μαρτύριο, διότι οι πολυσχιδείς και άρτιες επιδόσεις του ποιητή κάποιες φορές έκοβαν τον αέρα του νεότερου δοκιμιογράφου.

Εδώ φυσικά ανοίγεται ένα ερώτημα: γιατί ο Λορεντζάτος δεν έκανε μια νιτσεϊκή κίνηση: γιατί, με άλλα λόγια, δεν “αποκεφάλισε” τον δικό του Βάγκνερ;

9. Ο Ζη μπορεί να μη λέρωσε τα χέρια του με το δημόσιο κακό (όπως αναγκάστηκε να κάνει ο Σε), αλλά στην αλληλογραφία τους ο πρώτος κάνει ορισμένες παρατηρήσεις δυσεύρετης πολιτικής πνοής. Παράδειγμα:

Εδώ βασιλεύει μια παράξενη κατάσταση. Οι άνθρωποι έχουν χάσει την επαφή τους με τον τόπο. Μου φαίνονται σαν να έχουν πέσει από τον ουρανό, σαν να τους έφεραν εδώ ύστερα από καμιά διεθνή συμφωνία, όπως τους Εβραίους στην Παλαιστίνη ή όπως του νέγρους στην Αμερική. Φανερά δεν έχουν μνήμη προσωπική για την γη τους. Και το κακό φουντώνει ολοένα, ο μεγαλύτερος αριθμός που προοδεύει και γεμίζει τις πόλεις είναι σήμερα ένας συρφετός χωρίς παράδοση και χτυπημένος από γενική αμνησία. Αποτέλεσμα των πολέμων ή της ταραγμένης πολιτικής και οικονομικής μας ζωής τα τελευταία τριάντα χρόνια;

10. Η γραφή, η περιπέτεια της γραφής, για τον δοκιμιογράφο της Κηφισιάς, είναι πρωτίστως ζήτημα οράματος και όχι πειραματισμών. Καθώς τόσο η πνευματική του κληρονομιά, όσο και η βιοθεωρία του δεν του επιτρέπουν άλλη “στιλιστική” εμμονή από την περπατητή σχέση του με το νόημα.

Από τη σκοπιά αυτή λοιπόν (του κλονισμού, της έκπτωσης, της απουσίας του νοήματος), η γλώσσα του Λορεντζάτου είναι νοσταλγική.

10α. Σύμφωνα. Αυτή η γλώσσα αντιστρατεύεται εξίσου την προκρούστεια εκφραστική της θεωρητικολογίας και την ποιητικίζουσα τάση μιας ιμπρεσιονιστικής κριτικής γραφής.

Για μένα όμως αυτό που μετράει πάνω απ’ όλα, κι αυτό που με ελκύει εντέλει στο πρόσωπο που ομιλεί στις *Μελέτες*, είναι το τι διεκδικεί αυτή η γλώσσα. Και αυτό είναι το δικαίωμα, το ανυπο-

χώρητο δικαίωμα, της ανταλλαγής εμπειριών.

Καθώς η αναπαλλοτρίωτη ανάγκη του πειστικού αφηγητή είναι να επιστρέψει στη συνάθροιση (στον μεμονωμένο αναγνώστη πλέον) το πολλαπλάσιο της σαγήνης που του έδωσε. Όχι αυτιστικά (μέσα από τα τεχνάσματά του) αλλά επικοινωνιακά (μέσα από το δύσκολο παιχνίδι του ίδιου και του άλλου).

Και αυτό το πασίγνωστο και παλαιότατο μυστικό της αφήγησης ο Λορεντζάτος το γνωρίζει. Και το αξιοποιεί με μοναδικό τρόπο.

11. Κατανοώ ότι κάποιοι θα ενοχληθούν από τον τόνο του Λορεντζάτου. Και δεν αναφέρομαι προφανώς στους θέσει μεταμοντέρνους χαρακτήρες – σ’ αυτούς δηλαδή που αβρόχοις ποσί μας πιπιλάνε το κεφάλι με αναγνωστικές απολαύσεις και τα παρόμοια ηχηρά – μιλώ κυρίως για το λεγόμενο “ενημερωμένο κοινό”, το οποίο έχει εθιστεί σε μια παθητική ή επιδερμική σχέση με τα κείμενα, φοβούμενο μην αναγκαστεί και γίνει ο εαυτός του μέσα από αυτά: μη γίνουν δηλαδή τα κείμενα από γενεαλογικά δέντρα βιβλιοθήκης, φροντιστήρια ψυχής.

Παναγιώτης Ιωαννίδης

Μιά περιπέτεια: πώς εντοπίστηκε, χάθηκε και ξαναβρέθηκε η οικεία ηδονή

Σημειώσεις διαβάζοντας το έργο του Ζήσιμου Λορεντζάτου

ΝΟΥΣ ΚΑΘΑΡΟΣ, που μιλά μιά δημοτική εύπλαστη και ακριβολόγο – σπάνιο πάντρεμα. Ούτε ίχνος ακαδημαϊσμού και επιδειξιμανούς στριφνότητας· αυτά που έχει να πεί, λέγονται στρωτά και σταράτα, τονισμένα ενίοτε με αναφορές σε κείμενα ελληνικά και ξένα, λίγες σε αριθμό, αλλά μαστορικά διαλεγμένες: η έκπληξη απο την απροσδόκητη, συχνά, προέλευσή-τους, μεταμορφώνεται σύντομα σε θαυμασμό, που γίνεται ακόμα πιο στέρεος, καθώς φανερώνεται η ουσιαστική σχέση-τους με το θέμα. Αν δένονται έτσι άρρηκτα με το κείμενο, είναι γιατί κι οι πηγές-τους έχουν γίνει ένα σώμα με τη σκέψη του συγγραφέα. Μαντεύεις, απλώς, την πλατειά και βαθειά-του παιδεία, καθώς εκείνος, με φυσική άνεση, ανασύρει μόνο ό,τι του χρειάζεται τη συγκεκριμένη στιγμή, κι αφήνει τα υπόλοιπα να φωτίζουν το κείμενο “απο κάτω”. Ακόμα και οι ειδικές παρατηρήσεις, καίριες και σύντομες, ρίχνονται, λές, σάν δόλωμα, προκλητικά, για να πιαστούν στη δική-σου σκέψη και να την τραβήξουνε πίσω στο λογοτεχνικό έργο, απο άλλη γωνία τώρα.

Αυτές ήταν οι πρώτες εντυπώσεις-μου απο το *Δίπτυχο* και τον *Καρωτάκη* – δώρα ενός φίλου, γιατρικό για την κούραση απο την γλωσσική αφροντισιά, την ασαφή σκέψη και τον κούφιο λογιολατρισμό τόσων και τόσων σημερινών κειμένων.

Η περιπέτεια

Γι’ αυτό, όταν βγήκαν πιά συγκεντρωμένες οι *Μελέτες*, έπεσα με τα μούτρα στην ανάγνωση. Όσο κι αν με είχε προετοιμάσει η προηγούμενη επαφή, το «Δοκίμιο Ι. Το εκφράζεσθαι» ήταν χτύπημα κατακούτελο. Σ’ ένα κείμενο αριστοτεχνικά δομημένο, με αφορμή τον Σολωμό, έβρισκα πράγματα σωτήρια, διατυπωμένα με σπάνια ορμή πειθούς και σαφήνεια: «η τέχνη παρέχει μονάχη-της τα μέτρα της τέχνης» (Α 60)¹, «η γνώση στην τέχνη δέν κρίνεται με τα μέτρα της γνώσης έξω απο την τέχνη» (Α 61), «η καθαρή γνώση του τί πράμα είναι εκείνο που κάνει την ποίηση θα έσβηνε την ποίηση, απaráλλαχτα, όπως η τυπογραφία έσβησε τη χειρογραφία» (Α 61). Ευχάριστο και παρήγορο να συναντάς στον τόπο σου έναν συγγενή, κι όχι παπαγάλο, του Έλιοτ και του Μπόρχες. (Ο σεμνός, αλλά τόσο ουσιαστικός, Τέλλος Άγρας μοιάζει να είναι άλλος ένας πιθανός “πρόγονος”.) Η ομοιότητα δέ με τον Αργεντινό κριτικό θα ήταν πραγματικά εντυπωσιακή, εάν δεν απουσίαζε τελείως απο τα γραπτά του Έλληνα, κάθε παιγνιώδης διάθεση (ενώ θα συναντήσουμε ίχνη οργίλου σαρκασμού), «συστηματικά αποσιωπημένη», κατά την έκφραση του Δημήτρη Δασκαλόπουλου, ο οποίος μαρτυρεί για μιά σπάνια αίσθηση του χιούμορ στον προφορικό Λορεντζάτο.

Κι ωστόσο, μέσα στο ίδιο κείμενο, υπάρχουν ήδη σημάδια που προαναγγέλλουν την κατοπινή πορεία του δοκιμογράφου: «ο καλλιτέχνης είναι το λιγότερο μονόπλευρο όν» (Α 82), που βλέπει τον κόσμο «είτε με το γνώμονα της τελειότητας είτε με το γνώμονα της αλήθειας»

(Α 20). Ο καλλιτέχνης, δηλαδή, έχει ήδη τοποθετηθεί σε βάθρο υψηλό τόσο, που να εγγυάται την πώση-του, αν τύχει και μετακινηθεί λίγο απο τη θέση που του ορίστηκε. “Σημάδια” ή, καλύτερα, σπέρματα, χρονολογικώς υστερότερων απόψεων – πάνω στις οποίες εν τέλει “σκόνταψα”, με απορία, κι ένα αίσθημα “προδοσίας”. Δέν είμαι ο μόνος, και πολλές φωνές αυτών που “έπεσαν” ή “κλότσησαν” τα “εμπόδια” έχουν ακουστεί στο παρελθόν. Αντιθέτως, κάποιοι άλλοι δέν τα είδαν καθόλου σάν εμπόδια αλλά σάν φωτεινούς οδηγούς, κι έσπευσαν, πρώιμα ίσως, να τα ανακηρύξουν σε κορυφές της σκέψης και της προσφοράς του Λορεντζάτου. Δέν ανήκω στους δεύτερους, αλλά ούτε και μ’ αρέσουν οι φωνασκίες. Πιστεύω, αντίθετα, οτι η συγκεντρωτική έκδοση του έργου του Ζήσιμου Λορεντζάτου, μας επιτρέπει επιτέλους να δούμε, στην αλληλουχία-τους, τα στάδια της πνευματικής-του πορείας. Έτσι ίσως μπορέσουμε, αν δέν ερμηνεύσουμε το “ξεφύτρωμά”-τους, τουλάχιστον να ξεπεράσουμε αυτά τα “εμπόδια”, ώστε να φανεί στο τέλος ολοκληρωμένη η φυσιογνωμία-του, αλαφρυμένη απο ακρότητες. Για το λόγο αυτό, θα ήθελα να επιχειρήσω μιά χρονολογική περιδιάβαση στα κυριότερα γραπτά-του, φωτισμένη, όσο γίνεται, απο τα ελάχιστα χρήσιμα βιογραφικά στοιχεία που διαθέτουμε, δοκιμάζοντας να λειάνω, για μένα, ένα πέρασμα ανάμεσά-τους, ώστε να αναδειχτούν τέλος, με τη λάμψη που αξίζουν, κάποιες όψεις της ιδιαίτερης και σημαντικής θέσης-του στα ελληνικά γράμματα.

Απο τον Πόου στον Παπαδιαμάντη (1936-1960)

Θα παρακολουθήσω λοιπόν, με χρονική σειρά, ορισμένα κείμενα, επιλέγοντας απο αυτά όσα σημεία αναφέρονται στην τέχνη απο τη μιά μεριά –στο νοήμά-της, τη γόνιμη σχέση-της ή, αντίθετα, την υποταγή-της σε άλλους τομείς του ανθρώπινου πνεύματος– και στη γλώσσα απ’ την άλλη – προβλήματα που απασχόλησαν τον Λορεντζάτο αδιάκοπα, και ως προς τα οποία οι ιδέες-του φαίνεται να διέγραψαν, αν όχι έναν πλήρη κύκλο, τότε τουλάχιστον την πρώτη στροφή μιάς έλικας.

Έχοντας αφήσει απ’ έξω δύο νεανικές-του εργασίες για τον Έντγκαρ Άλλαν Πόου (δημοσιευμένες το 1936 και το 1937), το παλαιότερο κείμενο που επέλεξε να συμπεριλάβει στις συγκεντρωμένες *Μελέτες*-του είναι γραμμένο το 1938, όταν ήταν 23 χρονών, και αφορά τον ποιητή Δ. Ι. Αντωνίου. Είναι σύντομο και “λυρικό”, μ’ έναν τρόπο που δέν θα τον ξανασυναντήσουμε. Ωστόσο υπάρχουν ήδη εδώ ευτυχείς διατυπώσεις του κριτικού νού: «όταν σπουδάζεις με την ποίηση ένα ρόδο, παθαίνεις για όλα μαζί, τα ζυγώνεις» (Α 310).

Μεσολαμβάν 7 χρόνια μέχρι τη γραφή του «Δοκιμίου Ι. Το εκφράζεσθαι», αρκετά για να έχει μεστώσει αυτός ο νους. Τάσσεται πλέον σαφέστατα υπέρ της εμπειρικής προσέγγισης του έργου τέχνης, και κατά της ανάλυσης του αινίγματος-του. Έχεις την αίσθηση οτι επιθυμεί να ξεχορταριάσει το πεδίο της τέχνης απο τις άκριτες κριτικές παρεμβολές, για ν’ αφήσει το έργο ν’ ανθίσει μοναχό-του. Το 1948, ενώ έχει

ήδη αρχίσει η αλληλογραφία-του με τον Σεφέρη, καταπιάνεται με τον *Θησέα* του Αντρέ Ζίντ. Τον έλκει σ' αυτόν η «σαρκική σκέψη», ο γήινος ανθρωπισμός του Θησέα, σε αντίθεση με τον υπερβατισμό του μυστικιστή Οιδίποδα, καθώς και ο διάλογος της παράδοσης με τις αναγενωτικές κινήσεις: το πνεύμα, λέει, «για να μείνει ανεξάρτητο χρειάζεται, φαίνεται, τη συνύπαρξη όλων των διαφορετικών ή και αντίθετων τάσεων που αντιπροσωπεύει ο άνθρωπος» (B 268). Αυτή η θαυμαστή ευρυχωρία πνεύματος διακρίνει και το *Ημερολόγιο (Ρόδος)* (αρχινοσμένο το '48, δημοσιευμένο το '51), όπου, σάν σε προσευχή, χαιρείται που δέν είναι μυστικός ή δογματικός, ευχαριστεί για το λογικό του ανθρώπου αλλά και για την ποίηση, τη φιλοσοφία και τη θρησκευτικότητα, κι εύχεται να σέβεται πάντα την γνώμη των άλλων.

Η πρώτη στροφή

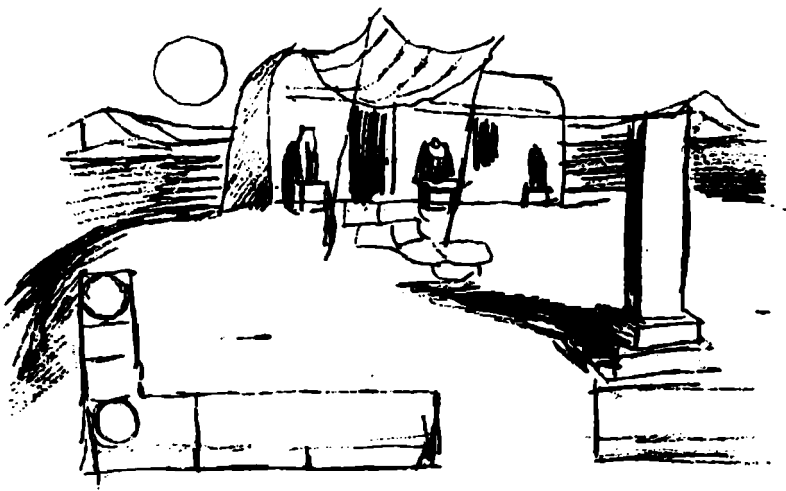
Είναι συνεπώς πολύ δύσκολο να ανασυστήσουμε τους ακριβείς μηχανισμούς που οδήγησαν στην πρώτη μεγάλη στροφή, όπως αυτή πραγματοποιήθηκε με την εισαγωγή στη μετάφρασή-του των *Γάμων του Ουρανού και της Κόλασης* του Γουίλλιαμ Μπλέηκ, που δημοσιεύεται το 1953 (διαφωτιστική, ωστόσο, γι' αυτό το ζήτημα, είναι η εργασία του Φίλιππου Σέρραρντ στον τιμητικό τόμο για τα ογδοντάχρονα του Λορεντζάτου, *Αντί χρυσέων – Αφιέρωμα στον Ζήσιμο Λορεντζάτο*, εκδ. Δόμος και Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, 1995). Το 1950 μπορεί ακόμα να γράφει στον Σεφέρη πως βλέπει την Ελλάδα μέσα «στην Ευρώπη του Βαλερύ, του Yeats, του Πάουντ ή του Τ.Σ. Έλιοτ» (Γ 96). Κι αργότερα την ίδια χρονιά: «ύστερα απο όσα πλήρωσε ή πληρώνει ο κόσμος στις ορθοδοξίες (και η Εκκλησία είναι μιά απο αυτές) θέλω τον άνθρωπο να τον αφήσουν ήσυχο» (Γ 103). Όμως το 1953: «κάθε μέρα που περνάει καταλαβαίνω όλο και περισσότερο τον D. H. Lawrence ή τον Σικελιανό, ενώ απομακρύνομαι απο τον Βαλερύ ή τον Gide ή τον T. S. Eliot [...] και καμιά φορά (μεταξύ-μας) ευγνωμονώ τη σκλαβιά που μας κράτησε μακριά απο τον “πολιτισμό” της Δύσης» (Γ 141)². Βλέπουμε δηλαδή τον Λορεντζάτο, να γοητεύεται πλέον απο τους “οραματιστές”, τους “προφήτες” ποιητές, και όχι πιά απο τους “τεχνίτες”. Η απάντηση του Σεφέρη στα δύο αυτά σημεία παρέχει μιά ενδιαφέρουσα αντίστιξη. Για την Ελλάδα: «εκείνο που με λυπεί είναι που βλέπω καθαρά πως στον καιρό-μας είναι η μόνη ζωντανή γωνιά (ή μιά απο τις μόνες) και συνάμα, δέν ξέρω πώς γίνεται, αυτή η ζωντάνια δέν βρίσκει τρόπο να σαρκωθεί». Και για τους ποιητές: «νομίζω πως για να ιδούμε πιό καθαρά τα πράγματα, τη διάκριση δέν πρέπει να την κάνουμε ανάμεσα Gide-Valéry-Eliot και Σικελιανό-Lawrence κτλ.. Αλλά ανάμεσα σε Σολωμό, Καβάφη, λ.χ., και Παλαμά-Σικελιανό, λ.χ., ή ανάμεσα σε «Valéry-Eliot-Gide κτλ. και Rimbaud-Lawrence (D.H.)-Henry Miller κτλ.» (Γ 143) – δηλαδή ανάμεσα σ' αυτούς που έχουν πρώτη-τους έγνοια το τιθάσεμα της γλώσσας στις ανάγκες της έκφρασης, κι αυτούς που αφήνουν τις ιδέες αχαλίνωτες να καβαλλάνε τις λέξεις.

Προφήτες και τεχνίτες

Ο Μπλέηκ είναι ο πρώτος “μάρτυρας” ποιητής («σάν τον Προμηθέα στο βράχο» (M 9)) που θα κινήσει το ενδιαφέρον του Λορεντζάτου. Στην εισαγωγή-του, βρίσκουμε «τα απομεινάρια της καταραμένης της Ρώμης» να μίν είναι σε θέση «να συλλάβουνε κάποιο όραμα θρησκευτικό οποιοδήποτε δικό-τους» (M 9), παρα να γεννούν «το πλαστογράφημα που λέγεται Αναγέννηση» (M 10). Τώρα ο Λορεντζάτος

ζητάει μιά «προφητική αντίληψη της ποίησης», όχι «αισθητική», καθώς και τη «θρησκευτική αναβάπτιση του αδειανού αυτού κόσμου» (M 12). Τα «μέτρα της ποίησης» δέν αρκούν πιά για την ποίηση, κι ο ποιητής πρέπει να γίνει προφήτης για να “νομιμοποιηθεί”. Σ' αυτή την πρώτη μυστικιστική στροφή, το «χρέος» στον Νίτσε είναι «ανυπολόγιστο» (M 11), ενώ ο Έλιοτ έχει καταντήσει ο κριτικός του «καλλιεργημένου αστού»: «δεν ήτανε απο τη γενιά των Γιγάντων», «σαστισμένος» «τρύπωσε οριστικά μέσα στα άπλυτα της Ρωμαιο-Καθολικής Εκκλησίας» (M 14). Το θρησκευτικό συναίσθημα που θα ήθελε να ξαναβρεί ο Λορεντζάτος είναι, σε αυτή τη φάση, “πρωτόγονο” σάν αυτό των Δρυϊδων, των πρώτων χριστιανικών χρόνων ή των γοθικών κινήματων, και “προσωπικό”, μή συστηματοποιημένο, καθώς το κήρυξαν ανένταχτοι “προφήτες” σάν τον Μπλέηκ, τον Νίτσε ή τον Γέητς. (Ας υπογραμμίσουμε πως οι “προφήτες” είναι, πάνω απ' όλα, μεγάλοι συγγραφείς: απο την τέχνη, δηλαδή, οδηγείται αρχικά ο Λορεντζάτος στη θρησκευτικότητα, και απο αυτήν ζητάει στηρίγμα μεταφυσικό.)

Δύο χρόνια αργότερα, εκδίδεται η πρώτη-του ποιητική συλλογή, *Μικρά Σύρτις*, όπου αρθρώνονται και ποιητικά αυτές οι αναζητήσεις, και το 1956 επιστρέφει οριστικά στην Ελλάδα. Απο εκεί, «αποκηρύττει» το πρό του Μπλέηκ έργο-του και “επιτίθεται” για πρώτη φορά στον Σεφέρη, μιά και αυτός δέν πληροί τις προδιαγραφές του “προφήτη-ποιητή”: «κρατάς στα χέρια-σου ένα όργανο απο τη φύση του ιερό [=τη γλώσσα] και [το χρησιμοποιείς]... στο κενό!» (Γ 152). Εκείνος απαντά: «Δέν πιστεύω πως πηγαίνει κανείς στο Θεό απο κριτικές της ιστορίας. Λαλεί μέσα-του ή δέν λαλεί, κι όταν λαλεί χρειάζεται άσκηση της ανθρωπιάς, αγάπη και προσευχή εν-ενεργεία. Ζόρικα πράγμα-τα []. Ο κίνδυνός-σου είναι ο θεωρητικός ιεροφάντης» (Γ 155). Ίσως θυμόταν τον Λορεντζάτο του '50: «η σωτηρία των ψυχών δέν είναι της αρμοδιότητάς-μου» (Γ 103). Όμως αυτός – δεύτερη στροφή – έχει πλέον αφήσει την “άγρια” θρησκευτικότητα για την “συστηματοποιημένη” Ορθοδοξία. Μαζί με τη «γλώσσα του λαού», αυτοί είναι οι μόνοι γνήσιοι άξονες της ελληνικής ιστορίας και οι μόνες επιτρεπτές συνιστώσες του ελληνικού πολιτισμού. Ο Τσαρούχης, του οποίου χριστου-

γεννιάτικη κάρτα είχε στείλει στον Σεφέρη το 1948, και ο Πικιώνης, για τον οποίο θα γράψει το 1968-69 και το 1981, θεωρούνται τώρα «αισθητικοί» και «διακοσμητές», γιατί αποσπούν εξωτερικά στοιχεία της παράδοσης απο το πνευματικό-τους υπόβαθρο. Αντίθετα, υποδειγμα πορείας, (παρά τη μεικτή γλώσσα-του, φαίνεται), αποτελεί ο Παπαδιαμάντης, στον οποίο αφιερώνει την επόμενη μελέτη-του (1960-61).

Μέσα στα πέντε χρόνια σχεδόν απόλυτης εκδοτικής σιωπής που έχουν μεσολαβήσει (το 1959 δημοσιεύει στο *Βήμα* νεκρολογία για τον Μανόλη Τριανταφυλλίδη), ο Σεφέρης σημειώνει στο ημερολόγιό-του: «Η δυσκολία μαζί-του είναι οτι παλεύει μόνος-του χωρίς να δέχεται να ξεκαθαρίσει τη σκέψη-του απάνω στο διάλογο» (Z 242), «πάντα λιγοστά μιλά κι αποφθεγματικά -[]- μου φαίνεται του λείπει ο διάλογος κι έχει πάρει συνήθειες σιωπής κι απομόνωσης» (Z 252-3). Ούτε ένα *Δοκίμιο II*, που σχεδίαζε το '53 για τον Καβάφη, προφανώς πιό εκτεταμένο απο τα *Μικρά Αναλυτικά στον Καβάφη* (1969 και 1976), μιάς και θα περιείχε «και ένα είδος μικρής γενικής εισαγωγής στη νεότερη ποίηση» (Γ 141), ούτε ένα βιβλίο που κατέστρωνε το '56 με θέμα την τελευταία στροφή-του (Γ 154) υλοποιήθηκαν ποτέ. Η ποίηση του Καβάφη οπωσδήποτε δέν συνέπλεε με τις ιδέες-του εκείνης της περιόδου – κι ίσως αυτές να παραήσαν θερμές για να μπορέσουν να οργανωθούν αμέσως σε βιβλίο.

Το Χαμένο Κέντρο (1961-1975)

Γελικά, τις απόψεις που διατύπωνε ιδιωτικά στον Σεφέρη το '56, τις αναπτύσσει διεξοδικότερα και δημοσίως το 1961, πάλι με αφορμή τον ποιητή, και συγκεκριμένα τα 30 χρόνια από την δημοσίευση της *Στροφής*. Η γνώριμή-μας κριτική οξύνοια (η *Στροφή* είναι μαθητεία και ανακεφαλαίωση παλαιότερων ποιητικών τρόπων, πραγματική «στροφή» είναι το *Μυθιστόρημα* (Α 337)), γειτονεύει τώρα με τη «νέα» αντιμετώπιση της λογοτεχνίας, «απο την πνευματική άποψη», σύμφωνα με την οποία «κορύφωμα» της ποίησης του Σεφέρη είναι η, έκδηλα συμβολιστική, «Στέρνα» (Α 350-1). Στο κέντρο βάρους του δοκιμίου, πάντως, βρίσκεται η έννοια της παράδοσης ως φορέα πνευματικότητας, αυτής που, κατά τον Λορεντζάτο, η Δύση έχασε μετά τον Μεσαίωνα, και που κι εμείς πάμε να χάσουμε – και να χαθούμε.

Εδώ κρίνω σκόπιμο να ξεκαθαρίσω ορισμένα σημεία (χρησιμοποιώντας ενίοτε τον ίδιο τον Λορεντζάτο για βοηθό), γνωρίζοντας μάλιστα πως δεν είναι λίγες οι παραμορφώσεις και οι ιδεολογικές καταχρήσεις που έχουν υποστεί.

Η παράδοση

Πρώτα πρώτα, ότι η «παράδοση» δεν είναι δυνατόν να ταυτιστεί με τη «μεταφυσική» (Α 412), ούτε να έχει «θείκιά προέλευση» (Α 413), το θεωρώ αυτονόητο. Αλλά ούτε βέβαια είναι δυνατόν να μην αλλάζει η παράδοση (Α 412): «αιώνιο» δεν είναι το περιεχόμενό-της, αλλά η αξία-της ως διαρκώς μεταλλασσόμενου σώματος, μιάς και «κάθε νικόκοπη πάλι γενιά κατευθύνει εκείνη τη ζωή της παράδοσης: και αυτό είναι παράδοση [...]». Γιατι παράδοση είναι η ζωή, όπως θα γράψει 18 χρόνια αργότερα, στις «Ρωμιές» (Α 328). Γι' αυτό και τίποτα δεν μπορεί να «οδηγήσει» στην παράδοση, ούτε μπορεί αυτή να «εκλείψει» (Α 380-1). Για τον ίδιο λόγο, μιάς και η γλώσσα είναι συστατικό αλλά και όργανο κάθε παράδοσης, αν μόνο την «οδηγού[σα]με κανονικά στον πατροπαράδοτο προσορισμό-της» (Α 387), δεν επρόκειτο να κουνήσουμε ρούπι. Αλλά και να το θέλαμε, δεν το μπορούμε: «Αν είσαι [...] «αρκετός» [...], καταξιώνεις τη γλώσσα-σου και η γλώσσα-σου σε καταξιώνει με τρόπο που κανένας δεν μπορεί και δεν θα μπορέσει ποτέ να καταλάβει, να προκαθορίσει, να νομοθετήσει, να προβλέψει ή να αποφασίσει. Δεν υπάρχουν λοιπόν κανόνες. Δεν υπήρξαν ποτέ. Δεν θα υπάρξουν ποτέ.» («Ο Καρυωτάκης» (1988), Α 292). Συνεχώς η παράδοση αποβάλλει στοιχεία-της και προσλαμβάνει άλλα, ακόμα και «ξένα»: «δεν [...] πρέπει να περιμαζέψουμε τα τέσσερα ποδάρια και το κεφάλι της χελώνας μέσα στο νεοελληνικό καβούκι μήν τύχει και νοθέψουμε τη γνησιότητά-μας, αλλά [...] πρέπει να παίρνομε, να διαλέγομε, να κάνομε δικά-μας και να καλύτερεύομε ακόμα, γιατί όχι, όσα βλέπομε πως δεν απομένουν με τον καιρό αναφομοίωτα ή όσα δεν είναι ολότελα άσχετα για εμάς [...]. Και να θέλαμε άλλωστε να κλειστούμε στο καβούκι-μας δεν το μπορούμε, σε τούτο το πολυσύχναστο σταυροδρόμι όπου βρεθήκαμε. Αφήνω που γενικά η κλεισούρα είναι πράμα καί επικίνδυνο καί ανθυγιεινό. [...] αν δεν παραλάβεις από τους άλλους τίποτα, εσύ δεν μπορείς μήτε να υπάρξεις.» («Ο αρχιτέκτονας Δ. Πικιώνης - Β'» (1981), Β 56).

“Ελλάδα” και “Δύση”

Κατα συνέπεια, δύσκολα μπορούμε να κατηγορήσουμε την Αλεξάνδρεια και την Αναγέννηση ότι σήκωσαν, «όσο αυθαίρετα άλλο τόσο και αυτάρεσκα», «παραμορφωτικούς καθρέφτες» πάνω στη «φτωχή πατρίδα-μας» (Α 399). Αυτήν την εκδοχή της αρχαίας Ελλάδας είχαν ανάγκη, έτσι την ερμήνευσαν, κι έτσι τη χρησιμοποίησαν, όπως οι αρ-

χαίοι Έλληνες είχαν χρησιμοποιήσει την αλφάβητο των Φοινίκων, χωρίς να τους κατηγορήσει ποτέ κανείς πως την αλλοίωσαν. Αλλ' ακόμα και για μάς τους Έλληνες, παραμένει ζήτημα ανοιχτό το αν, το πότε και το ποιός θα επιλέξει, ποιά “Ελλάδα” θα πρέπει να παραμείνει απαραμόρφωτη στους αιώνες, καθώς και το ποιά είναι η «αληθινή ζωή» (Α 383) για τους Έλληνες, και τους ανθρώπους γενικότερα. Γιατι η Ιστορία έχει τους δικούς της κανόνες, και δεν κινείται βέβαια με την σατανική πρόθεση να παραμορφώσει το πρόσωπο της “Ελλάδας” και να διώχνει τους «πολιτισμούς της παράδοσης» (Γ 153) «μακριά από την πρώτη κοίτη του ποταμού»-τους (Μ 9). Αν η Βιομηχανική Επανάσταση συνέβη στη Δύση και είχε ως αποτέλεσμα μιά, συγκριτικά με την Ανατολή, πολυπληθέστερη αστική τάξη, που εξ ορισμού θα χάσει βαθμιαία τις «ανταποκρίσεις με τις χθόνιες δυνάμεις» (Γ 141), ούτε μπορούμε αυτό να το κρίνουμε αυτομάτως ως αρνητικό, ούτε να το αφήσουμε αζύγιστο από τις αποσιωπημένες θετικές συνέπειες της μεταβολής αυτής (που καί εμείς οι ίδιοι απολαμβάνουμε την ίδια στιγμή που γράφουμε), ούτε βέβαια να τα φορτώσουμε όλα, απ' ευθείας και αβασάνιστα, στον Αναγεννησιακό Ανθρωπισμό και τον Διαφωτισμό του 18ου αιώνα – δεν φορτώνει κανείς την ατομική βόμβα στον Νεύτωνα.

Τέχνη και μεταφυσική

Πρωτοστάτες του αιτήματος για μιά «μεταφυσική αναθεώρηση» (Α 353) στη δυτική Ευρώπη του 19ου αιώνα, βλέπει ο Λορεντζάτος τον Λωτρεαμόν, τον Ρεμπώ και τον Αρτώ. Αλήθεια είναι ότι έλειψε κάποτε η ψυχή από την ευρωπαϊκή τέχνη στο σβήσιμο του ρομαντισμού που, από ορμητική κίνηση είχε ξεφτίσει σε άλλοτε αφηρημένη, κι άλλοτε γλυκερή ρέμβη (συμβολισμός), σε απαστράπτουσα αλλά τζούφια στάση (παρνασσισμός), ή σε διανοητική ταχυδακτυλουργία («καθαρή» ποίηση) – για να περιοριστούμε στον ποιητικό λόγο. Την ψυχή ξανάφεραν στο κέντρο της δημιουργικής πράξης ο Λωτρεαμόν, ο Ρεμπώ, ο Αρτώ και άλλοι. Μεγάλη βέβαια η διαφορά της ψυχής από τη μεταφυσική ή τη θρησκεία. Γιατι ενώ οι δύο τελευταίες είναι συστήματα ιδεών ή πίστεων, την ψυχή-του ο καθένας την κουβαλάει μέσα-του, και δεν μπορεί να του τη μάθει κανένας προφήτης, καμμιά θρησκεία και καμμιά μεταφυσική. Το περισσότερο

που ίσως μπορούν να κάνουν είναι να τον ασκήσουν στο να την αντιμετωπίσει, να την καλλιεργήσει, και να την δεχτεί. Αλλά κυρίως, ας μην ξεχνάμε πως η ψυχή δεν είναι διαρκώς στραμμένη προς τα “πάνω” – ούτε θά 'πρεπε και ούτε θα μπορούσε: δεν είμαστε άγγελοι.

Ούτως ή άλλως, όμως, στήνοντας την τέχνη πάνω στο βάθρο της μεταφυσικής, τη στριμώνχουμε και πέφτουν στον γκρεμό πλήθος έργων λαϊκής τέχνης, οι αρχαίοι Λυρικοί, και πάει λέγοντας. (Προς αποφυγήν παρεξηγήσεων, αν και ελπίζω πως είναι προφανής η διαφορά: άλλο πράγμα το να προέρχεται ένα έργο τέχνης από έναν πολιτισμό με συγκεκριμένη μεταφυσική, κι άλλο το να έχει μεταφυσική λειτουργία το ίδιο). Μόνο σε πολύ αμφίβολα συμπεράσματα μπορούμε να καταλήξουμε από το συσχετισμό της τέχνης με το μεταφυσικό της περιεχόμενο ή υπόστρωμα: είναι το θέατρο και η ποίηση του Μπρέχτ καλά ή κακά επειδή ήταν “άθεος”; Είναι τα *Τέσσερα Κουαρτέτα* καλύτερα, για μερικούς, από τον *Χερσότοπο* (*The Waste Land*), επειδή στο μεταξύ ο Έλιοτ είχε ασπαστεί τον Καθολικισμό; Ποιητικώς πιο δραστικά ενδεχομένως να είναι, αλλά γι' αυτό αρκεί η ωριμότητα του συγγραφέα τους (και δεν μας αφορά το πώς έφτασε σ' αυτή).

Μήπως εν τέλει ο Λορεντζάτος, απαιτώντας από την τέχνη να «ξαναποκτήσει», από «αισθητική», «μεταφυσική» λειτουργία, της ζητάει πολλά και τη βάζει να καταπατάει τα χωράφια της θρησκείας; Είναι

αληθινά παράδοξο, αλλά εξηγήσιμο απο την μέχρι τώρα πορεία-του, πως γυρεύει, σε αυτήν την περίοδο των αναζητήσεών-του, απο τους ποιητές μεταφυσική – λές και δέν πιστεύει στη δύναμη της θρησκείας (που καθέννας τη λαβαίνει μόνος-του), αλλά μόνο σ' αυτήν των «προφητών». Έχουμε όμως το δικαίωμα απο τον καλό παπουτσή να ζητάμε και παυσίπονα; Θα πρέπει να περάσουν δεκαέξι χρόνια προτού ο ίδιος (όσο ίδιο είναι και το ποτάμι του Ηράκλειτου) συμφωνήσει ξανά με τον Αριστοτέλη: «Δέν μπορείς να κατηγορήσεις τον ποιητή [...] για κάτι που δέν είναι δουλειά-του ή ξεπερνάει τη δουλειά-του» («Αρχαίοι Κριτικοί» (1977), Β 199), κι άλλα δύο ακόμα, μέχρι να δεχτεί «την παρήγορη, την παραμυθητική αποστολή της τέχνης μέσα στις ανθρωπινες κοινωνίες και τους διάφορους πολιτισμούς» («Η έννοια της λογοτεχνικής κριτικής» (1979), Α 433).

Πώς χάθηκε το «κέντρο», και πώς το ξαναβρίσκουμε ;

Αλλά στο μεταξύ, μ' ετούτα και μ' εκείνα, με δίπολα του είδους: «αισθητική» ή «μεταφυσική», «Ανατολή» ή «Δύση», το «κέντρο» είχε ήδη χαθεί. Κι απο πολύ νωρίτερα, βέβαια: σ' ετούτη τη μεριά του κόσμου, μετά τον Ηράκλειτο, μόνο σκόρπιες αναφορές θα βρίσκουμε στην ενότητα, την ταυτότητα, το αξεχώριστο (και οι τρεις έννοιες είναι ανεπαρκείς, μιάς και προϋποθέτουν τη διαφορά), του «μέσα» και του «έξω», της «ύλης» και του «πνεύματος», του «ανθρώπου» και του «κόσμου» (ή του «Θεού», άν προτιμάτε) – και σπάνια θα τις ακούμε. Το «κέντρο» χάθηκε ακριβώς γιατι η «αδυσώπητη φυσική τραγικότητα της θέσης σου μέσα στο Σύμπαν», με αντιπάλους «τη λύπη, τον πόνο, τα γεράματα, την αρρώστια, το θάνατο» («Χωρομετρήσεις» (1977), Β 371), αντικατέστησε τη «θέση-σου μέσα στο Σύμπαν» σκέτη – που περιλάμβανε όλα τα άλλα, όχι ως αντιπάλους, αλλά ως αναγκαία συστατικά-της.

Όσο για το «φιλοσοφικό πρωθύστερο του Descartes» (Στου τιμονιού το αυλάκι – Δεύτερο Τεφτέρι 1975, Τ 58), και άν ακόμα δεχθούμε πως «οδήγησε τον πολιτισμό της τεχνολογίας» εκεί που αυτός έφτασε, οπωσδήποτε δέν προέρχεται απο τον πολιτισμό αυτόν, αλλά απο τον «πολιτισμό της (χριστιανικής) θρησκείας», που είχε ήδη δεχτεί το σπάσιμο του ανθρώπου στα δυό: σώμα και πνεύμα, *sum* και *cogito* – κληρονομιά, είναι η αλήθεια, παλαιότερων παραδόσεων. Μιά ανάλογη «αντίφαση», «ανάμεσα στη ζωή και στην τέχνη» (Τ 57) αυτή τη φορά, βασανίζει και τον Λορεντζάτο: ίσως αυτή προσπαθεί να γεφυρώσει ζητώντας μεταφυσική λειτουργία απο την τέχνη. Όμως νά η παγίδα: η ζωή η ίδια δέν έχει μεταφυσική. Η μεταφυσική αρχίζει με τη σκέψη, με το διαχωρισμό, ακριβώς, φυσικής και μετα-φυσικής. Ούτε και η «σύνδεση» της «γής» με τον «ουρανό» (Τ 153) αναιρεί τη διχοτόμηση – μόνο όταν την ξεπεράσουμε βλέπουμε πως τα πάντα ήταν ήδη (είναι πάντα) ένα, εξ αρχής.

Ενδεχομένως, λοιπόν, αυτήν την αλήθεια να ήθελε ο Ρεμπώ να κατέχει «μέσα σε μιά ψυχή και ένα κορμί» και όχι την υπερβατική (Α 353) – ξέρουμε άλλωστε την απέχθειά-του για τη θρησκεία. Κι όταν ο Βουδιστής Ρυοκάν λέει (μεταφράζω το αγγλικό παράθεμα απο το Α 372-373):

«Λέτε πως τα ποιήματά-μου είναι ποίηση;

Δέν είναι.

Όμως άν καταλάβετε οτι δέν είναι

Τότε θα δείτε πόση ποίηση έχουν !»

δέν εννοεί ούτε πως τα ποιήματά-του είναι «ποίηση», ούτε πως δέν είναι ποίηση, ούτε πως καθρεφτίζουν κάτι άλλο, «υψηλότερο» – εννοεί

πως είναι «αυτό-που-είναι». Αλλά μέχρι να τον νοιώσουμε, θα βολοδέρνουμε ζητώντας ο καθέννας αυτό που θέλουμε, απ' ό,τι είναι αδύνατον να μας το δώσει. Όποιο και νά 'ναι το «χαμένο κέντρο», πάντως, ένα είναι βέβαιο: δέν μπορούμε να προαποφασίσουμε οτι επιστρέφουμε σ' αυτό, εάν πρώτα δέν το ξαναβρούμε *εκ νέου*, μέσα στη δίνη του σημερινού καιρού, και όχι αποσυρόμενοι απο αυτήν και κοιτώντας προς τα πίσω. Αυτά για το «χαμένο κέντρο». «Παραπέρα [...] δέν μπορούμε τώρα να προχωρήσουμε» (Α 373).

Σε αυτή την περίοδο, λοιπόν, ο Έλιοτ αποκαθίσταται, αλλά κυρίως χάρη στην «πνευματικότητά»-του και την πίστη-του. Το ίδιο κι ο Δημήτρης Πικιώνης, που μαζί με τον Σωκράτη Κουγέα και τον Καβάφη του «Πάρθεν», επιστρατεύονται ως πρότυπα ελλήνων δημιουργών που δέν ξέκοψαν απο την παράδοση. Παρόμοια τύχη έχει κι ο Σολωμός: άν το 1965 εξακολουθεί να ενδιαφέρει λόγω της τέχνης-του («Ένας ορισμός του Σολωμού για το ύφος (*stile*)»), το 1969 το φώς ρίχνεται πάνω στις απόψεις-του για τη γλώσσα και τα εθνικά θέματα («Ο Διάλογος του Σολωμού – Ένας παραλληλισμός και ένας απολογισμός»).

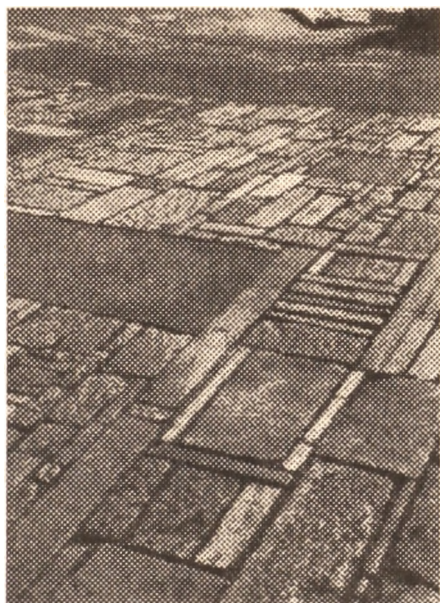
Ο «λαός»

Εδώ, όπως και στο «Απόσωμα» (1972) και Στου τιμονιού το αυλάκι (1974-1983), καθώς και αλλού, παρουσιάζεται η καταταλαιπωρημένη και σχεδόν μαγική έννοια «λαός», ο οποίος κατέχει τη «ζωντανή γλώσσα» (Α 166). Όμως ποιός ακριβώς είναι αυτός ο «λαός» με τη γλώσσα-

του; Για τον Σολωμό, ήταν αυτός των Επτανήσων και πάλι όχι όλων. Το οτι δέν χρησιμοποίησε τη «γλώσσα» των αγροτών της Μακεδονίας, για παράδειγμα, ή των αστών της Μολδοβλαχίας, «γλώσσες» εντελώς διαφορετικές, δέν σημαίνει πως αυτές έχουν μικρότερη ιστορική σημασία ή πως είναι λιγότερο «νόμιμες». Κι άν ακόμα υποθέσουμε πως αμέσως μετά την επανάσταση μπορούσαμε να μιλάμε για *μιά* γλώσσα του λαού, αργότερα, σήμερα, όταν ο ελληνόφωνος πληθυσμός έχει γίνει πολύ λιγότερο ομοιογενής, σε ποιόν «λαό» θα στραφούμε για να μιλήσουμε «σωστά»; Γιατι βέβαια το να στηριζόμαστε στη γλώσσα του Μακρυγιάννη είναι κίνηση *αρχαιολογική*, και μάλιστα αυθαίρετη. (Είναι δέ εντυπωσιακό πως ενώ «ατόφιοι Εγγλέζοι» λογαριάζονται εξίσου ο Όργουελ, «ο

D. H. Lawrence ή ο Μπλέκ, ο Δρ Jonson [υποθέτω πως εδώ εννοείται ο (Ben) Jonson, και όχι ο Dr. (Samuel) Johnson] ή ο G. K. Chesterton», ως «ατόφιος Έλληνας» αναφέρεται μόνο ο Μακρυγιάννης – ενώ θα έπρεπε, για να συνεχίσουμε, έστω χαλαρά, μιάν απο τις δυνατές αντιστοχίες, αυτός ο Έλληνας Μπλέκ να συνοδεύεται απο τον Θεοτοκά, τον Καραγάτση, τον Κορνάρο και τον Ροΐδη). Άλλωστε, άν ο Σολωμός «υποτάχτηκε στη γλώσσα του λαού» και τελικά την «κυρίεψε», αυτός δέν ήταν παρα ο δικός-του δρόμος (δρόμος ποιητή και όχι κοινού χρήστη), που τον βάδισε με επιτυχία, όπως βάδισε με επιτυχία και ο Καβάφης τον εντελώς διαφορετικό δικό-του. Η κάπως ρομαντική και υπέρ το δέον φλογερή χρήση της ακαθόριστης έννοιας «λαός» σκοτίζει λοιπόν τα επιχειρήματα – κι ας δέχεται εν τέλει ο Λορεντζάτος, ακολουθώντας τον Πολυλά, πως «η γραπτή γλώσσα χρειάζεται να είναι γραπτή διατύπωση της προφορικής και [...] μπορεί κανένας στο δρόμο αυτό ελεύθερα να χρησιμοποιήσει [...] το βασιλικό ταμείο της αρχαίας και το φτωχό κεμέρι της δημοτικής» (Α 180).

Πάντως, όπως και με τους Έλληνες, έτσι και οι ξένοι τώρα τον απασχολούν για την «πνευματική»-τους τοποθέτηση, και την αντίθεσή-τους, ή μή, στην «αποπροσανατολισμένη», «ορθολογιστική» Δύση: ο Πάουντ, ο Βαλερύ, ο Βίτγκενσταϊν, ο Σμέμαν. Είναι δέ τόση η δίψα-του για τη «νομιμοποίηση» των ανθρωπινων απολαύσεων με κριτήρια

εξωτερικά προς αυτές (πρόκειται για στροφή 180 μοιρών από τις θέσεις του «Δοκιμίου Ι»), ώστε να αποδίδει ακόμα και τον «συγκλονισμό της αγάπης», όχι σε τίποτε άλλο, παρα μόνο στη «σπορά ενός ζωντανού όντος» («Ένα τετράστιχο του Χαίλντερλιν» (1967), Β 328). Έτσι, ένας βιασμός που θα οδηγούσε στην εγκυμοσύνη, θα ήταν ισότιμος με μία πράξη έρωτα, κι ένα ζευγάρι στερημένο από την δυνατότητα τεκνοποίησης, δεν θα μπορούσε να «κλονιστεί συθέμελα»!...

Κριτική Σκέψη (1976-)

Υπολείμματα παρόμοιων ακραίων θέσεων θα ξαναβρούμε στις «Χωρομετρήσεις: Τρισάγιο σε τρεις ποιητές» (1977), και στις «Καταγραφές» (1978-9).

Στο πρώτο, δεν ξέρεις αν η αξία του Αττίλα Γιόζεφ, του Οσίπ Μαντελστάμ και της Άννας Αχμάτοβα, βρίσκεται στην ποίησή-τους ή στο ότι υπέφεραν κάτω από απολυταρχικά καθεστώτα. Κι αν το πρώτο, γιατί παρατίθενται κυρίως σίχοι-τους, όχι απαραίτητως από τους καλύτερους, που αναφέρονται στα συγκεκριμένα δεινά-τους – αν το δεύτερο, γιατί επιλέχτηκαν ειδικά αυτοί οι τρεις ανάμεσα στα εκατομμύρια. Μπορεί να είναι «αναχρονισμός» η «λογοτεχνία» για τον Λορεντζάτο, αλλά αυτή συνεχίζει να τον έλκει, όπως παλιότερα στη μεταφυσική και τη θρησκεία, έτσι και τώρα στην κοινωνική πραγματικότητα. «Ενώ η μόνη-του αγάπη είναι η λογοτεχνία (όσο μπορώ να ξέρω), εκδηλώνει ένα ξολοθρευτικό μίσος κατά της λογοτεχνίας», σημειώνει το 1966 ο Σεφέρης στις *Ωρες της Κυρίας Έρσης* (Δ 195).

Στο δεύτερο, παρουσιάζεται ο κόσμος να έχει αποκτήσει μιάν «υπερλογική πίστη» μονάχα από τον Χριστιανισμό κι ύστερα (Β 345), ενώ ναρκωτικά, «ψευδοθρησκευματα», τρέλλα, ψυχανάλυση και ομοφυλοφιλία είναι οι συνέπειες της απουσίας-της (Β 347)!...

Επιστροφή στην κριτική

Ωστόσο, η έκδοση το 1976 της *Ελληνικής Κριτικής Σκέψης* (Ίκαρος), μιάς συλλογής κειμένων Ελλήνων κριτικών, επιλεγμένων από τον Λορεντζάτο, θα μπορούσε να συμβολίσει μιάν «επιστροφή» σε αυτόν που ο Σεφέρης είχε φοβηθεί ότι έχασε είκοσι χρόνια πριν: «έναν [...] Ζήσιμο [...] με κριτική διάνοια, προσεχτικό στην ευαισθησία-του, τίμιο στο στοχασμό-του, αυστηρό στα λόγια-του» (Γ 205). Επιστροφή με τα «Μικρά Αναλυτικά στον Καβάφη-Αναλυτικά ύστερα» (1976), το «Παλίμψηστο του Ομήρου» (1976), τον «Καρυωτάκη» (1988), κι ακόμα περισσότερο με τους «Αρχαίους Κριτικούς» (1977), την «Έννοια της λογοτεχνικής κριτικής» (1979), τον «Φόρο τιμής στον Ε. Α. Blair» (1989) και «Τα Αυτοβιογραφικά (*Autobiographisches*) ενός μεγάλου (1879-1955)» (1991-2). Πάνε πιά οι απαιτήσεις μεταφυσικής λειτουργίας από την ποίηση: «απώτατος σταθμός της ποίησης» είναι τώρα η στιγμή που θα καταφέρουμε «πανανθρώπινα να συμφωνήσουμε» με τον ποιητή και «να χαιρόμαστε πως είμαστε άνθρωποι» (Β 123). Ο Λορεντζάτος επανασυντάσσεται με τον Αριστοτέλη: «ού γαρ πάσαν δει ζητείν ηδονήν από τραγωδίας αλλά την οικειάν»: «δέν πρέπει να της ζητάμε άλλη» (Β 150). Γι' αυτό και αναγνωρίζει καθαρά τέσσερεις χωριστές περιοχές της ανθρώπινης πνευματικής δράσης: «Επιστήμη, θρησκεία, τέχνη [...] και φιλοσοφία» (Β 581), «καθεμιά με τους ατερμάτιστους στόχους-της» (Β 599). Καί για τις τέσσερεις, μόνο σημείο αναφοράς είναι ο ίδιος ο άνθρωπος, αφού αυτές απαιτούν «την αδιάκοπη επιβεβαίωση και τον έλεγχο της εμπειρίας ή της αίσθησης» (Β 581) – δέν χωρούν πιά «επικυρώσεις» υπερβατικής προέλευσης. Πρόκειται για

κείμενα υποδειγματικά, τρανές αποδείξεις του συνοπτικού χαρακτηρισμού του Σεφέρη: λάμπουν με τον τρόπο που περιγράψαμε στην αρχή ετούτων των σημειώσεων.

Ο αναγνώστης που δέν κουράστηκε υπερβολικά ως εδώ, θα παρατήρησε ίσως ότι δοκίμασα να αποσαφηνίσω ή και να «ανασκευάσω» αποψεις του Λορεντζάτου της περιόδου 1961-1976, χρησιμοποιώντας, κατά κύριο λόγο, υστερότερα γραπτά του ίδιου. Πιστεύω πως η επαναφορά-του, σαφώς με μιάν επεξεργασμένη μορφή, στις θέσεις και τους τρόπους του «Δοκιμίου Ι» και του «Θησέα», υποστηρίζεται όχι μόνο από τα ίδια τα κείμενα, αλλά και από την σιωπηρή «ανάκληση» της «αποκήρυξης» του '56, με την συγκέντρωση, στις *Μελέτες* του '94, καί των «αποκηρυγμένων» κειμένων. Αντιστρόφως, ίσως να μὴν είναι εντελώς τυχαίο, ή απλώς θέμα όγκου, το ότι δεν έχουν συμπεριληφθεί δύο από τα «ορμητικότερα» κείμενα της μετά την «αποκήρυξη» εποχής: η *Εισαγωγή* στον Μπλέκ (σε αντίθεση με άλλες «εισαγωγές») και το *Στου τιμονιού το αυλάκι* (μόλις περί τις 3000 λέξεις μακρύτερο από τη μελέτη για τον Πάουντ).

Είναι επίσης διαφωτιστική η σύγκριση, ανα ζεύγη, μελετών αφιερωμένων στα ίδια πρόσωπα, συγκεκριμένα στον Παπαδιαμάντη και τον Πικιώνη, αλλά γραμμένων σε διαφορετικές εποχές. Το 1961 και το 1968-9, αντίστοιχα, σχεδόν αγιογραφούνται οι μορφές, ενώ το 1985 και το 1981 γίνεται μιά πύλη νηφάλια, αλλά όχι λιγότερο θετική, αποτίμηση του έργου-τους.

Ο Λορεντζάτος, λοιπόν, αποδέχεται θαρραλέα, το 1994, τις κατά καιρούς αντιφάσεις-του, όπως θαρραλέα είχε επιτρέψει το 1990 τη δημοσίευση της αλληλογραφίας-του με τον Σεφέρη. Ευτυχώς για μάς, γιατί κάθεμιά από τις *Μελέτες* περιέχει πράγματα άξια προσοχής. «Για τη σκέψη ή την αίσθηση και για τη γραφή της γλώσσας αδιαίρετα» (Α 12): εδώ κρίνει σήμερα πως είναι η ουσία των γραπτών-του. Γι' αυτό, αν φάνηκα να μακρηγορώ για το «σκοντάμματά»-μου, καιρός να επανορθώ-

σω, με μιά απόπειρα να σχεδιάσω αδρά το περίγραμμα της καθαρότερης και πολυτιμότερης όψης του Λορεντζάτου: αυτής του κριτικού κειμένων.

Η κριτική ιδιομορφία του Ζήσιμου Λορεντζάτου

Ο Λορεντζάτος ανήκει στο σπανιότερο και ακριβότερο είδος κριτικού: όσο ικανός, άλλο τόσο σεμνός μπρός σ' αυτό που κρίνει. «Στο αγώνισμα της κριτικής ο δρομέας δέν πρέπει να παίρνει μεγαλύτερη σημασία από τη σκυτάλη» (Β 244). Έτσι κι αλλιώς, είναι «φτωχή [η] πειστικότητα του τεχνοκρίτη» κι «ο ξένος δρόμος είναι πάντα ξένος: μοναχά λίγη βοήθεια προσφέρει» (Α 314). «Στο τέλος μόνο τα κείμενα πείθουν, με τον καιρό» (Α 278). Γιατί «το ανώτατο σημείο στο οποίο μπορεί να φτάσει κανείς απέναντι στο ποίημα είναι να το βάλει μπροστά-του και να το διαβάσει» (Β 104).

Αφού «τα ποιήματα είναι όπως τα θαύματα» (Α 214), «κάθε προσπάθεια [...] να ερευνήσουμε ή να αναλύσουμε το μυστήριο της ποίησης, μας αφήνει με τα χέρια αδειανά» (Β 317). Αυτό συμβαίνει γιατί «η γνώση στην τέχνη δέν κρίνεται με τα μέτρα της γνώσης έξω από την τέχνη» (Α 61). «Η τέχνη παρέχει μονάχη-της τα μέτρα της τέχνης» (Α 60) κι «ένα λογοτέχνημα δέν κρίνεται σάν λογοτέχνημα από τη φιλοσοφική άποψη, από τη μαθηματική άποψη, ή από την πολιτική άποψη που μπορεί να παρουσιάζει» (Α 81). Έτσι, «είτε κάνουμε τέχνη είτε δοκιμάζουμε τη μαγεία της, δέν τίθεται πρόβλημα θεωρητικό, αλλά εμπειρικό» (Α 66).

Γι' αυτό και ο Λορεντζάτος προτιμά τις προσωπικές αντιδράσεις μπρός στα έργα τέχνης: «Δεν ανήκω στους ανθρώπους που λαβαίνουν στη ζωή-τους τη δυστυχία να ρίχνουν σε όλα μοναχά “αντικειμενικές ματιές”» (Α 150). Και αλλού, μιλώντας για κάποια αρχαία κείμενα: «εμπιστεύομαι περισσότερο εκείνους που προσπαθούν να αντλήσουν μαθήματα χρήσιμα για τη δικιά-τους ζωή, την προσωπική, απο τον αρχαίο κόσμο και λιγότερο εκείνους που, με μιά έτοιμη μέθοδο ή θεωρία στο χέρι, ξαπλώνουν τον κόσμο αυτό στο χειρουργικό τραπέζι και του αλλάζουν τον αδόξαστο στα μετρήματα και στις νυστεριές, χωρίς να αντλούν κανένα μάθημα χρήσιμο για τη δικιά-τους ζωή, την προσωπική» (Β 143-4). Δέν είναι ούτε αφύσικο ούτε επιζήμιο που «κάθε λογοτεχνική κριτική περιορίζεται απο τις προτιμήσεις ή τις αντιπάθειες και το γενικό ύφος αυτού που κρίνει: το ίδιο συμβαίνει παντού όπου ανοίγονται καινούριοι δρόμοι, ακόμα και στα μαθηματικά» (Α 432). Καταβάθος, λοιπόν, «μερικές διαπιστώσεις γύρω απο την τέχνη δέν έχουν άλλη σκοπιμότητα [...] απο το να σκιαγραφήσουν την ιστορία μιάς σκέψης και μιάς ευαισθησίας μέσα σε έναν άνθρωπο του οποίου η συνάντηση με διάφορα κείμενα βρίσκει τα σημεία αντιστάσεως που βάζουν σε κίνηση τούτη ή εκείνη τη σχέση-του με την τέχνη» (Α 97). Έτσι, ο κριτικός, σάν τον καλλιτέχνη, μιλάει πάντα για πράγματα που αφορούν τον ίδιο, παίρνοντας απλώς αφορμή απο τα κείμενα που μελετά.

Ωστόσο, τελικά, μιά και «τα ποιήματα δέν έχουν τελικά συμπεράσματα, ούτε αρχικά» (Β 458) και είναι αμφίβολο «άν μπορούμε να μιλάμε για προτερήματα και για ελαττώματα στην αληθινή ποίηση» (Β 466), «τίποτα απο όσα [λέμε] δέν μπορεί να εξηγήσει ή να δικαιολογήσει την ευχαρίστηση που [μας] δίνει. Η ευχαρίστηση τούτη είναι τελικά ανεξήγητη, και ακριβώς επειδή είναι ανεξήγητη αξίζει τον κόπο να κάνουμε κριτική στις λεπτομέρειες» (μεταφράζει τα λόγια του Όργουελ στο Β 504). Αλλά τί κριτική, και σε τί λεπτομέρειες! Ας θυμηθούμε ενδεικτικά τα σχόλιά-του στη μετρική του Καρυωτάκη, στη «θανατική καταδίκη της συνίζησης» απο τον Σολωμό, σε λεξιλογικά του Καβάφη. Σχόλια καίρια, όπου ποτέ δεν πλατειάζει, μιά και «η πολύ τεχνική ανάλυση βρίσκεται μακριά απο τη ζωή του έργου» (Α 291), κι αυτή η τελευταία είναι που πρώτιστα τον ενδιαφέρει.

Και πραγματικά, το σφυγμό της ζωής αυτής τον πιάνει με περισσή σιγουριά και τον αποδίδει με περιεκτική λιτότητα, όπως όταν συζητά το ζήτημα της “κάθαρσης” στην τραγωδία, ή στις αριστουργηματικές σελίδες για την επιστημονική δημιουργικότητα, του δοκιμίου για τα Αυτοβιογραφικά του Αινσταϊν.

Ο Λορεντζάτος είναι λοιπόν καίριος σε θέματα τεχνικά, ουσιαστικός σε θέματα ουσίας και εκφραστικά πεντακάθαρος όπου κι άν στρέψει τη ματιά του, την προσωπική. «Γιατί [ό]σοι ανήκουν [...] σε σχολές [...] παύουν ουσιαστικά να σκέφτονται – σκέφτεται η σχολή για λογαριασμό-τους». Όμως αν δέν κλειστείς μέσ’ στο μαντρί κάποιας σχολής, για να μή σε φάνε οι λύκοι, πρέπει νά ‘χεις φωνή ξύπνια και δυνατή.

Ποιητική φυσιολογία

Με ένα απο τα πιό ενδιαφέροντα πράγματα που μας λέει αυτή η φωνή, και που διατρέχει όλο το έργο-του συναντώντας πολλούς απο τους δημιουργούς που τον απασχόλησαν, θά ‘θελα να τελειώσω. Πρόκειται για τον παραλληλισμό της ποιητικής διαδικασίας με τη ζωή του φυτού, και, κατ’ επέκταση, την παρομοίωση του κριτικού με τον φυσιολόγο.

Ανεκδοτολογικά, ας σημειώσουμε πως ο Ζίντ εξομολογούνταν οτι «θα ήθελε, θα έπρεπε να είχε γίνει φυσιολόγος» (Β 243), ενώ ο Σαρεγιάννης, που ήταν φίλος του Λορεντζάτου και για του οποίου τα εξαιρετικά *Σχόλια στον Καβάφη* (Ίκαρος 1964) έγραψε την εισαγωγή, ήταν φυτοπαθολόγος.

Πιό ουσιαστικά τώρα, στη στάση του αυτή ο Λορεντζάτος έχει δάσκαλο τον Σολωμό («Εφάρμοσε εις την πνευματική μορφή *την ιστορία του φυτού...*»³) και σύντροφο τον Όργουελ («το ποίημα μοιάζει με μιά σύνθεση – αλλά περισσότερο απο μιά σύνθεση, με ένα είδος *μεγάλωμα φυσιολογικό*» (Β 502).

Το αληθινό ύφος «γεννιέται και μεγαλώνει φυσιολογικά στον άνθρωπο μέσα απο τη σκέψη μαζί με την αντίληψη που σχηματίζει για την τέχνη ή μαζί με τη διανοητική ικανότητά-του» (Α 121). «Με τα λογοτεχνήματα χρειάζεται να περιμένεις ως την τελευταία στιγμή [...] που θα ωριμάσουν οι καρποί, και το ωρίμασμα να γίνει στην ώρα-του, απάνω στο δέντρο». «Η ώρα θα κάνει τους καρπούς ωραίους», «και η ωραιότητα αυτή χρειάζεται μιά πάνσοφη οργανική υπομονή» (Α 435). Για ν’ αντιμετωπίσει αυτούς τους «καρπούς» θα πρέπει και ο κριτικός να δράσει σάν φυσιολόγος «περισσότερο φυσιολογικά και λιγότερο λογικά» (Β 198).

Μιλώντας λοιπόν για τον «αξεδιάλυτο ποιητικό μεταβολισμό» (Α 122), ο Λορεντζάτος δέν καλλιεργεί απλώς μιά πολύ όμορφη και αποτελεσματική εικόνα, αλλά υποστηρίζει εμμέσως δύο πολύ σημαντικά πράγματα. Πρώτον, οτι το έργο τέχνης δέν είναι κατασκευή, αλλά «μεγάλωμα φυσιολογικό», που λαμβάνει χώρα μέσ’ στον καλλιτέχνη, σιγά σιγά. Και δεύτερον, οτι το έργο τέχνης, όπως κάθε οργανισμός, έχει νόμους εσωτερικούς, “απο τη μάνα-του”, που θα καθορίσουν και την τελική μορφή-του. Έτσι αναιρείται, εξ ορισμού, το δίπολο μορφή-περιεχόμενο: και τα δύο είναι κοινή και σύγχρονη συνέπεια της ίδιας ανάπτυξης. Για την ανάπτυξη

αυτή βέβαια, πρέπει κι ο καλλιτέχνης να το ποτίζει το δέντρο-του, και να μήν το τρυγάει άωρα...

Καί σε αυτό το σημείο λοιπόν, όπως και αλλού, ο Λορεντζάτος αποδεικνύει πως η εκφραστική αρτιότητα πάει χέρι χέρι με τη σαφή και γνήσια σκέψη.

Αλλά, για να παραφράσω τον ίδιο, «τελειώνοντας και για να μείνω απολυτα ειλικρινής: Αυτός είναι ο δικός μου ο τρόπος που βλέπω τον» Λορεντζάτο. «Υπάρχουν και άλλοι».

1. Εντός παρενθέσεων, αναγράφεται η συντομογραφία της πηγής και ο αριθμός της σελίδας. Συντομογραφίες: Α – Ζήσιμος Λορεντζάτος: *Μελέτες*, Τόμος Πρώτος, Δόμος 1994, Β – Ζήσιμος Λορεντζάτος: *Μελέτες*, Τόμος Δεύτερος, Δόμος 1994, Γ – *Γράμματα Σεφέρη-Λορεντζάτου (1948-1968)*, επιμέλεια Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου, Δόμος 1990, Δ – Γιώργος Σεφέρης: *Δοκιμές*, Τρίτος Τόμος: *Παραλειπόμενα (1932-1971)*, επιμέλεια Δημήτρη Δασκαλόπουλου, Ίκαρος 1992, Ζ – Γιώργος Σεφέρης: *Μέρες Ζ (1η Οκτώβρη 1956-27 Δεκέμβρη 1960)*, φιλολογική επιμέλεια: Θεανώ Ν. Μιχαηλίδου, Αθήνα, Ίκαρος 1990, Μ – Γουλιέλμου Μπλέηκ: *Οι Γάμοι του Ουρανού και της Κύλασης*, Μετάφραση και Εισαγωγή: Ζήσιμος Λορεντζάτος, Αθήνα 1954 (αναδημοσίευμα απο το περιοδικό *Αγγλο-Ελληνική Επιθεώρηση*, σ’ 2, Φθινόπωρο 1953), Τ – Ζήσιμος Λορεντζάτος: *Στου τιμονιού το αυλάκι*, Δόμος 1983.

2. Οι τετράγωνες αγκύλες μέσα στα παραθέματα, δηλώνουν παραλείψεις, προσθήκες ή σχόλια δικά-μου.

3. Εδώ, και στο εξής, τα πλάγια δικά-μου.

Γράμμα στον κυρ-Φώτη

του Μάνου Στεφανίδη

χείρ φωτός
Μόντλδ:

– Γιατί να είναι σήμερα, τριάντα χρόνια από την κοίμησή του, επίκαιρος ο κυρ-Φώτης Κόντογλους;

– Μήπως το ενδιαφέρον είναι απλά επετειακό και συσσωρεύεται κι αυτό στα τόσα άλλα ανάλογα, ή όντως υπάρχει λόγος βαθύτερος;

Ο Κόντογλου δυσπρόστατος, εν λόγω και εν εικόνα διαπορευόμενος, επέτυχε τούτο το παράδοξο και μέγα: να οροθετήσει έναν ιθαγενή μοντερνισμό –κάτι σαν τον «φτυχισμένο Κονέν-Κονέν, βασιλιά της Ισπροβάνας» από την τοιχογραφία της Εθνικής Πινακοθήκης– και συγχρόνως να καταδείξει τρόπους, ώστε να υπάρξει η παράδοση ως ένα σώμα ζωντανό κι όχι μουσειακό. Ο ίδιος εκόμιζε το σκώμμα και το γέλιο της Ανατολής ως αντίδοτο στη σοβαροφάνεια των ελλαδιτών διανοουμένων.

Δίπλα στα πορτραίτα της οικογένειάς του, που ιστόρησε με την τέχνη των παλιών μαστόρων στα φρέσκα του σπιτιού του στο Γαλάτσι (1932), δεν διστάζει να γράψει εν είδει αισθητικής διαθήκης το λαϊκό:

Όποιος δεν είναι μερακλής
πρέπει για να πεθάνει
γιατί στον κόσμο άδικα
τον τόπο μόνο πιάνει!

Ο πηγαία βυζαντινίζων σουρεαλισμός του συνταυτίζεται με το εξίσου πηγαίο λαϊκό του αίσθημα και ιδού τα αποτελέσματα. Ο Κόντογλους είναι ένας παραμυθάς που έρχεται από την Ανατολή και αναπτύσσει με μαεστρία ποικίλες τεχνικές αφήγησης είτε στον ρηματικό είτε στον οπτικό λόγο. Στέκεται ανάμεσα σε ακραίες μορφές όπως είναι ο Κ. Παρθένης ή ο Ν. Καζαντζάκης, ο Γ. Μπουζιάνης και ο Αγγ. Σικελιανός και διεκδικεί ισοτιμία.

Την Πρωτοχρονιά του 1928 ο Τάκης Παπατσώνης, κάνοντας έναν απολογισμό του έτους που έφυγε, γράφει στον *Ελεύθερο*

Λόγο: «Έχουμε μια μόνιμη αναλαμπή ανάμεσά μας, τον κ. Μητρόπουλο, και μιαν ελπίδα που δεν είναι απίθανο να καρπίσει, τον κ. Κόντογλου...». Ήδη, ο ζωγράφος μας έχει εκδώσει τα *Ταξείδια* (1928) και είναι έτοιμος να δημοσιεύσει στα «Ελληνικά Γράμματα» τη μελέτη του «Για να πάρουμε μια ιδέα από ζωγραφική». Την ίδια χρονιά (1929) σκηνογραφεί τη *Θυσία του Αβραάμ* που σκηνοθέτησε ο Φώτος Πολίτης για την Επαγγελματική Σχολή Θεάτρου. Το 1930, ως επόπτης στο Βυζαντινό Μουσείο, θα ζωγραφίσει το σιντριβάνι της αυλής. Βοηθός του, ο Γιάννης Τσαρούχης. Την ίδια χρονιά ζωγραφίζει την *Κοιλάδα του Κλαυθμώνος*, ένα έργο που είναι συγχρόνως αυτοβιογραφικό και συμβολικό, παραδοσιακό και μοντέρνο, μυητικό και παράδοξο, τρυφερό και οξύ. Αναφέρεται σ' ένα μεσαιωνικό θαύμα, σ' ένα αγιολογικό θέμα, αλλά και στην πρόσφατη τραγωδία του '22. Οι μορφές του *Κλαυθμώνος*, γυμνές και λιπόσαρκες, ισορροπούν ανάμεσα σε μιαν εξπρεσιονίζουσα παραμόρφωση και στο εσωτερικό κάλλος που χαρίζει το πάθος.

Το σημαντικό με τον Κόντογλου είναι ότι γνωρίζει –όπως ο Παρθένης ή ο Παπαλουκάς ο φίλος του ή ο Μπουζιάνης και ελαχιστότατοι άλλοι– όλα τα αιτήματα της ευρωπαϊκής avantgarde.

Μετά την καταστροφή του Αίβαλί (1914-17), κατά την οποία χάνει τη μητέρα του Δέσποινα και αποφασίζει να κρατήσει το επώνυμό της αντί του πραγματικού του επιθέτου που ήταν Αποστολέλης, ταξιδεύει στο Βέλγιο και στη Γαλλία. Εκεί γνωρίζεται με τον Ροντέν και τον Μαίτερλινγκ. Εκεί βραβεύεται για την εικονογράφηση της *Πείνας* του Κνουτ Χάμσουν που φιλοτέχνησε. Εκεί, τέλος, γράφει –από νοσταλγία;– τον *Πέδρο Καζάς*, ένα επικό-λαϊκό αφήγημα, μια *Νήσο των θησαυρών* στα ελληνικά. Ο ήρωάς του είναι κουρσάρος αλλά έχει την ευλογία του Συναξαριστή. Ο ίδιος ο Κόντογλους δηλώνει: «Δεν είμαι πολιτογραφημένος... Εί-

μαι δουλοπάροικος».

Πρόκειται για μιαν εποχή που, όπως μαρτυρεί ο Τσαρούχης, ο επιστήθιος μαθητής, «χρειαζότανε φοβερό κουράγιο για να κάνει και να γράφεις αυτά που έκανε και έγραφε ο Κόντογλου» (περ. Ζυγός, τχ. 31, 1978). Ο ίδιος ο κυρ-Φώτης, στην περιώνυμη τοιχογραφία που η αρμόδια Πινακοθήκη έχει αρμοδίως καταχωνιάσει χωρίς να ιδρώνει το αυτί –και προπάντων το φιλότιμο– κανενός, χαρακτηρίζει τη ζωγραφική του ως «ιδιότροπη φαντασία» εκτελεσμένη «με το παλιό σύστημα που δουλεύανε οι μαστόροι στα μέρη της Ανατολής, πλην σήμερα περιφρονημένο επειδή οι τωρινοί άνθρωποι χάσανε τη γέψη της απλής τέχνης». Προσέξτε παρακαλώ τη φράση «γέψη της τέχνης». Ο Κόντογλου έχει και μας προτείνει μιαν **αισθητηριακή** σχέση με τα πράγματα και την τέχνη· όχι νοησιαρχική. Μας προτείνει τη λατρεία ενός αφηρημένου ηρωισμού (Mario Vitti)· μ' άλλα λόγια διεκδικεί τα δίκαια της καθ' ημάς Ανατολής με οργή αλλά και ταπεινοφροσύνη. Το 1943, μέσα στην Κατοχή, δημοσιεύει αφενός το *Μοναστήρι το λεγόμενο Καταβύθιση και Τα Δαιμόνια της Φρυγίας, εξ Ανατολών πνεύματα οργισμένα*. Ο Κόντογλου εκφράζει μιαν «άλλη» Ελλάδα, αντίθετη προς την ωραιοποίηση και τον ακαδημαϊσμό των εντόπιων διανοουμένων. Γίνεται, δηλαδή, ένας αντι-Παρθένης και ένας αντι-Σεφέρης, χωρίς αυτό να είναι διόλου υποτιμητικό για τον σεξανικό Παρθένη, για τον ελιωτικό Σεφέρη.

Οι ατράνταχτες και αδιαπραγμάτευτες πεποιθήσεις του τον εξαγνίζουν και τον αγιοποιούν. Ο κυρ-Φώτης γίνεται εκουσίως στυλίστης και είναι τουλάχιστον ασέβεια να τον διεκδικεί τόσο ξώπετσα η επίσημη εκκλησία με τους αντιαισθητικούς εκπροσώπους της. Ο Κόντογλου υπήρξε βαθύτατα ορθόδοξος και γι' αυτό αντικληρικαλιστής. Σεβόταν το απλό ράσο αλλά όχι τη ρασοφόρο εξουσία. Τελεία και παύλα. Το 1944, έχοντας ήδη καθαρίσει την «Περίβλεπτο» στον Μυστρά μαζί με τον Γεράσιμο Στέρη, την ελληνική Cappella Scrovegni ενός άγνωστου Giotto, κάνει εργαστήριό του ένα γκαράζ, μια «Φάτνη Αυτοκινήτων» όπως έλεγε. Αυτόν τον Κόντογλου πήραν οι επαγγελματίες θρησκόληπτοι και τον διαπόμπευσαν, οι ορθοτομούντες την επιστημονική γνώση και τον σμίχρυναν, οι νεοορθόδοξοι και τον αλλοίωσαν και, τέλος, οι δογματικοί μιας ανύπαρκτης ιδεολογίας και τον παρενόησαν. Ο Κόντογλου κατανοεί ότι προς το ουσιαστικό κάλλος μάς οδηγούν ατραποί οδύνης και ότι το «ωραίο» ως αισθητική αξία καθίσταται εν τέλει ύποπτο αν ταυτιστεί με το ευχάριστο. Ο ίδιος λέει στη *Βασάντα*: «Κείνο που λέμε ρεαλισμό, δεν μπορεί νάναι τέχνη... αφού η τέχνη πρέπει να συγκινά μ' άλλον τρόπο παρά η ζωή...».

Αυτός, λοιπόν, ο «απηρχαιωμένος» και ο «φανατικός» μεταμορφώνεται αιφνίδια σ' έναν μοντερνιστή «άλλου τύπου» και στον εκπρόσωπο μιας πρωτοπορίας που όμως δεν είναι εισαγόμενο προϊόν για ασκημένους αντιγραφείς, αλλά εσωτερική ανάγκη που εκβλαστάνει από τα χρώματα της ιθαγένειας (Μ. Στεφανίδη: Φ. Κ., εφημ. *Αυγή*, 12/11/95).

Για τον Κόντογλου η ζωγραφική είναι έμπρακτη ιερουργία εφόσον μπορεί ν' αποκαλύψει το πρόσωπο του θεού. Είναι δηλαδή μια συμβολική χειρονομία θεοφάνειας που καθαγιάζει τις αισθήσεις. Τα χέρια και τα μάτια αισθάνονται το επέκεινα, αγγίζουν και βλέπουν τα κείμενα πέραν των αισθήσεων. Όλα καλώς καμωμένα, κυρ-Φώτη!

Σημ.: Τα βιογραφικά στοιχεία αντλήθηκαν από τον εξαιρετο τόμο για τον Κόντογλου που επιμελήθηκε με ζέση ο Ιωσήφ Βιβιλάκης για τις εκδόσεις *Ακρίτας*.

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥΣ

ΕΝ ΕΙΚΟΝΙ ΔΙΑΠΟΡΕΥΟΜΕΝΟΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ
ΤΡΙΑΝΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΜΗΣΗ ΤΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ:

ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ

- π. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΤΖΟΥΛΑΤΟΥ • ΙΩΣΗΦ ΒΙΒΙΛΑΚΗ
- ΑΝΔΡΕΑ ΒΟΥΡΛΟΥΜΗ • ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ • ΚΩΣΤΑ ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ
- ΣΩΤΗΡΗ ΓΟΥΝΕΛΑ • π. ΑΓΑΠΙΟΥ ΔΡΙΤΣΑ • ΟΔΥΣΣΕΑ ΕΛΥΤΗ • ΝΙΚΟΥ ΖΙΑ • ΙΟΥΛΙΟΥ ΚΑΪΜΗ
- ΙΑΚΩΒΟΥ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗ • ΣΟΥΛΗΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΚΑΠΡΑΛΟΥ • ΜΑΡΙΑΣ ΚΑΡΑΒΙΑ • ΑΓΑΠΗΣ ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗ • ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΝΤΟΥ • ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΟΡΔΗ • ΝΙΚΟΥ ΚΟΥΝΔΟΥΡΟΥ • ΘΑΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ • ΓΙΑΝΝΗ ΛΙΓΝΑΔΗ • ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΝΟΥΣΑΚΗ • Μ. Γ. ΜΕΡΑΚΛΗ • ΓΙΑΝΝΗ ΜΟΡΑΛΗ • ΚΩΣΤΗ ΜΟΣΚΩΦ • ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Ν. ΜΟΣΧΟΥ • ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΜΟΥΝΤΕ • ΜΠΟΣΤ • ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΥ • ΣΤΡΑΤΗ ΠΑΣΧΑΛΗ • Π. Β. ΠΑΣΧΟΥ • ΜΑΡΙΟΥ ΠΛΩΡΙΤΗ • ΔΙΟΝΥΣΗ ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ • ΜΑΝΟΥ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗ
- ΑΝΤΩΝΙΟΥ-ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΤΑΧΙΑΟΥ • π. ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΦΑΡΟΥ • ΓΙΩΡΓΟΥ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ • Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ
- ΝΙΚΟΥ ΧΟΥΛΙΑΡΑ • ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ.

- ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ
- ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ
- ΣΠΑΝΙΟ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Επιμέλεια: ΙΩΣΗΦ ΒΙΒΙΛΑΚΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

ΕΦΕΣΟΥ 24-171 21 Ν. ΣΜΥΡΝΗ-ΤΗΛ.: 9334 554, 9334 685 - FAX: 9311 436

Η ΛΗΔΑ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΤΗΝ «ΙΛΕΑΝΑ ΤΟΥΝΤΑ»

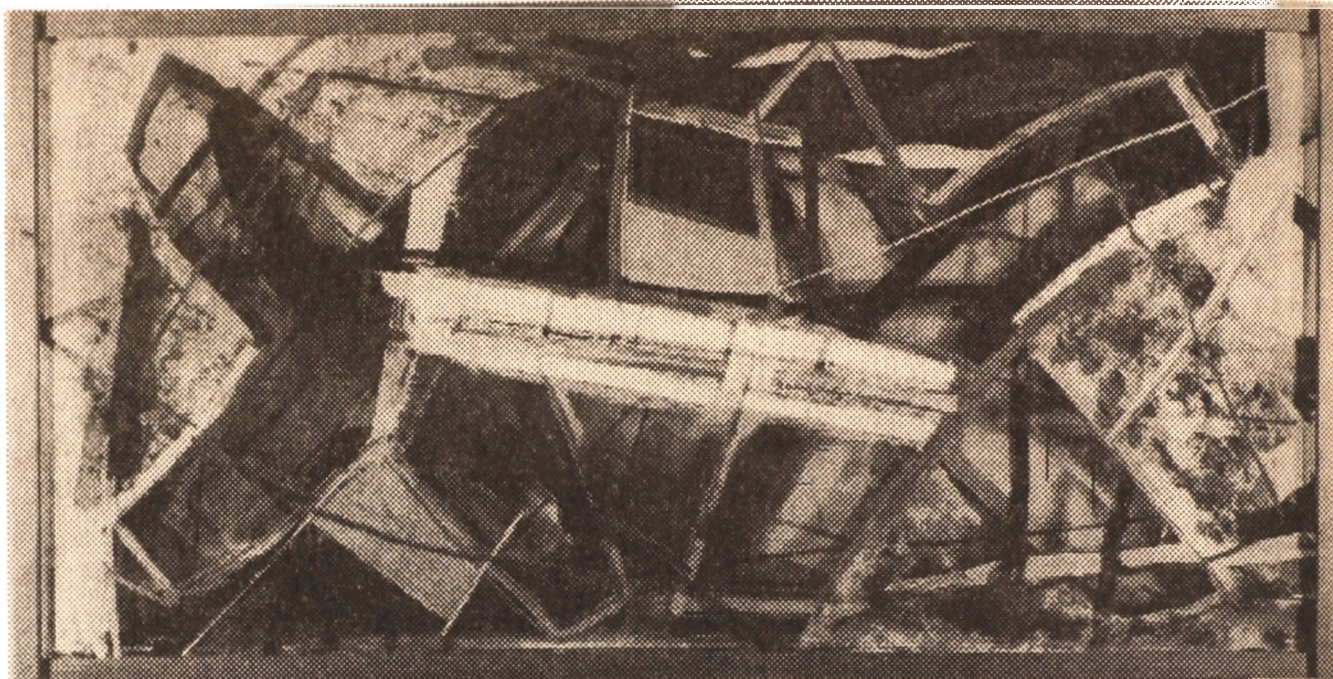
ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

του ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΡΙΤΟΥ

Πίσω από κάθε απαρχή έμπνευσης και πριν από την οπτικοποίησή της, ενεδρεύει πάντα ένα όραμα και όπως όλα τα οράματα συγκεχυμένο και αδιαφανές. Ένα, δηλαδή, άθροισμα αδιευκρίνιστο προ-εικασμάτων, εννοιών και συναισθηματικών δονήσεων, προίκες όλα ενός σε τάση ψυχισμού.

Στην αρχή νομίζεις ότι τίποτα από αυτά δεν υπερισχύει ως προτεραιότητα, μέχρι τη στιγμή που μια αρχική, δυναμική κίνηση, άγνωστο σε ποιο βαθμό παρορμητική, θα δώσει το έναυσμα σε κείνες τις πρωτοβουλίες και τις επιλογές οι οποίες θα γίνουν γραμμές σχεδιαστικά αναγνώσιμες ή όχι και χρωματικές απαρχές, συγκατοικήσεις ή αντιπαραθέσεις, συγγένειες και διάλογοι σιγά σιγά θα αποσαφηνίζονται, θα εμπλουτίζονται με τόλμη και ευρηματικότητα. Σχέδιο και χρώμα θα αλληλοσυμπληρώνονται γεμάτα περιέργεια για τις αμοιβαίες δυνατότητές τους.

Σ' αυτό το σημείο ίσως να είναι η στιγμή που συνειδητοποιείς, επένδυση ίσως χρόνων, τη διαφάνεια κατ' αρχάς και στη συνέχεια τη σχεδιαστική τελειότητα που έχει το φτερό του τζίτζικιού. Όταν μάλιστα έχεις πίσω σου μακρόχρονη θητεία ως performer, με επεμβάσεις στο χώρο, με γλυπτική και ζωγραφική, είναι φυσικό επακόλουθο το αρχικό εύρημα να σε οδηγήσει σε αναζητήσεις που κι αυτές με τη σειρά τους θα οδηγήσουν σε πιο ριζοσπαστική π.χ. διερεύνηση του βάθους μέσα από τη φυσική διαφάνεια. Νέες ζωγραφικές επιφάνειες προσφέρονται, η μια πίσω από την άλλη, το ίδιο διάφανες, όπως το φτερό του βραχύβιου τζίτζικα, όχι εφάπτομενες αλλά σε μικρή απόσταση ή μια από την άλλη και παρ' όλο που αποδέχο-

«Το Βιβλίο του ουρανού και της θάλασσας», 122x244 εκατ.

Η διαφάνεια των φτερών του τζίτζικα...

νται –και πολύ σωστά κάνουν– την παραδοσιακή λογική της ζωγραφικής του αναρτημένου κάδρου, η μετεωριζόμενη διαφάνεια του λεπταίσθητου φτερού υπαγορεύει την υπέρβαση της δισδιάστατης επιφάνειας. Και όχι μόνο αυτό αλλά και (έστω και αυτή η ελάχιστη) απόσταση από τον τοίχο. Το καλειδοσκοπικό, πολύχρωμο αποτέλεσμα είναι γεγονός ευφρόσυνα αποδεκτό.

Η Λήδα Παπακωνσταντίνου, είκοσι επτά χρόνια στο εικαστικό «παιχνίδι» εδώ και στην Αγγλία, δείχνει να γνωρίζει καλά πώς να μετατρέπει το εύρημα, την αποκαλυπτική παρατήρηση, σε τελειωμένη δημιουργική πρόταση. Πρώτη ύλη λοιπόν το διάφανο PVC. Κάθε έργο αποτελείται από δύο ισομεγέθη ζωγραφισμένα τέτοια διάφανα τελάρα με διαφορετικά ζωγραφικά θέματα και διαφορετικά χρώματα. Τόσο οι δύο διαφάνειες όσο και το κάθε έργο δεν εφάπτονται του τοίχου. Τότε, το φως γίνεται ο «χημικός» καταλύτης, ο οποίος, διαπερνώντας τις διαφάνειες, αποτυπώνει, σαν είδος τρίτης διαφάνειας, σχήματα

και παιχνίδια σκιάσεων πάνω στον τοίχο.

Βέβαια, είναι ο φαντασιακός δυναμισμός των ζωγραφικών επεξεργασιών, η ευλυγισία της πινελιάς, η ελευθερία της κίνησης και ο οργιαστικός πλούτος των χρωματικών επιλογών, η έξυπνη (σίγουρα και έχει θέση στη ζωγραφική αυτό το επίθετο) διάταξη και η οργάνωση της ζωγραφισμένης ύλης έτσι που το μάτι να αιφνιδιάζεται ευχάριστα αλλά και διευρευνητικά για την επάλληλη σε βάθος ολοκλήρωση της εικαστικής πρότασης.

Η Λήδα Παπακωνσταντίνου αποκαθιστά αμέσως θετική σχέση με το θεατή, τον οποίο «συμπαρασύρει» σ' ένα φωτεινά χρωματιστό ταξίδι «ανάμεσα ουρανού και θάλασσας» από σχεδιαστικές ιδέες και από έγχρωμες φωτοσκιάσεις ζωγραφικών ψευδαισθήσεων. Ένας δηλαδή πραγματικός (με τη σύγχρονη έννοια της εικαστικής παραδοχής) χώρος, φτιαγμένος με τα τεχνήματα του νου και της ποίησης.

Αλλά και ο κριτικός λόγος χάνεται έτσι καθώς κι ο ίδιος μετεωρίζεται στην ίδια του την ευφορία.

ΘΕΑΤΡΟ

της ΔΗΩΣ ΚΑΓΓΕΛΑΡΗ

Από την ύλη εκείνων που τα 'παιζαν όλα και τα 'χασαν όλα ο Φόιερμπαχ... Κι ένας ηθοποιός μέσα στον ηθοποιό Δημήτρη Καταλειφό... Παίζει; Είναι;

Εγώ, ο ηθοποιός

Παραληρεί; Μια σημαντική παράσταση στο θέατρο Εμπρός.

Οχι, δεν πρόκειται για τον Γερμανό Φιλόσοφο «Λουδοβίκο Φόιερμπαχ και το τέλος της κλασικής γερμανικής φιλοσοφίας» (Ένγκελς, 1888). Ο ήρωας του έργου του **Τάνκρεντ Ντορστ**, *Εγώ, ο Φόιερμπαχ* (1986), είναι ένας ηθοποιός και ο χώρος όπου εκτυλίσσεται η δράση μια σκηνή θεάτρου. Εκεί, ανάμεσα σε εργάτες σκηνης που ξεστήνουν κάποιο περασμένο σκηνικό, προβάλλει ο Φόιερμπαχ για να ζητήσει ακρόαση. Περιμένοντας το σκηνοθέτη. Περιμένοντας (όπως ο μπερναρντινός «συνάδελφος» του Μινέτι) ένα ρόλο. Για να παίξει; Για να υπάρξει; Φιλάει το σανίδι, το δικό του πάτριον έδαφος. Εφτά χρόνια μακριά από το θέατρο. «Ασθενής»: Η λέξη θα ειπωθεί «κατά λάθος». Έγκλειστος σε κάποιο άσυλο όλον αυτό τον καιρό. Είναι τρελός; Περιμένοντας το ρόλο ένας άλλος ρόλος. Παίζει; Είναι; Παραληρεί; Ο γερμανός συγγραφέας μετακινεί διαρκώς τα κάτοπτρα.

Ο Δημήτρης Καταλειφός και ο Δημήτρης Τάρλοου επί σκηνής.

Αντί για το σκηνοθέτη, ο βοηθός του. Ένας ανίσχυρος αντίπαλος και ισχυρός: ο εκπρόσωπος της «εξουσίας». Ένας νεαρός επαγγελματίας, χωρίς πάθος, κι ένας που έχει φάει τα σπλάχνα του στη ζωή και στο θέατρο. Διάλογος-άλλοθι για μονόλογο. Στη δίνη της μοναξιάς και της απόγνωσης, ο Φόιερμπαχ ακατάπαυστα μιλάει. Ένας συναρπαστικός μονόλογος για τον ηθοποιό και «τρελό» Φόιερμπαχ αλλά και εν γένει γι' αυτή την «τρέλα» που είναι η τέχνη του ηθοποιού. Ένας ηθοποιός μέσα στον ηθοποιό Καταλειφό. Στο αδιόρατο όριο μεταξύ κωμικού και τραγικού, λογικής και παραλογισμού. Με μάθος και πάθος.

«Εγώ» ο Φόιερμπαχ και ο Άλλος... Αυτός που έζησε την τρέλα-«ορόσημο ελευθερίας» του ανθρώπινου «είναι», διεκδικεί λίγη ελευθερία από τον παντοδύναμο σκηνοθέτη. Θα την κατακτήσει για λίγο υποδύμενος ξαφνικά –ενώ αναμένει– αλλοτινούς ρόλους, παίρνοντας ψυχή από τα λόγια του και εμψυχώνοντας και τους άλλους από τα παρασκήνια, σ' ένα χορό πουλιών στα όρια του ονείρου και του εφιάλτη.

Ο μεγάλος ηθοποιός του 19ου αιώνα, έγραφε ο Ντορτ, υποκλήθηκε μπροστά στο σκηνοθέτη, έγινε πιόνι του σε μια παρτίδα, ένας ηθοποιός-όργανο. Αλλά αυτή η ήττα γύρισε σε θρίαμβο, και ο μοντέρνος ηθοποιός κατέκτησε μια καινούργια θέση μέσα στην παράσταση: «έγινε κείμενο ο ίδιος» και «είναι συγχρόνως αυτός που παίζει κι αυτός με τον οποίον παίζουν». Ο ηθοποιός-κείμενο είναι το κείμενο του Ντορστ.

Από την ύλη εκείνων που τα 'παιζαν όλα και τα 'χασαν, ο Φόιερμπαχ μιλάει για την

τέχνη τού να εκτίθεται, για την υποκριτική εμπειρία και το θέμα της άγνοιας, της κενότητας. Την ώρα που κενώνεται η σκηνή: «και τα σαρώνει και μας σαρώνει»...

Του εικαστικού χώρου, ο **Πάνος Παπαδόπουλος** κάνει τώρα εμφατικά την είσοδό του στο χώρο της σκηνοθεσίας. Αξιοποιεί τις αλχημείες της γραφής του Ντορστ και το πέρασμα από το ένα είδος γραφής στο άλλο και μπαίνει στο παιχνίδι για το άπιαστο της ζωής και της τέχνης χωρίς προμοδοτήσεις. Και το θέατρο και η τρέλα και η ζωή είναι εκεί: μαζί υφαίνουν το τεντωμένο σκοινί που πάνω τους θα εξισορροπήσει ο **Δημήτρης Καταλειφός** το τεράστιο εγχείρημά του. Το διαφορούμενο του λόγου γίνεται θεατρική μαγεία και θεατρικότητα. Το τέλος ανοιχτό με την άδεια σκευή και τον απόντα ηθοποιό. Σε αρμονία τα «γήινα» και τα «παράξενα» πρόσωπα: Ο **Δημήτρης Τάρλοου**, που από το «κοίλον» υποδύεται με αφοπλιστική απλότητα, όπως πάντα, τον βοηθό σκηνοθέτη η **Παρή Κοραχάη** και οι άλλοι ηθοποιοί. Και ένα δέντρο, σαν ανάμνηση από τον *Γκοντό*, έχει μεταφερθεί στο σκηνικό του εσωτερικού χώρου.

Τέχνη της ομιλίας αλλά και της σιωπής η δουλειά του ηθοποιού. Το έχει αποδείξει στη θεατρική πορεία του ο Δημήτρης Καταλειφός. Είχε πει τα μέγιστα στον *Αμερικανικό Βούβαλο* με δύο λέξεις, και τώρα μ' ένα λόγο-ποταμό. Θα τον θυμόμαστε μετωπικά απέναντί μας, στην καρέκλα, να στηρίζεται στην ομπρέλα και να λέει, να λέει... Να σαρκάζει και να εκρηγνυται. Να μιλάει και –πουλί– να κράζει. Ήθελα να πω: «ανθρώπινος» «σπαρακτικός». Αλλά πώς και γιατί, τελικά, πρέπει να εξηγούμε ό,τι πραγματικά μας συγκίνησε;

Τίτιανος: Η Αποκαθήλωση, λάδι σε μουσαμά, 154Χ225 εκατ. Παρίσι, Λούβρο.

Η κριτική υποδοχή της έκθεσης

της Μαρίας Λαμπράκη-Πλάκα

Η έκθεση «Ο Γκρέκο στην Ιταλία και η Ιταλική Τέχνη» διανύει τις τελευταίες ημέρες της στην Εθνική Πινακοθήκη, αφού γνώρισε θερμή υποδοχή εκ μέρους του κοινού και ακόμη θερμότερη κριτική αποδοχή από τους ειδικούς, ιδιαίτερα τους ξένους. Η έκθεση αποτελεί καρπό μιας συντονισμένης και αρμονικής συνεργασίας ανάμεσα σε δύο ιδρύματα. Στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών του Ιδρύματος Τεχνολογίας Έρευνας της Κρήτης και της Εθνικής Πινακοθήκης. Εμπνευστής και επιστημονικός υπεύθυνος της έκθεσης υπήρξε ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης Νίκος Χατζηνικολάου, ο οποίος διευθύνει και το Κέν-

τρο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος του Ινστιτούτου. Η έκθεση πραγματοποιήθηκε χάρη στη γενναιόδωρη χορηγία της Ιονικής Τράπεζας και της Artion-Visa. Και πρόκειται πράγματι για εξαιρετικά πολυέξοδη οργάνωση, καθώς τα έργα που συγκεντρώνει προέρχονται από πολλά μουσεία και τα ασφαλιστρα αυτών των σπάνιων αριστουργημάτων είναι πολύ υψηλά.

Στο εξαιρετικό ένθετο αφιέρωμα* του κυριακάτικου *Βήματος* (4/12/95) διαβάζουμε μερικά ενθουσιώδη σχόλια, γραμμένα από τους μεγάλους ξένους ειδικούς που έλαβαν μέρος στο συνέδριο με το ίδιο θέμα, το οποίο οργανώθηκε στο Ρέθυμνο αμέσως μετά τα εγκαίνια στις 16/9/95, με χορηγό την GRECOTEL. «Μια τόσο φιλόδοξη προσπάθεια –γράφει ο διαπρεπής ιστορικός Stephen

Η Μαρίνα Λαμπράκη - Πλάκα είναι Διευθύντρια της Εθνικής Πινακοθήκης.

Pepper- θα είχε αποθαρρύνει ακόμη και τα μεγαλύτερα μουσεία... Πράγματι, το επίτευγμα της έκθεσης αγγίζει σχεδόν τα όρια του θαύματος, δεδομένων των δυσκολιών να εξασφαλιστεί στις σημερινές συνθήκες ο δανεισμός σημαντικών έργων τέχνης». «Για το κοινό- αλλά πράγματι και για τον ειδικό- η έκθεση προσφέρει μια πολύ ουσιαστική επισκόπηση έργων του Γκρέκο ή έργων που εύλογα αποδίδονται σ' αυτόν, τοποθετημένων στο πλαίσιο μιας καλά ισορροπημένης παρουσίασης των καλλιτεχνικών συμφραζομένων στην Ιταλία... Η έκθεση, όμως, δεν συνιστά απλώς μια καλά προετοιμασμένη ακαδημαϊκή άσκηση, καθώς έχει ζωογονηθεί από έναν σημαντικό αριθμό πραγματικών αριστουργημάτων, που θα εμπλούτιζαν οποιαδήποτε έκθεση είτε αυτή γινόταν στο Λούβρο είτε στην Εθνική Πινακοθήκη της Ουάσιγκτον». «Για την Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδος, συμπεραίνει ο Stephen Pepper, η έκθεση συνιστά ένα μεγάλο βήμα προς τα εμπρός για να αναγνωριστεί ως ένα ίδρυμα που συμμετέχει στο δίκτυο των εκθέσεων».

Με επαινετικά σχόλια αναφέρεται ο ίδιος ειδικός στον κατάλογο της έκθεσης, τον οποίο χαρακτηρίζει ως «σημαντικό επίτευγμα» με «λήμματα επιστημονικού επιπέδου αλλά και προσिता στο ευρύτερο κοινό».

Με ανάλογο ενθουσιασμό μιλούν και οι άλλοι ειδικοί γι' αυτή την έκθεση όπως ο καθηγητής José Alvarez Lopera, διαπρεπής ειδικός του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, που χαρακτηρίζει «ανεκτίμητη τη συναγωγή των έργων της Αθήνας», που «παρέχει μιαν εξαιρετη ευκαιρία στους μελετητές να επανεξετάσουν την πατρότητα επιμέρους έργων, που μέχρι πρότινος τελούσαν υπό αμφισβήτηση, και να αντιμετωπίσουν με μεγαλύτερη ακρίβεια και δίχως προκαταλήψεις την ιταλική περίοδο του Θεοτοκόπουλου».

Είναι ασυνήθιστοι οι έπαινοι αυτοί από ξένους ειδικούς για μια διοργάνωση στην Ελλάδα μιας έκθεσης που αφορά ουσιαστικά την ευρωπαϊκή ιστορία της τέχνης και την τοποθέτηση του Γκρέκο μέσα στο ιστορικό πλαίσιο που τον διαμόρφωσε. Για μας τους Έλληνες η έκθεση έχει θετική σημασία όχι μόνο γιατί μας επιτρέπει να συνεκτιμήσουμε τη δραματική προσπάθεια του Θεοτοκόπουλου να κατακτήσει το ιδίωμα της Αναγέννησης και του Μανιερισμού, άλλοτε με βήματα δισταχτικά και ανιχνευτικά και άλλοτε με άλματα και επιτυχίες που προκαλούν ίλιγγο. Αλλά και γιατί τα έργα των μεγάλων βενετών και ιταλών ζωγράφων που πλαισιώνουν τον Γκρέκο μάς χαρίζουν μια ασυνήθιστη οπτική ευχία μια και δεν διαθέτουμε στα μουσεία μας σημαντικά έργα δυτικής τέχνης.

Χρειάστηκε να κάνω στη διάρκεια της έκθεσης μια σειρά από ξεναγήσεις για τους μαθητές μου της Σχολής Καλών Τεχνών και το κοινό. Η συνεχής επαφή με τα έργα μου αποκάλυπτε τους λανθάνοντες δεσμούς του Γκρέκο-όχι μονάχα της ιταλικής περιόδου- με τους δασκάλους που αντιπροσωπεύονται στην έκθεση. Τον Τιτσιάνο, ομολογημένο δάσκαλο του Γκρέκο, τον Γιακόπο Μπασάνο, τον Τιντορέτο, τον Βερονέζε, τον Σκιαβόνε, αλλά και τους άλλους μανιεριστές της κεντρικής Ιταλίας.

Η έκθεση «Ο Γκρέκο στην Ιταλία και η ιταλική τέχνη» υπήρξε ένας οργανωτικός άθλος, που απέδειξε πόσα μπορούν να κάνουν οι έλληνες επιστήμονες και τα ιδρύματα όταν ενώνουν τις δυνάμεις τους. Από τη δική μου πλευρά θέλω να συγχαρώ τον συνάδελφο Νίκο Χατζηνικολάου για την τόλμη του να επιχειρήσει και να φέρει σε πέρας, με τη συνδρομή πολλών συναδέλφων, αυτό το επιστημονικό κατόρθωμα.

*Βλ. και το αφιέρωμα της Καθημερινής «Επτά Ημέρες», 8/8/95.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

ΧΕΙΡΟΠΟΙΗΤΗ ΠΟΛΗ

Η Αθήνα ανάμεσα στο ναι και το όχι

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

ΧΕΙΡΟΠΟΙΗΤΗ ΠΟΛΗ

Η Αθήνα ανάμεσα στο ναι και το όχι

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Ένα βιωματικό οδοιπορικό στην Αθήνα την ώρα της κρίσεως, ένας πρωτότυπος στοχασμός για μια πρωτεύουσα που δεν συνοψίζεται ποτέ, αφού δεν είναι σχέδιο της διάνοιας ή της μηχανής, αλλά ατέρμονο "έργο των χειρών" που κινεί η αγωνία των κατοίκων της.

Πώς δυναμώνει λοιπόν και πώς καταλαγιάζει η ένταση της καθημερινότητας σ' αυτή την πόλη; Ποιες ώρες και σε ποιες γωνιές εμφανίζεται η ομορφιά; Από ποια σημεία μπορεί κάποιος ν' ατενίσει τον ορίζοντα και την άπλα του κόσμου; Η περιπλάνηση θα αποκαλύψει τους χώρους του μόχθου και της ανάπαυλας, τους δρόμους της φυγής και της επανόδου, τις κρυψώνες του έρωτα και της ρέμβης, αλλά και τα κενοτάφια της φιλίας κι εκείνα τα έρημα ή πολυσύχναστα μέρη όπου οι άνθρωποι πεθαίνουν από μοναξιά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Σόλωνος 133, 106 77 Αθήνα Τηλ. 3806305, 3821813, Fax 3838173

Βενετσιάνικα αριστουργήματα

του Αλέξανδρου Ξύδη

Η απασχόλησή μου με την οργάνωση της έκθεσης της Ρωσικής Πρωτοπορίας με εμπόδισε ν' ασχοληθώ εγκαίρως με την έκθεση «Ο Γκρέκο στην Ιταλία και η Ιταλική Τέχνη» που με τόση θαυμαστή ενεργητικότητα οργάνωσε στην Πινακοθήκη ο καθηγητής Νίκος Χατζηνικολάου.

Είναι χρέος μου, ωστόσο, έστω και τις παραμονές της λήξης της, να υπογραμμίσω τη σημασία της. Πρόκειται για σταθμό στην ενημέρωση του ελληνικού κοινού πάνω στη δυτική τέχνη στο κορύφωμα της Αναγέννησης, τον 16ο αιώνα. Ποτέ δεν έχουν συγκεντρωθεί στην Αθήνα τόσα έργα, βενετσιάνικης κυρίως ζωγραφικής, ανάμεσά τους μερικά πρώτης γραμμής.

Κοντά τους και καμιά δεκαριά έργα του έφηβου Γκρέκο που θα ήταν δύσκολο να τα δούμε ξανά όλα μαζί στην Ελλάδα. Αλλά γι' αυτά ειδικότερα, και για τη θέση τους μέσα στην τέχνη της εποχής, θα ασχοληθώ αργότερα. Σήμερα, θα ήθελα απλώς να παροτρύνω τους επισκέπτες να προσέξουν μερικά αριστουργήματα της βενετσιάνικης ζωγραφικής για την ποιότητά τους και για το γεγονός ότι είναι μάλλον απίθανο να βρεθούν ξανά όλα μαζί συγκεντρωμένα από τον Χατζηνικολάου από τα πέρατα του κόσμου.

Και πρώτα, δύο έργα του μεγάλου **Τιτσιάνου**: τον «*Πάπα Παύλο τον Γ'*» (αρ. καταλόγου 1) και τον «*Σωτήρα Χριστό*» (αρ. 2) που σπάνια έχουν βγει από το Ερμιτάζ της Πετρούπολης. Έχουν μια διαχρονική ποιότητα ζωγραφικής τεράστια. Ακόμα, του **Τζάκοπο Μπασσάνο** πέντε πίνακες: την «*Προσκύνηση των μάγων*» (αρ. 4), τον «*Άγιο Ιωάννη τον Βαπτιστή στην Έρημο*» (αρ. 6), τον *Άγιο Παύλο που κηρύσσει στους Αθηναίους* (αρ. 7) την *Αποκαθήλωση* (αρ. 8) και το «*Μαστίγωμα του Χριστού*» (αρ. 11) από τα μουσεία της Βιέννης, του Μπασσάνο, της Πάδοβας, του Λούβρου, της Δανίας αντίστοιχα. Επίσης του **Αντρέα Σκιαβόνε** τα τρία μικρού σχήματος χαρακτηριστικά της τέχνης του έργα γύρω από τον Απόλλωνα (αρ. 21 και 22) από το μουσείο της Βιέννης και τις «*Θυγατέρες του Λωτ*» (αρ. 25) από το Ερμιτάζ. Ακόμα του **Βερονέζε** η «*Άρτεμη*» (αρ. 26) και η «*Ανάσταση του Χριστού*» (αρ. 28) από το Ερμιτάζ, η άλλη «*Ανάσταση του Χριστού*» (αρ. 29) του Λονδίνου πρώτη φορά εκτεθειμένη έξω από την Αγγλία. Πρόκειται για έργα που αξίζει να τα προσέξουμε και να τα συγκρατήσουμε στη μνήμη μας.

Ο μόνος μεγάλος Δάσκαλος της Βενετίας που δεν αντιπροσωπεύεται εδώ ικανοποιητικά είναι ο **Τιντορέττο**. Αν εξαιρέσει κανείς τον «*30χρονο νέο με πανοπλία*» (αρ. 14) και τη «*Λατρεία του Χρυσού Μόσχου*» (αρ. 13) από το Μουσείο της Βιέννης και ως την «*Προσωπογραφία Βενετσιάνου Γερουσιαστή*» (αρ. 19) από τη συλλογή Τύσσεν, όλα τα άλλα έργα που αποδίδονται στον Τιντορέττο (αρ. 15, 16, 17, 18) μου φαίνεται ορθότερο να αποδοθούν μαζί με

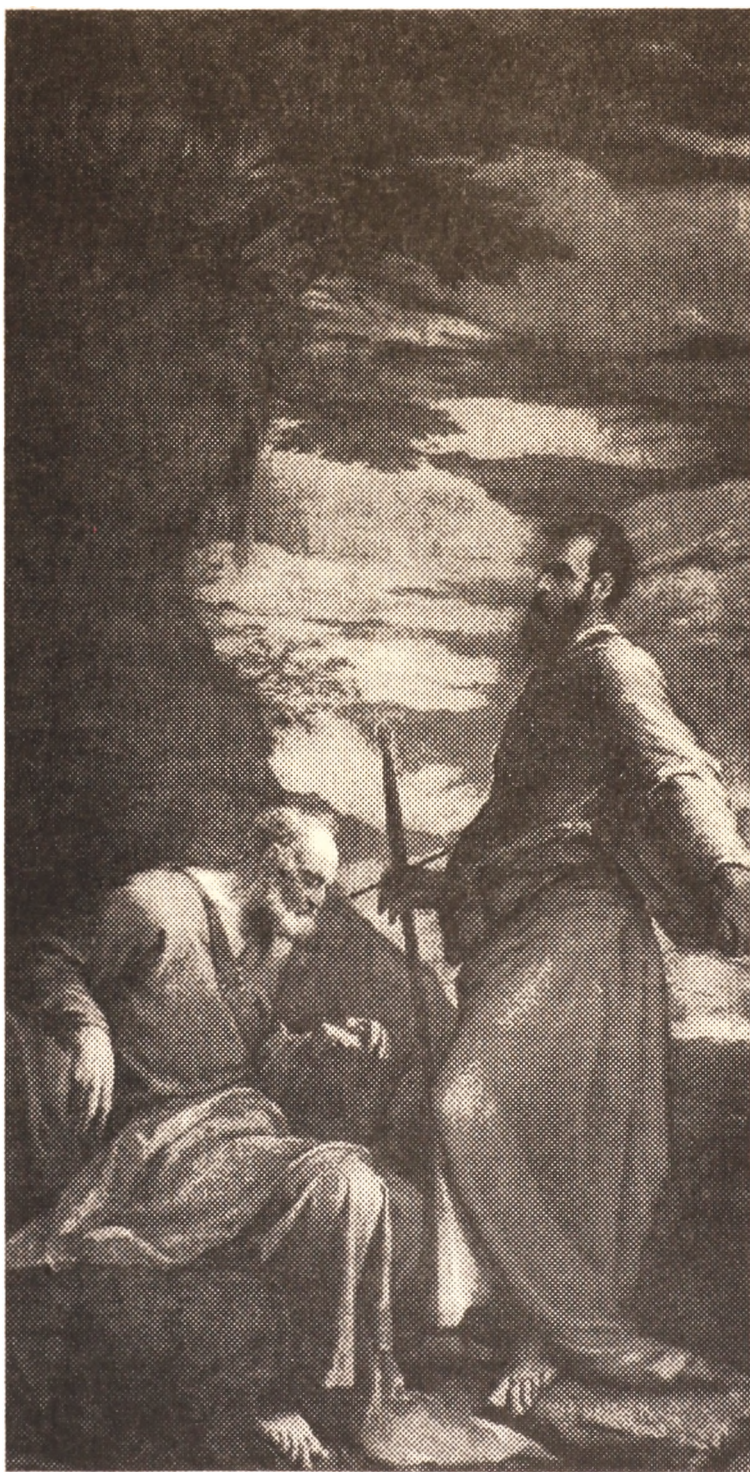
τις «*10 Παρθένους*» (αρ. 20) στο εργαστήριο του Τιντορέττο. Όλα αδικούνται από την υπερβολική συντήρηση. Κατά σύμπτωση, όλα προέρχονται από τη συλλογή του εμπόρου τέχνης Στάνλεϋ Μος. Ο Τιντορέττο είχε τεράστια παραγωγή ο ίδιος, όπως γνωρίζουν όλοι όσοι επισκέφτηκαν τη Σχολή του Σαν Ρόκκο στη Βενετία, αλλά είχε και μεγάλο εργαστήριο με πλήθος μαθητών και βοηθών.

Τα υπόλοιπα παρουσιαζόμενα έργα αποτελούν μια κάπως «μηχανική» παράθεση πινάκων αξιόλογων ζωγράφων όπως του Σούστρις, του Πασσερότι, του Παρμιζιανίνο ή του Σαλβιάτι, που έχουν ως κύριο συνδετικό στοιχείο ότι έζησαν και εργάστηκαν όλοι μέσα στον 16ο αιώνα, συνεπώς υπήρξαν σύγχρονοι του Γκρέκο και αποπνέουν όλοι τον περιρρέοντα μανιερισμό. Μόνη εξαίρεση, και απρόοπτη, το μοναδικό έργο του **Ανίπαλε Καράτσι**, από ιδιωτική συλλογή που ανήκει στην άλλη ζωγραφική γραμμή του νατουραλιστικού ακαδημαϊσμού της σχολής της Μπολόνια.

Ενδιαφέρον στοιχείο, επίσης, το γεγονός ότι, χάρη στις προσπάθειες του κ. Χατζηνικολάου, κοντά σε πίνακες που προέρχονται από τις μυθώδεις κρατικές συλλογές των μουσείων Κουνστσιτσόρι-σες της Βιέννης και Ερμιτάζ της Πετρούπολης, οι Αθηναίοι είμαστε από τους πρώτους που συναντούμε έργα με μεγάλα ονόματα που ανήκουν σε νεότευκτες ιδιωτικές «συλλογές» όπως της «Γκαλερί Πιέρο Κορσίνι» ή Στάνλεϋ Μος της Νέας Υόρκης.

Σε άλλο άρθρο θα ασχοληθώ με τα έργα του Γκρέκο που εκτίθενται εδώ και θα εξετάσω εάν, πώς και γιατί αρθρώνονται ή όχι με τα άλλα έργα εδώ και κυρίως με ολόκληρο το σώμα της δημιουργίας του.

Από τώρα μπορώ να δηλώσω ότι η αντιπαράθεση των συγκεκριμένων έργων του Γκρέκο με πολλούς πίνακες των Ιταλών εδώ δεν αποβαίνει σε βάρος του Κρητικού.

Τiziano: Οι Άγιοι Πέτρος και Παύλος.
Λάδι σε μουσαμά, 228X123 εκατ. Μοένα, Galleria Estense.

Αθήνα 19/12/95

ΠΡΟΣΕΧΕΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΑΠΟ ΤΟ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ
Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΣ Α.Ε.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ - ΔΟΚΙΜΙΟ - ΚΡΙΤΙΚΗ
ΤΑΣΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ *Τά παιδιά τῆς Νιόβης (γ'καί δ'τόμοι)*
ΡΕΝΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ *Πυραμίδα 67*
ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ *Οἱ πτυχιούχοι*
ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ *Πολιτικά κείμενα*
ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ *Τά Φυλλάδια*
Ν.Α. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ *Ἡ πρώτη μέρα (Νουβέλα)*
ΙΣΜΗΝΗ ΚΑΠΑΝΤΑΗ *Ποῦ πιά καιρός...*
ΒΑΣΟΣ ΚΑΠΑΝΤΑΗΣ *Ποιήματα καί σημειώσεις*
ΑΘΗΝΑ ΚΑΚΟΥΡΗ *Αὔριο*
... ΖΕΤΑ ΚΟΥΝΤΟΥΡΗ *Σᾶς εἶδα... (Διηγήματα)*
Ν.Κ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ *Νικομήδης ὁ Ἀθηναῖος*
ΦΩΤΕΙΝΗ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ *Ἡ ἐκλεκτή τοῦ φεγγαριοῦ*
ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ *Ἡ πέτρινη πόλη*
ΦΑΙΔΩΝ ΤΑΜΒΑΚΑΚΗΣ *Οἱ ναυαγοί τῆς Πασιφάης*
ΠΕΤΡΟΣ ΤΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ *Ἀνάλαφρες ἱστορίες (Διηγήματα)*
ΜΙΛΤΟΣ ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ *Πόρτ Μπού*
ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΩΜΕΝΙΔΗΣ *Τό ὕψος τῶν περιστάσεων*

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ - ΔΟΚΙΜΙΟ - ΚΡΙΤΙΚΗ
ΕΡΙΚ ΑΒΙΛΑΝ *Κώστας Ἀξελός: βίος στοχαστικός - βιωμένη σκέψη (μτφ. Στέλλα Μανέ)*
ΜΙΛΑΝ ΚΟΥΝΤΕΡΑ *Ἡ βραδύτητα (μτφ. Σεραφεῖμ Βελέντζας)*
ΜΙΛΑΝ ΚΟΥΝΤΕΡΑ *Προδομένες διαθήκες (μτφ. Γιάννης Χάρης)*
ΑΛΝΤΟ ΡΟΣΣΙ *Ἐπιστημονική αὐτοβιογραφία (μτφ. Κ. Πατέστος)*
ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΪ *Τά παιδικά καί νεανικά χρόνια (μτφ. Β. Ντινόπουλος)*

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΔΗΜ. ΚΙΤΣΙΚΗΣ *Ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, 1280 - 1924*
ΔΗΜ. ΚΙΤΣΙΚΗΣ *Ἱστορία τοῦ ἐλληνοτουρκικοῦ χώρου*
ΠΕΤΡΟΣ ΠΙΚΡΟΣ *Τουρκικός ἐπεκτατισμός*

ΠΑΙΔΙΚΑ
ΣΤΕΛΛΑ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ *Ὁ χορός τῶν βιταμινῶν*
ΣΤΕΛΛΑ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ *Τό συνέδριο τῶν ζώων*
ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΣΦΑΕΛΛΟΥ *Τό ἀρκουδόπαιδο (εἰκονογρ. Εὔη Τσακνιά)*
ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΤΡΙΒΙΖΑΣ *Τό ὄνειρο τοῦ σκιάχτρου (εἰκονογρ. Ἀλέξης Κυριτσόπουλος)*

ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΟΥΤΣΗΣ *Ψυχολογία καί ψυχανάλυση*

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΧΑΡΗΣ ΜΑΘΙΟΠΟΥΛΟΣ *Μικρό ἐγχειρίδιο τοῦ ἐπενδυτῆ*

ΜΑΓΕΙΡΙΚΗ
ΘΕΜΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ *Τά ψάρια καί ἡ μαγειρική*

Η γλώσσα μας εις την ξένην

της Ελένης Καραντζόλα

Μια Σχολή διδασκαλίας των ζωντανών ανατολικών γλωσσών που δημιουργήθηκε επί Ναπολέοντα για τις ανάγκες της γαλλικής διπλωματίας και εμπορίου. Μια Σχολή όπου σήμερα διδάσκονται περισσότερες από ογδόντα γλώσσες και διαλέκτους. Το μεγαλύτερο κέντρο διδασκαλίας της νεοελληνικής γλώσσας και του νεοελληνικού πολιτισμού στο εξωτερικό. Οι Λανγκζό («les Langzo»), για τους μυημένους, γιορτάζουν 200 χρόνια ζωής.

Η αρχική σύλληψη της δημιουργίας της Σχολής Ανατολικών Γλωσσών, η οποία σήμερα ονομάζεται Εθνικό Ινστιτούτο των Ανατολικών Γλωσσών και Πολιτισμών (INALCO), χρονολογείται στα τέλη της βασιλείας του Λουδοβίκου του ΙΔ'. Ήταν η εποχή όπου η Γαλλία ενδιαφερόταν, όσο ποτέ, να αυξήσει την επιρροή της στην Ανατολή. Το 1790 ο Λουί Λανγκλέ (Louis Langlès) παρουσίασε στην Συμβατική Συνέλευση (Convention) ένα σχέδιο με τίτλο «Περί της σημασίας των ανατολικών γλωσσών για την επέκταση του εμπορίου, την πρόοδο των γραμμάτων και των επιστημών». Η πρόταση καταρχάς αγνοήθηκε από το γαλλικό Κοινοβούλιο. Επαναδιατυπώθηκε πέντε χρόνια αργότερα, όταν ο Λανγκλέ είχε γίνει υπεύθυνος φύλαξης των χειρογράφων στην Εθνική Βιβλιοθήκη, κι αυτή τη φορά είχε ευτυχική κατάληξη. Με διάταγμα της 30ής Μαρτίου 1795 αποφασίστηκε η ίδρυση της Σχολής Ανατολικών Γλωσσών, με έδρα την Εθνική Βιβλιοθήκη και πρόεδρο τον Λανγκλέ (παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι το 1824).

Οι πρώτες γλώσσες που διδάχτηκαν στη Σχολή ήταν η αραβική, η περσική και η τουρκική, δηλαδή οι τρεις γλώσσες που έπρεπε οπωσδήποτε να γνωρίζουν οι υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της ισχυρότερης δύναμης την εποχή εκείνη στη Μέση Ανατολή. Η διδασκαλία της νέας ελληνικής ξεκίνησε πέντε χρόνια αργότερα, το 1800, και δημιουργήθηκε αντίστοιχη έδρα στα 1819, για λόγους εν μέρει διαφορετικούς από ό,τι στις άλλες γλώσσες. Στην περίπτωση της ελληνικής, εκτός από το πρόδηλο ενδιαφέρον της γαλλικής διπλωματίας μετά τη ναπολεόντια κατοχή της Επτανήσου για ίδρυση «Ελληνικής Δημοκρατίας», υπήρχε, ήδη από τον Μεσαίωνα, η επιθυμία προσέγγισης Δυτικής και Ανατολικής Εκκλησίας με την αποστολή μι-

σιοναρίων. Μετά τον Διαφωτισμό, προστέθηκε περαιτέρω το ενδιαφέρον για τις τύχες της κλασικής ελληνικής στους μέσους και νεότερους χρόνους, όπου αναμφίβολα, βαρύνοντα ρόλο έπαιξε η παρουσία του Κοραή στο Παρίσι την εποχή εκείνη.

Ο πρώτος καθηγητής της ελληνικής στην Σχολή ήταν ο **Ανς ντε Βιλλουαζόν** (Ansse de Villoison). Κλασικός φιλόλογος, εκδότης της *Ιλιάδας* (με βάση το χειρόγραφο Venetus A), γνώριζε επίσης τη βυζαντινή γραμματεία μέσα από την ονομαστή συλλογή βυζαντινών κειμένων του Λούβρου. Στενός φίλος του Κοραή, ενδιαφέρθηκε επίσης για τη νεότερη Ελλάδα, όπου πραγματοποίησε πολλά περιηγητικά ταξίδια. Το εναρκτήριο μάθημά του στη Σχολή ήταν ένα δημώδες κείμενο του 1643, το *Γεωπονικόν* του Αγάπιου Λάνδου. Από το 1805, και για οκτώ χρόνια, η διδασκαλία της νέας ελληνικής διακόπηκε. Το 1813 φέρεται να δίδαξε ο **Γεώργιος Ραζής**, ένα δημώδες κείμενο του 17ου αιώνα και πάλι, τις *Διδαχές* του Ηλία Μηνιάτη. Αν και φαίνεται ότι είχε επηρεαστεί από την *Γραμματική της Αιολοδωρικής* του Αθανάσιου Χριστόπουλου, ζητούσε, όπως και ο κύκλος του Κοραή, τον καθαρισμό της νέας ελληνικής από τα ξένα δάνεια.

Το 1815 ανέλαβε τη διδασκαλία της ελληνικής ο **Σαρλ Μπενουά Αζ** (Charles Benoît Hase), ο πρώτος κάτοχος της έδρας της νέας ελληνικής (έως το 1864). Με τον Αζ υπήρξε σημαντική ανάπτυξη των κλασικών βυζαντινών σπουδών (έκδοση του ελληνιστικού μυθιστορήματος *Λευκίππη και Κλειτοφών* του Αχιλλέα Τάτιου (1821), του Λέοντα του Διακόνου (1819) κ.ά.). Συμμετείχε, μαζί με τον W. Windorf, στην επανέκδοση του μνημειώδους *Thesaurus Graecae Linguae*. Δεν φαίνεται να είχε ιδιαίτερη πρακτική γνώση της νέας ελληνικής την οποία θεωρούσε περισσότερο βοήθημα στην κατανόηση των σχολίων

στα κλασικά έργα. Ωστόσο η φιλική σχέση του με τον Κλωντ Φωριέλ εξηγεί το ενδιαφέρον του για τα κλέφτικα τραγούδια.

Ο διάδοχός του (1864-1875), **Μπρυνέ ντε Πρελ** (Brunet de Presle), αν και είναι κυρίως γνωστός από την έκδοση, το 1865, μιας συλλογής ελληνοαιγυπτιακών παπύρων που εκτείνονται από τον 2ο έως τον 7ο αιώνα μ.Χ, (σε συνεργασία με τον Εμίλ Εγκέρ), εξέδωσε επίσης έργα του Μιχάλη Ατταλειάτη και του Νικηφόρου Γρηγορά. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τη νεοελληνική λογοτεχνία δείχνει ο λάτρης των ελληνικών χειρογράφων **Μπενίν Μιλλέρ** (Bénigne Miller). Από το πλούσιο φιλολογικό και λεξικογραφικό έργο του αξίζει να μνημονευθούν ο *Κατάλογος ελληνικών χειρογράφων του Εσκοριάλ* (1855) και η αποκοινού έκδοση με τον Σάθα του *Χρονικού* του Λεόντιου του Μαχαιρά. Σπουδαίος λεξικογράφος, συγκέντρωσε 20 000 ελληνικές λέξεις που δεν περιλαμβάνονταν σε λεξικά.

Ο πρώτος, ωστόσο, πραγματικός γάλλος νεοελληνιστής ήταν ο **Εμίλ Λεγκράντ** (Émile Legrand) που δίδαξε στη Σχολή Ανατολικών Γλωσσών από το 1887 έως το 1904. Σύμφωνα με την εύστοχη διατύπωση του Περνό, υπήρξε ο πρώτος που «θέλησε να αντιμετωπίσει τη σύγχρονη Ελλάδα καθεαυτήν, ανεξάρτητα από τους δεσμούς της με την αρχαία Ελλάδα». Το φιλολογικό εκδοτικό του έργο είναι κολοσσιαίο και περιλαμβάνεται στους 26 τόμους της σειράς *Collections de monuments...* και στη δεκάτομη *Bibliothèque grecque vulgaire* (*Διγενής Ακρίτας* από το χειρόγραφο της Κρυπτοφέρνης, *Ιμπέριος* και *Μαργαρόνα*, η *Γραμματική* του Νικόλαου Σοφιανού,

έργα των Μπεργαδή, Τριβόλη, Σαχλίκη, Δαπόντε, Βικέλα κ.ά.). Το δε βιβλιογραφικό του έργο παραμένει αξεπέραστο.

Τον Εμίλ Λεγκράντ διαδέχτηκε στη Σχολή Ανατολικών Γλωσσών, ο **Γιάννης Ψυχάρης**. Η εκλογή του προετοιμαζόταν ήδη από το 1886, όπως προκύπτει από επιστολές του πεθερού του Ερνέστ Ρενάν. Εξελέγη τελικά στα τέλη του 1903 (συνταξιοδοτήθηκε το 1928), έναντι του **Υμπέρ Περνό** (Hubert Pernot) – ο τελευταίος ανέλαβε την πρακτική διδασκαλία της γλώσσας. Η «συγκατοίκηση» των δύο αντρών υπήρξε εξαιρετικά δυσχερής. Το επιστημονικό έργο του Γ. Ψυχάρη, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου έχει συγκεντρωθεί σε έναν ογκώδη τόμο 1.337 σελίδων, υπήρξε πολύπλευρο: γλωσσολογικό, φιλολογικό, ιστορικού της νεοελληνικής γραμματείας. Πίσω από την παραγωγή αυτή βρισκόταν αναμφισβήτητη η επιθυμία του να επεκτείνει τη χρήση της δημοτικής στην πεζογραφία (*Το Ταξίδι μου*). Αν και οι επιστημονικές βάσεις του έργου του έχουν εδώ και καιρό αποδειχθεί σαθρές ή και λαθεμένες, ο Γ. Ψυχάρης ήταν ο πρώτος καθηγητής στην Σχολή Ανατολικών Γλωσσών, που με τη διδασκαλία του αγκάλιασε όλο τον ελληνισμό, από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή.

Από την άλλη πλευρά, ο Υ. Περνό μπορεί να θεωρηθεί ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην πρώτη γενιά φιλολόγων, με εκδοτικά κυρίως ενδιαφέροντα, και τη δεύτερη γενιά γλωσσολόγων, που μελέτησαν την νεοελληνική κοινή και τις διαλέκτους της. Σπουδαίος ελληνιστής, καθηγητής της νέας ελληνικής στη Σορβόνη και ιδρυτής του εκεί Institut Néohellénique (1920), συνδύασε την πολύ καλή γνώση της νέας ελληνικής με το πάθος για την έκδοση κειμένων και τη φωνητική που του μετέδωσαν οι δάσκαλοί του Εμίλ Λεγκράντ και **αβάς Ρουσσσελό** (abbé Rousselot), αντίστοιχα. Μελέτησε το ιδίωμα της Χίου, ολοκλήρωσε το βιβλιογραφικό έργο του Λεγκράντ κι εξέδωσε, σε συνεργασία με τον Χέσσελινγκ με τον οποίο τον συνέδεε βαθιά φιλία, σημαντικά κείμενα της δημόδους γραμματείας (*Προδρομικά ποιήματα*). Μετά την οριστική αποχώρηση του Περνό από τη Σχολή, την πρακτική διδασκαλία της νέας ελληνικής ανέλαβαν διαδοχικά ο **Λουί Ρουσσέλ** (Louis Roussel) –ο πρώτος που ασχολήθηκε συστηματικά με το Θέατρο Σκιών– και ο **Θράσος Καστανάκης** (1921-1966), συνεπικουρούμενος στα χρόνια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου από τον **Κωνσταντίνο Δαγκίτση** και την **Πολύμνια Λάσκαρη**.

Διάδοχος του Γ. Ψυχάρη το 1929 στην έδρα «μετα-κλασικής και σύγχρονης ελληνικής και νεοελληνικής λογοτεχνίας», ο **Αντρέ Μιρα-**

μπέλ (André Mirambel) παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι το 1970. Εγκανιάζει μια νέα περίοδο για τη νέα ελληνική στη Σχολή Ανατολικών Γλωσσών, αφού για εκείνον προέχει η επιστημονική μελέτη της συγχρονικής μορφής της γλώσσας και των διαλέκτων· μόνο περιστασιακά ασχολείται με τη λογοτεχνία, διδακτικά ή μεταφραστικά. Η διατριβή του ήταν μια περιγραφή του ιδιώματος της Μάνης (1930) και το σημαντικότερο έργο του, η *Η νέα ελληνική γλώσσα. Περιγραφή και ανάλυση* (μτφρ. Κ. Καρατζάς). Την πρακτική διδασκαλία της ελληνικής αναλαμβάνουν, η **Μαρί Μπεσάντ** (Marie Bechade) και ο **Χρήστος Παπάζογλου**, οι οποίοι σήμερα, μαζί με τον **Κ. Γεωργούδη**, είναι επίκουροι καθηγητές στο νεοελληνικό τμήμα.

Μετά τον θάνατο του Μιραμπέλ, την έδρα αναλαμβάνει ο **Υβόν Ταραμπού** (Yvon Tarabout), ο οποίος και συνεχίζει στην κατεύθυνση της συγχρονικής μελέτης της νέας ελληνικής – στην επί υφηγεσία διατριβή του μελετά τη γλώσσα του Αριστοτέλη Βαλαωρίτη (1969). Διοργανώνει για πρώτη φορά το 1977, το διετές Συνέδριο των νεοελληνιστών στα γαλλόφωνα πανεπιστήμια, ενώ υπήρξε και ο πρώτος διευθυντής του Κέντρου Βαλκανικών Σπουδών της Σχολής.

Η εκλογή του Ταραμπού συμπίπτει, ωστόσο, με μια ευρύτερη αλλαγή στον προσανατολισμό της Σχολής Ανατολικών Γλωσσών, που θεσμοθετείται λίγο χρόνια μετά τον Μάη του '68. Η Σχολή παύει να ανήκει στο Υπουργείο Εξωτερικών και γίνεται αυτόνομο ίδρυμα της Γαλλικής Ανώτατης εκπαίδευσης. Το πνεύμα

διδασκαλίας των γλωσσών αλλάζει: Μέχρι και την εποχή του Μιραμπέλ τα μαθήματα της Σχολής τα παρακολουθούσαν 10-15 μαθητές, κυρίως ελληνομαθείς. Στις αρχές της δεκαετίας του '70, η στρόφη προς την εκμάθηση της γλώσσας έχει ως αποτέλεσμα τη μαζικοποίηση του ελληνικού τμήματος.

Την έδρα της νέας ελληνικής κατέχει από το 1980 έως σήμερα ο **Ανρί Τοννέ** (Henri Tonnet), ιστορικός της γλώσσας και μελετητής του νεοελληνικού μυθιστορήματος. Έχει μεταφράσει στα γαλλικά σημαντικά έργα του Κ. Πολίτη και του Α. Πανσέληνου. Με την εκλογή του, η στρόφη προς τη διδασκαλία της γλώσσας ενισχύεται περαιτέρω: το νεοελληνικό τμήμα είναι σήμερα έβδομο κατά σειρά σε αριθμό φοιτητών, και επιτυγχάνει έτσι να δικαιολογίσει τις απαραίτητες πιστώσεις. Λειτουργούν τρεις κύκλοι σπουδών που παρέχουν αντίστοιχα διπλώματα, και στους οποίους κυρίως επιδιώκεται η εκμάθηση της νέας ελληνικής. Το βάρος που δινόταν άλλοτε στην γλωσσική έρευνα έχει περιοριστεί στον τρίτο κύκλο σπουδών, σε μεταπτυχιακό δηλαδή επίπεδο. Από φέτος, το INALCO είναι ο μοναδικός φορέας στη Γαλλία που χορηγεί επάρκεια διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στη μέση εκπαίδευση (CAPES) – κάτι που αφήνει περιθώρια αισιοδοξία για το μέλλον της ελληνικής γλώσσας στην Ευρώπη.

*Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από τις ειδικές εκδόσεις των 150 χρόνων της Σχολής Ανατολικών Γλωσσών (*L'École Nationale des langues orientales vivantes* και *Le grec moderne à l'École nationale des Langues Orientales Vivantes*), από τα βιογραφικά λήμματα του *Livre du Bicentenaire* (éd. Herbas) και από προσωπικές συζητήσεις με τους κκ. Ανρί Τοννέ και Χρήστο Παπάζογλου.

Γνωρίστε τον Ελληνικό Πολιτισμό
με τις Εκδόσεις Ποιότητας

ΠΑΠΑΔΗΜΑ

που τιμούν τα ελληνικά γράμματα
και συμβάλλουν στην ανάπτυξη
των κλασικών σπουδών και της παιδείας
στην πατρίδα μας

Κάθε βιβλίο μας είναι το πολυτιμότερο
και φθηνότερο δώρο

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΗΜΑ. Ιπποκράτους 8, Αθήνα, τηλ. 36.27.318

Ξαναγυρίζω πάντα στον **Samuel Beckett** και μάλιστα στο κλασικό έργο του *Περιμένοντας τον Γκοντό*. Αφορμή αυτή τη φορά μου έδωσε η παράσταση της Εταιρείας Έκφρασης «Αιών» που σκηνοθέτησε ο **Στέλιος Κρασσανάκης**. Το καλαίσθητο πρόγραμμα της παράστασης είναι μια συλλεκτική έκδοση του εκδοτικού οίκου **Μπάστας-Πλέσσας** (Αθήνα 1995) και περιλαμβάνει τη μετάφραση του έργου από τον **Δημήτρη Δημητριάδη**, αλλά και κείμενα του μεταφραστή («Παίζοντας στην αναμονή του τίποτα»), του σκηνοθέτη («Έξι πράξεις ζητούν παράσταση») και του ποιητή **Μάριου Μαρκίδη** («Ιδέες για τον Γκοντό»).

Η εξαιρετική εικονογράφηση, εμπνευσμένη από στοιχεία της παράστασης, είναι της **Τέτης Καμούτση**.

Ο **Χ.Φ. Μάγερ**, συγγραφέας του βιβλίου *Η Αναζήτηση. Ανθρώπινα πεπρωμένα στον ελληνικό εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα 1941-1944* (μετάφραση **Γιάννης Μυλωνόπουλος**, εκδ. Καλέντης, 1995), στην προσπάθειά του να ανασυνθέσει τα γεγονότα που οδήγησαν στο θάνατο του πατέρα του **Χέρμαν Μάγερ**, αξιωματικού του γερμανικού στρατού Κατοχής στη χώρα μας, οδηγήθηκε σε μια μακρόχρονη έρευνα που ξεκίνησε το 1963 με το πρώτο του ταξίδι στην Ελλάδα και διήρκεσε

ΒΙΒΛΙΟΥ

ΚΡΙΤΙΚΗ

Ένας αισθαντικός αφηγητής

Μιχάλης Παπακωνσταντίνου
Η Πέτρινη Πόλη
Βιβλιοπωλείο της Εστίας
Αθήνα 1995

Ο Μιχάλης Παπακωνσταντίνου είναι πρόσωπο πολιτικό. Πριν από χρόνια, όπως δηλώνει ο ίδιος, δημοσίευσε σε συνέχειες σε τοπική εφημερίδα της πατρίδας του, της Κοζάνης, ένα αφήγημα με το οποίο επιθυμούσε να ζωντανέψει τη ζωή της πόλης στη δεκαετία του '30, όπως είχε κάνει παλαιότερα με ανάλογο δημοσίευμα για τη δεκαετία του '20. Πρόσφατα εκυκλοφόρησε σε ένα πολυσέλιδο τόμο μικρού σχήματος, συνοδευόμενο από πλούσιο φωτογραφικό υλικό, το αφήγημα εκείνο –όπως και για το προηγούμενο με τίτλο *Η γιαγιά μου η Ρούσα*– αφού τώρα περιέκοψε «λεπτομέρειες που δεν ενδιαφέρουν τον αναγνώστη που δεν είναι Κοζανίτης».

Ο αφηγητής έκρινε σκόπιμο να μας πληροφορήσει στον πρόλογό του, τι πρόκειται να διαβάσουμε: «*Ιστορική μυθιστορία και τούτη, με υπαρκτά πρόσωπα αλλά και με φανταστικά, με τα ιστορικά γεγονότα εκείνης της περιόδου, αλλά και με επεισόδια της φαντασίας και με περιπέτειες που άλλοτε συμπίπτουν με την πραγματικότητα και άλλοτε είναι απλώς κατασκευάσματα*». Και έκανε πολύ καλά.

Όποιος, δηλαδή, είναι σχετικά εξοικειωμένος με τη βιβλιογραφία της ελληνικής τοπικής ιστορίας, φυσικά και ξαφνιάζεται από τη δήλωση αυτή. Το είδος που υπεραφθονεί, θα έλεγα, σε παραγωγή, με φθίνουσα όμως με το πέρασμα του καιρού ποιότητα, δεν έχει γνωρίσει έως τώρα παρόμοια τολμήματα. Σέρνεται σε άχαρη παράθεση ονομάτων και χρονολογιών, η οποία γίνεται ακόμη πιο κουραστική για τον μη ειδικό αναγνώστη, όταν ο αφηγητής είναι είτε αδέξιος, είτε γίνεται γλυκανάλατος με λογοτεχνικά καρυκεύματα.

Ο πολιτικός –επαναλαμβανω– Παπακωνσταντίνου δεν μας είχε δώσει έως τώρα –όσο τουλάχιστον μου είναι γνωστό– δείγματα γραφής που να δικαιολογούν την τόλμη του να χρησιμοποιήσει τον όρο «μυθιστορία», έστω και ιστορική. Η κοινή λογική, εξάλλου, λέει πως ένα πολιτικό πρόσωπο φροντίζει ιδιαίτερα να μην εκτίθεται, έστω και συγγραφικά, σε θέματα μάλιστα που σχετίζονται με την εκλογική του περιφέρεια. Τι λοιπόν πρέπει να υποθέσουμε για τον τολμητή Παπακωνσταντίνου; Ό,τι ακριβώς εδήλωσα και στον ίδιο κατά την παρουσίαση του βιβλίου του: είναι *σκληραύχην*, ή επί το δημοτικότερον πεισματάρης. Σκέφθηκε, ζύγισε και αποφάσισε με κάποια δικά του –εντελώς προσωπικά– μέτρα. Δεν εί-

χε κανένα, μα κανένα –βιβλιογραφικό μπορώ να σας το βεβαιώσω– ελληνικό σχετικό προηγούμενο.

Και τον θεωρώ πεισματάρη, γιατί πιστεύω ότι έβαλε ένα στοίχημα –με τον εαυτό του ασφαλώς– ότι είναι ικανός να καταφέρει ν' αναπλάσει, μέσα από μια σύνθεση ιστορικών –πραγματικών γεγονότων με πλασματικά-φανταστικά, την ατμόσφαιρα και τον παλμό ζωής μιας πόλης για μια περίοδο, η οποία μάλλον μειονεκτήματα μπορούσε να του προσφέρει. Από τις δύο δεκαετίες δηλαδή του μεσοπολέμου, εκείνη που ξεχωρίζει σε ένταση και σε πολυμορφία είναι ασφαλώς η δεύτερη. Όσοι είχαν την ευτυχία να τη ζήσουν στα κρίσιμα μάλιστα χρόνια της διαμόρφωσής τους, αυτοί και μόνοι μπορούν να το βεβαιώσουν, αν είχαν τη δυνατότητα να την παρακολουθήσουν στις κυριότερες εκφάνσεις της, τόσο εσωτερικές όσο και εξωτερικές.

Δεν αμφισβητώ, ασφαλώς, ότι η ένταση και η πολυμορφία, μιας εποχής αποτελούν για τον αφηγητή της πλεονεκτήματα. Η πολύ γνωστή όμως και χυδαιολογούσα παροιμία προειδοποιεί τον τολμητή. Ένα αφήγημα με καθαρά χρονολογική και ιστορική βάση, για να σου επιτρέψει να χρησιμοποιήσεις τον όρο «μυθιστορία», δίχως να τον προδώσεις, έχει απαιτήσεις, που ίσως δεν τις συνειδητοποι-

είς όταν ζεις στον πυρετό της δημιουργίας. Τις αντιλαμβάνεται όμως, πολύ χτυπητά μάλισα, ο τελικός αποδέκτης που δεν είναι άλλος από τον κοινό και απροετοίμαστο αναγνώστη. Και είναι πανθομολογούμενο πως όλες οι συνακόλουθες απαιτήσεις ατονούν και σβήνουν σιγά-σιγά, μπροστά σε μια και μόνη, που όσο προχωρεί η ανάγνωση συνεχώς μεγεθύνεται, και η οποία ακούει στο όνομα ισορροπία. Και για να βοηθήσω τον αναγνώστη μου, θα του υπενθυμίσω ένα και μόνο:

πόσο προσεκτική επιλογή από διακριτικά έντονες πινελιές απαιτεί μια εποχή που διαθέτει το μεγάλο πλεονέκτημα να ξεχωρίζει και σε ένταση και σε πολυμορφία. Αν τώρα, ο αναγνώστης κλείνοντας το βιβλίο αυτό έχει σχηματίσει και την εντύπωση, ότι edιάβασε ένα συναρπαστικό μυθιστόρημα –παρά τις ενδεχόμενες έστω ενστάσεις του συγγραφέα– θα με βρει απόλυτα σύμφωνο. Σε μια περίοδο αφόρητης, κατά το μέγιστον, ανίας της πεζογραφίας μας, είναι ιδιαίτερα ευχάριστο

να παίρνεις ανάσα από εκεί που δεν το περιμένεις.

Αυτή πιστεύω πως είναι η πιο μεγάλη αρετή του βιβλίου, και ο καλύτερος έπαινος που θα μπορούσα να διατυπώσω από τη θέση αυτή. Να προσθέσω ακόμη ότι πιστεύω, πως *Η Πέτρινη Πόλη* είναι το βιβλίο της χρονιάς; Γιατί να μην το κάνω; Ο αναγνώστης ας με κρίνει, αφού λάβει υπόψη του ότι σπάνια εκφράζομαι δημόσια για βιβλία και συγγραφείς, και πάντοτε όμως μέσα στις αρμοδιότητές μου.

Άλκης Αγγέλου

Θάνατος και πολιτικό ξύπνημα

Αντόνιο Ταμπούκι

Έτσι...ισχυρίζεται ο Περέιρα

Μιφρ. Αντ. Χρυσοστομίδης

Εκδ. Ψυχογιός

Αθήνα 1995

Το μυθιστόρημα του Αντόνιο Ταμπούκι *Έτσι...ισχυρίζεται ο Περέιρα* (ιταλικός τίτλος *Sostiene Pereira* - *Ο Περέιρα υποστηρίζει*) μας ξεναγεί στην Πορτογαλία του 1938, όταν τη χώρα κυβερνούσε ο δικτάτορας Σαλαζάρ μέσω αστυνομικών, ασφαλιτών και πληροφοριοδοτών. Την ίδια εποχή στη γειτονική Ισπανία μαινόταν ο εμφύλιος πόλεμος. Στο πλευρό των δημοκρατικών στέκονταν μόνο η Σοβιετική Ένωση του Στάλιν και απλοί πολίτες απ' όлон τον κόσμο που είχαν συγκροτήσει τις Διεθνείς Ταξιαρχίες, ενώ στο πλευρό του Φράνκο πολεμούσαν δυνάμεις του Χίτλερ και του Μουσολίνι, αλλά και το τάγμα Βαριάνο του Σαλαζάρ.

Ο μεσόκοπος δημοσιογράφος Περέιρα, υπεύθυνος της πολιτιστικής σελίδας της εφημερίδας *Λισμπόα*, ο κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος, αδιαφορεί για την πολιτική και ζει

απομονωμένος με συντροφιά την εικόνα της πεθαμένης γυναίκας του. Η ξαφνική γνωριμία του με τον φοιτητή Μοντέιρο Ρόσι, ο οποίος μαζί με τη φίλη του Μάρτα είναι αναμεμειγμένος σε αντικαθεστωτικές ενέργειες, αλλάζει τη ζωή του, δίνοντάς της καινούργιο νόημα. Παρά τις επιφυλάξεις του, ενισχύει οικονομικά τον φοιτητή στην προσπάθειά του να στρατολογήσει εθελοντές για τις Διεθνείς Ταξιαρχίες.

Ο θάνατος όμως που τον τριγυρίζει («αυτή η πόλη βρομάει θάνατο, όλη η Ευρώπη βρομάει θάνατο» διαβάζουμε) τον πλησιάζει. Ο φοιτητής, ένας αισιόδοξος άνθρωπος, που για λόγους επιβίωσης γράφει νεκρολογίες για ποιητές και διανοούμενους, σκοτώνεται στο σπίτι του Περέιρα όπου κρύβεται από ασφαλίτες. Τότε ο ήρωας, ξεπερνώντας όλες τις αναστολές του, μη μπορώντας να αντέξει το κλίμα της τρομοκρατίας και της καταπίεσης, προχωρεί σε μια θαρραλέα πράξη, η οποία ολοκληρώνει το πολιτικό του ξύπνημα και την αναγέννηση της συνειδήσής του: δημοσιεύει, με κόλπο, την είδηση του

φόνου του Ρόσι στην εφημερίδα του και φεύγει στο Παρίσι με πλαστό διαβατήριο.

Το μυθιστόρημα αφηγείται την ιστορία ενός ανθρώπου που κάνει την προσωπική του επανάσταση. Ταυτόχρονα είναι ένα κάλεσμα για εγρήγορση και αντίσταση κατά της βίας, της καταπίεσης και του εφησυχασμού.

Ο Αντόνιο Ταμπούκι, γεννημένος στην Πίζα το 1943, έζησε πολλά χρόνια στη Λισαβόνα ως μορφωτικός ακόλουθος της ιταλικής πρεσβείας. Άριστος γνώστης της πορτογαλικής ιστορίας, λογοτεχνίας και γλώσσας, μετέφρασε στα ιταλικά το έργο του σημαντικού πορτογάλου ποιητή Φερνάντο Πεσόα. Αρκετοί μελετητές τον θεωρούν ισότιμο με τον Ίταλο Καλβίνο και ήδη έχει πάρει μια από τις πρώτες θέσεις της σύγχρονης ιταλικής λογοτεχνίας. Στην Ελλάδα πρωτοπαρουσιάστηκε από τις εκδόσεις Οδυσσέας με τα βιβλία *Νυχτερινό στην Ινδία*, *Μικρές παρεξηγήσεις άνευ σημασίας* και *Ρέκβιεμ*, ενώ από την Εστία κυκλοφόρησε ο *Μαύρος άγγελος*.

Φίλιππος Φιλίππου

περίπου τριάντα χρόνια με μελέτη σε γερμανικά, ιταλικά, ελληνικά και βρετανικά αρχεία, με αλλεπάλληλα ταξίδια και πολυάριθμες συνεντεύξεις από αυτόπτες μάρτυρες και πολύ διάβασμα, για να καταλήξει όχι απλώς στη συγγραφή ενός εμπεριστατωμένου χρονικού αλλά και μίας πολύ ουσιαστικότερης συνειδητοποίησης που σχετίζεται με τα όσα δεινά επιφέρει στις ζωές των ανθρώπων ο πόλεμος: «Αν και ο πατέρας μου αποτέλεσε μέλος ενός βδελυρού καθεστώτος, μου είναι αδύνατο να μη λυπούμαι ακόμη και σήμερα για το θάνατό του. Σκοπός μου όμως δεν είναι σε καμία περίπτωση να υπερασπισθώ τα πιστεύω του και τη συμπεριφορά του». Η έρευνα την οποία ξεκίνησε ο Χ.Φ. Μάγερ για προσωπικούς λόγους κατέληξε στην αποκάλυψη γι' αυτόν τον ίδιο του ελληνικού αντιστασιακού αγώνα· αποκάλυψη που τον έκανε να νιώσει την ανάγκη να απευθυνθεί με το βιβλίο του στη νεότερη γενιά των Γερμανών που έζησε, κυρίως, τις συνέπειες της ένοχης αποσιώπησης, από μέρους της παλαιότερης γενιάς, του ναζιστικού παρελθόντος της χώρας τους. Αλλά και για τους Έλληνες αναγνώστες το βιβλίο αυτό διαθέτει το σπάνιο προσόν της έξωθεν (και μάλιστα εκ Γερμανίας) καλής μαρτυρίας...

ο χαρτοκόπτης

Πολιτιστικό κους-κους

• **Ο κ. ΠΕΤΡΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ**, διανοούμενος του Συγκροτήματος, συζητεί από της κρατικής τηλεψίας με την κ. Κόκκαλη, ιδιοκτήτρια του Flash και σύζυγο του κ. Σωκράτη βεβαίως-βεβαίως. Θέμα: media, πολιτισμός και ό,τι ήθελε προκύψει. Λαμπερός λόγος, λαμπεροί συζητητές, λαμπερά συμπεράσματα. Λεπτομέρεια: η Intracom είναι η χορηγός της *Κάρμεν* στο Μέγαρο. Δηλαδή λάμψη που φαίνεται εντέλει ότι η πολιτική είναι πολύ σοβαρή υπόθεση για να την αφήσει κανείς στους πολιτικούς. Λαμπρά!

• **ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ** με το δίκτυο πόλεων; Ούτε φωνή, ούτε ακρόαση, ούτε –κυρίως– μπαγιόκο και οι εμπλεκόμενοι αδημονούν εκφράζοντας την πικρία τους τήδε-κακείσε. Μικρό το πολιτιστικό μας σύμπαν, μικρούτσικα τα όνειρά του και ανυπόμονοι –διάβαζε σχάριστοι– οι προσκείμενοι στον κ. υπουργό δικαιοσύνη.

• **Ο κ. ΜΠΕΝΟΣ** έχει, ήδη, αναλάβει τα εικαστικά του ΥΠΠΟ. Πολλές οι εκκρεμότητες, περισσότερες οι υποσχέσεις, άδηλον το ευτυχές 1996. Υπενθυμίζουμε ότι η Εθνική Γνωμοδοτική Επιτροπή έχει προέτους παραιτηθεί και δεν αντικαταστάθηκε. Επίσης υπογραμμίζουμε τα πλείστα όσα θεσμικά κενά του χώρου. Ενός χώρου εξαιρετικά δημιουργικού παρά τη χρόνια εγκατάλειψη (και εξαπάτηση). Οι έξωθεν μαρτυρίες για τον κ. Μπένο, εξαιρετικά θετικές. Η παρουσία του Χρόνη Μπότσογλου, μια εγγύηση. Αρκεί το πολιτικό παιχνίδι να μην εξελιχθεί σε Μπένο-Βγένο. Ο πολιτισμός απαιτεί σταθερότητα.

• **ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ** και μετά το ελαφρύ εγκεφαλικό που υπέστη ο Μποστ, ο αγαπημένος Μέντης, παραπονιόταν για τη δύσπνοια που τον ταλάνιζε. Παρ' όλα αυτά έγραφε, ζωγράφιζε, σκάλιζε γλυπτά(!) Αυτός που κατάφερε επί μισό αιώνα να εκφράζει έγκυρα την εθνική μας σχιζοφρένεια, την εθνική μας γελοιότητα αλλά και το κατά περιπτώσεις εθνικό μας μεγαλείο, έφυγε την Τετάρτη 13/12. Έφυγε για να μας δείξει πόσο παρών είναι. Στην εντατική πρόλαβε να χαρεί τον τόμο που εξέδωσε ο γυναικαδελφός του Κώστας Παπαγιαννακόπουλος και η Bates Hellas με τίτλο *Μποστ και Ελληνική Διαφήμιση: Το Ντωφίν εστί φιλοσοφία* κ.λπ. Αθάνατος!

• **ΕΛΑΤΕ** στην Εθνική Πινακοθήκη! Η έκθεση της Ρώσικης Πρωτοπορίας με τα έργα της συλλογής Γ. Κωστάκη (1913-1990) είναι πραγματικά μοναδική. Συγχαρητήρια στην επιμελήτριά της κ. Α. Καφέτση και στην έχουσα την αρχιτεκτονική ευθύνη κ. Σόνια Χαραλαμπίδου με τους συνεργάτες τους. Πρόκειται για μια εκδήλωση με αληθινά παγκόσμιο ενδιαφέρον. Και τα γράφει αυτά κάποιος που άσκησε αυστηρότατη κριτική στην προηγούμενη έκθεση του συναδέλφου σχετικά με το μοντέρνο. Είναι πάντως λυπηρό πως παρά τον τεράστιο μόχθο που κατέβαλε η υπεύθυνη της διοργάνωσης τόσο στην press conference όσο και στα επίσημα εγκαίνια, η διεύθυνση της Πινακοθήκης κατά την πάγια τακτική της κατέλωσε απαράδεκτα την κ. Καφέτση παραγκωνίζοντάς την προκλητικά. Είναι γνωστή η αγάπη της διευθύντριας προς τα καπέλα αλλά όχι κι έτσι.

• **ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ** με τις αθηναϊκές γκαλερί; Ύψος και κακή συμπεριφορά προς τους εισερχόμενους, αδιάφορες εκθέσεις, εξόφθαλμοι οικονομικοί στόχοι που δεν τηρούν κανένα πρόσχημα, άγνοια των νέων κανόνων του παιχνιδιού και άρα σταδιακή αποκόλληση από τον αυθεντικό εικαστικό προβληματισμό.

Τούτων δοθέντων ας μην παραπονιέται κανείς για την υφέρπουσα κρίση και για το ότι ξεκόβεται όλο και περισσότερο ο κόσμος των γκαλερί από τις ριζικές μετατάξεις που επισυμβαίνουν στο χώρο των καλών τεχνών. Παιδιά το παιχνίδι χάνεται. Κάντε κάτι. Και μην ξεχνάτε. Άλλο τέχνη και άλλο «καλαισθησία». Το «καλό γούστο» διευθετεί, η τέχνη ανατρέπει και ξεβολεύει. Ανακαλύψτε την έξω, στους δρόμους, στις αφίσες, στις δημόσιες παρεμβάσεις, παντού. Οι αποστειρωμένοι χώροι των γκαλερί φοβούνται ότι αδυνατούν πλέον ν' αντεπεξέλθουν στις νέες συνθήκες. Όπερ έδει δείξαι.

• **Η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ** ξαναχτύπησε. Κορίτσια προσοχή. Στας μακρινές Ινδίας οι χήρες καίγονται στο πλευρό των αποθανόντων συζύγων τους. Εδώ ζουν και αλωνίζουν, συχνά, διαχειριζόμενες χωρίς σεβασμό το έργο και το όνομα του εκλιπόντος. Σύζυγοι, θυγατέρες, παντοίοι, κληρονόμοι δημιουργών, ασκούν μια καταχρηστική εξουσία επί της πνευματικής δημιουργίας και επί ενός ονόματος που τους ανήκει μόνον ληξιαρχικά. Το αληθινό έργο ανήκει στην πραγματικότητα σε όλους όσοι το αγαπούν, το κατανοούν και το υπερασπίζονται. Γι' αυτό σας λέω: περισσότερος σεβασμός, λιγότερη δημοσιότητα, και πάνω από όλα διακριτική διαχείριση των οικονομικών δεδομένων. ΔιάβOLE, μιλάμε για πολιτισμό! Καλή χρονιά, κατά τ' άλλα!

ΑΛΚΥΟΝΗ ΠΑΠΑΔΑΚΗ

ΤΟ ΧΡΩΜΑ ΤΟΥ ΦΕΓΓΑΡΙΟΥ

«Το Χρώμα του Φεγγαριού» της Αλκυόνης Παπαδάκη κυκλοφορεί από σήμερα στα ΑΓΓΛΙΚΑ και στα ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ.

Πρόκειται για μυθιστόρημα με ονειρικά χρώματα και αλληγορικές παραστάσεις, που απεικονίζουν τη σημερινή πραγματικότητα. Φευγαλέες και ανεπαίσθητες κινήσεις μιας δόκιμης πεζογράφου που συλλαμβάνει τα πρόσωπα πίσω από τα γεγονότα και που δίνει προεκτάσεις, ρίχνει φως στο βάθος της μνήμης και επιτρέπει στον αναγνώστη να γίνει κοινωνός ενός μυστηρίου που δεν απέχει από την ομορφιά και την ποίηση.

Χρώματα και μουσική εναλλάσσονται. Γη και ουρανός συνυπάρχουν για να συνυπάρξει και ο άνθρωπος σ' αυτό το απέραντο και ατέλειωτο βασίλειο που θα μπορούσε να ήταν μόνο ο παράδεισος και όχι η κόλαση, η φθορά, το μηδέν.

Η Αλκυόνη Παπαδάκη μας θυμίζει τις έναστρες νύχτες των παιδικών μας χρόνων. Μας ξεναγεί στα χαμένα

τοπία της εφηβείας, στους έρωτες και στις αγάπες των άδολων χρόνων, που ζουν μόνο σαν απόηχοι στη ρευστή και τόσο διφορούμενη εποχή μας. Φευγάτα όνειρα, ανεκπλήρωτα όνειρα, μικρές και ασήμαντες στιγμές, όλα βουλιάζουν και χάνονται σαν τους μνηστήρες της όμορφης αλλά ανέραστης γυναίκας.

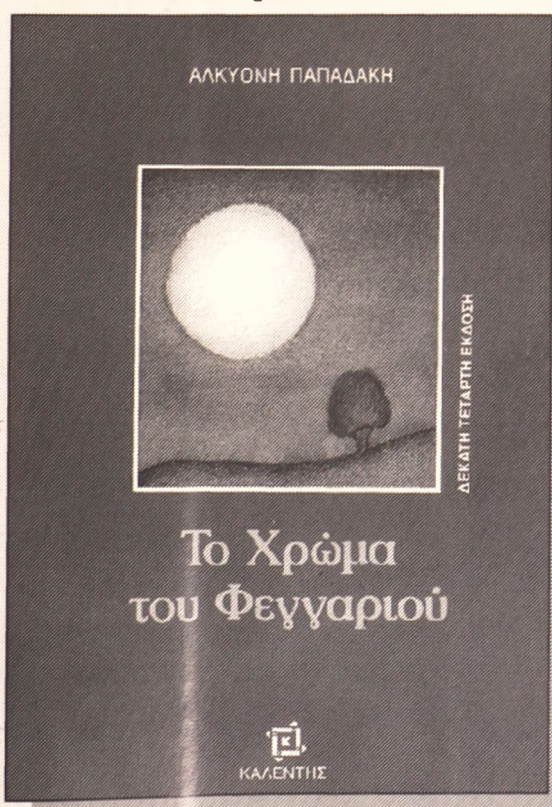
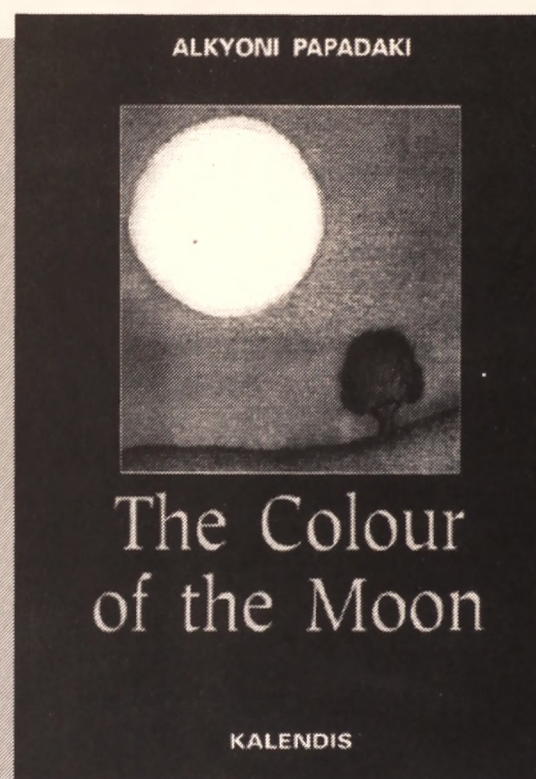
«Η γιαγιά δεν έβλεπε να ξεχωρίσει το αλάτι από τη ζάχαρη. Το φαγητό ήταν πολλές φορές γλυκό σαν τη σάμαλη. Κι ο βαρύς γλυκός του Φώτη, σκέτη άρμη. Η Νίνα δεν άντεχε τα πόδια της και την πίκρα της. Ο Φώτης δούλευε από τα χαράματα ως το βράδυ. Κι ο Πέτρος... ένα μαύρο σύννεφο φορτωμένο καταιγίδα».

Πινακοθήκη χαρακτήρων ή τα πρόσωπα που λούζονται στο βενετσιάνικο καθρέπτη; «ΤΟ ΧΡΩΜΑ ΤΟΥ ΦΕΓΓΑΡΙΟΥ» δεν αλλάζει. Το

κλείσιμο του βιβλίου εναποθέτει ξανά την ίδια γεύση. Ο κύκλος ολοκληρώνεται. Το μήνυμα αυτούσιο αιωρείται στους δέκτες.

«Σε λίγο θα ξημερώσει... Κοίτα που ξεχάστηκαν κάποιοι ξελογιασμένοι άνθρωποι. Και ξαγρυπνούν... Κοιτάζουν το φεγγάρι και ονειρεύονται...»

Το βιβλίο «ΤΟ ΧΡΩΜΑ ΤΟΥ ΦΕΓΓΑΡΙΟΥ» έχει τιμηθεί με το πρώτο βραβείο από την Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών.

ΑΛΛΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΑΛΚΥΟΝΗΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ:

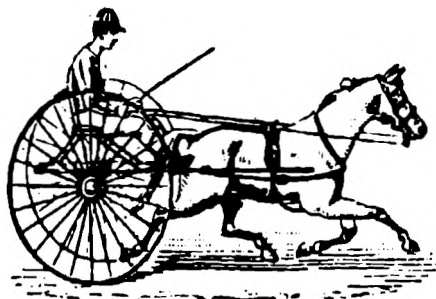
- ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΣΠΙΤΙ • ΤΟ ΣΚΙΣΜΕΝΟ ΨΑΘΑΚΙ
- Η ΜΠΟΡΑ • ΑΜΑΝ... ΑΜΑΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΛΕΝΤΗΣ
ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 5 • 106 79 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 36.01.551, FAX 36.23.553

Π Ο Ι Η Σ Η

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

JAMES MERRILL: *Θεϊές Κωμωδίες κι άλλα ποιήματα*
(Εισαγωγή-Μτφ.: Χάρης Βλαβιανός)

ADONIS: *'Η κοινή άπεραντοσύνη * Στοχασμοί*
(Μτφ. από τὰ αραβικά: Μάρκελλος Πιράρ)

JACQUES DERRIDA: *Che cos'è la poesia?*
(Μτφ. Βαγγέλης Μπιτσώρης)

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΜΠΙΤΣΩΡΗΣ: *Μετάφραση καὶ ἐμπειρία τῆς γλώσσας:*
Μεταφραστικό ὑστερόγραφο στό Che cos'è la poesia?

ANNE SEXTON: *Έρωτικά κι άλλα ποιήματα*
(Εισαγωγή-Μτφ.: Κατερίνα Σχινᾶ)

J. HILLIS MILLER: *'Η ἥθυή τῆς ἀνάγνωσης*
(Μτφ.: Βαγγέλης Χατζηβασιλείου)

ROBERTO JUARROZ: *Κατακόρυφη ποίηση*
(Μτφ.: Ἀργύρης Χιόνης)

ALAN ANSEN: *'Η Ἑλλάδα τοῦ W.H. Auden*
(Μτφ.: Κατερίνα Σχινᾶ)

VALERIO MAGRELLI: *Ποιήματα*
(Μτφ.: Μαρία Κασωτάκη)

Ι. Α. ΠΑΠΙΓΚΗΣ: *'Η ὑπόσταση τοῦ λογοτεχνικοῦ κειμένου*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΜΑΡΚΟΣ ΜΕΣΚΟΣ * ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ * ΜΙΧΑΛΗΣ ΕΦΤΑΓΩΝΙΤΗΣ * ΕΥΓΕΝΙΟΣ
ΑΡΑΝΙΤΣΗΣ * ΧΑΡΗΣ ΒΛΑΒΙΑΝΟΣ * ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΡΟΠΟΥΛΗΣ * ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΛΑΝΑΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΛΤΣΟΣ * ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΣΥΡΟΣ * ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΙΔΗΡΑ * ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΤΟΚΟΣ

Κυκλοφορεί το 6ο τεύχος

*

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 - Τηλ.: 3607744